

'94/2

Wildmann János: Közösség a mennyei egyházzal

Dőry István: Zöld lekiismeret

Somfai Béla SJ: Lelkiismeret és törvény

Thomas Ryan: Sport és lelkiélet

Somorjai Ádám OSB: A Veritatis splendor az olasz sajtóban

Lelkiismeret és erkölcs

Egyházforum

Alapítók:

Wildmann János és Paul M. Zulehner

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány

Titkár: Mohos Lászlóné

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

1158 Budapest, Thököly u. 74.

(Tel.: 272-24-05)

Szerkesztőbizottság:

Dévény István (Perspektíva, Folyóiratszemle)

Farkas Beáta (Egyház és társadalom)

Hegyi Gyula

Kamarás István

Máté-Tóth András (főszerkesztő, Folyamatok)

Mustó Péter SJ. (Lelkiség)

Winkler Lajos (olvasószerkesztő, Szemlézgető)

Egyes szám ára: 110,- Ft (Nyugaton 7,50 SFr)

Évi előfizetési díj: 360,- Ft (Nyugaton 28,00 SFr)

Bankszámla:

Magyarországon: MHB 325-11626

(deviza: MHB 402-5331-941-31)

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük. Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki. Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta RT.

Árusításban: országosan az egyházi könyvesboltok,

Csongrád megye területén a Délhír RT.

HU ISSN 1215 0630

Kedves Olvasó!

„Sokan csodálkoznának, ha meglátnák, voltaképp miből is áll tiszta lelkiismeretük. Egyötöd tekintélytiszteletből, egyötöd istenfélelemből, egyötöd büszkeségből, egyötöd előítéletből és egyötöd megszokásból.” (Schopenhauer)

Lelkiismeret és erkölcs, erkölcsi törvény és személyes felelősség – emberi mivoltunk, társadalmi és egyházi együttélésünk kulcsfogalmai ezek. Sokunknak az a reménye, hogy országunk jövőjét elsősorban a jó emberek alapozhatják meg, akik kezében a törvény igazságos, a pénz szolidáris, a politika ellenőrizhető. Mások ugyanakkor az erkölctől független intézkedések szigorúságát látják kiútnak, s a legtöbb morális fenntartást lebiggyesztett ajakkal, moralizálásnak titulálva elvetik. Vajon azok lennének irigylésre méltóak, akik fekete-fehéren látják a világot, így „lelkiismeretük” finom megkülönböztetések nélkül vált pirosra vagy zöldre?

A katolikus egyház rögös és meredek úton jutott el a lelkiismereti szabadság elfogadásáig. Százharminc évvel ezelőtt IX. Piusz pápa a lelkiismereti és vallásszabadság törvénybeiktatását még eretnek nézetnek bélyegezte, amely káros az egyház és a lelkek üdvössége számára. Kortársa John Henry Newmann nagy anglikán teológus, aki 1845-ben a katolikus egyházba konvertált, már előre vetítette az új idők jeleit, amikor egy levélben ezt írta: „Ha arra kérnének, hogy pohárköszöntőt mondjak a vallás tiszteletére, megtenném. Koccintanék a pápára, ám előbb a lelkiismeretre”.

„A kellő pillanatban felhangzik a szív mélyén: tedd ezt! óvakodj attól!” (GS 16) S ha az ember önhibáján kívül tévútra is térne, a téves lelkiismeret nem csökkenti a lelkiismeret méltóságát és értékét. A lelkiismeretet a keresztény köztudat egyre inkább olyan értelemben is végső döntőbírává tette, ami az egyházi hagyomány keretein túl lép: mintha a szabad döntés határozná meg, hogy „objektí-

ve” mi a jó és a rossz. A *Veritatis splendor* kezdetű ún. morálenciklikával a pápa e felfogás kritikáját kívánta adni, bár sokak szerint elemzéseit ezúttal egyoldalú előfeltevések vezették.

Jelen számunk szerény eszközeivel tovább kívánjuk fűzni a lelkiismeret és az erkölcs hazai dialógusát. Tesszük ezt abban a reményben, hogy az igazság bátor keresése és az erkölcsi felnőtttség valóban szavatolja társadalmunk és egyházunk kibontakozását.

1994 június

A SZERKESZTŐK

*Értékelje lapunkat,
írja meg véleményét!
Lapozzon a folyóirat végére
és adjon osztályzatot!*

Előfizetőink figyelmébe

Amint arról már korábbi számainkban tájékoztattuk Önöket, folyóiratunkat az előfizetők számára a Magyar Posta RT. terjeszti. A szerkesztőségi terjesztésből erre a módszerre való átállás nem zökkenőmentes. Ezért újra csak kérünk minden kedves régi és új előfizetőt, hogy 1994-re vonatkozó előfizetését ne halogassa. Minden postahivatalban vagy kézbesítőnél előfizethető az Egyházforum. Az éves előfizetői díj mindössze 360 forint. Mindenféle előfizetési problémával azonban a Szerkesztőséghez kell fordulni: 1/272-24-05, ahol irodavezetőnk, Mohos Lászlóné készséggel ad felvilágosítást.

SÚLYPONT

Lelkiismeret, erkölcs, az igazság ragyogása *Kerekasztal beszélgetés*

Előszó

Az olvasóban több miért is megfogalmazódhat az írással kapcsolatban: Miért most, miért erről, miért ők és miért így beszélgetnek?

A válasz: Azért mert most jelent meg II. János Pál pápa lelkiismeretről és erkölcsről szóló tanítása magyarul, s ha a pápa szól, a katolikus ember odafigyel; azért **Somfai Béla** erkölcssteológust, **Dér Katalin** filológust, **Lévai Katalin** szociológust és **Debrecenyi Károly István** ref. teol. klinikai lelkigondozót hívtuk meg, mert az alaposabb megértés érdekében ismernünk kell, hol helyezkedik el ez az enciklika az erkölccsel kapcsolatos egyházi tanítások között; tudnunk kell, hűen tolmácsolja-e a fordítás a pápa szavait; de érdemes arról is eszmélnünk, ami az enciklikában is sokszor szerepel, és mi is naponta kérdezzük a gazdag ifjúval: Mi jót kell cselekednünk? A moderátor, **B. Petőfi Ágnes**, feladata pedig a beszélgetés mederben tartása. Emiatt addig nem szólal meg, amíg a meghívottak az enciklikával vagy a lelkiismerettel, erkölccsel kapcsolatos mondanivalójukkal ki nem vájják a beszélgetés medrét. Ez az oka annak is, hogy a beszélgetés elején úgy tűnhet, a beszélgetőtársak egymás mellett beszélnek; ez a sok külön szál aztán a beszélgetés végére, ha lazán is, de fonattá formálódik.

S.B.

Az alapvetéssel kezdem. Ebből kiindulva lehet megérteni, hogy mit mond az enciklika a lelkiismeretre vonatkozóan. A teológia hagyományában lényeges különbségek vannak apalonikus–Szent Ágoston-i és az arisztotelész–Szent Tamás-i filozófia között. II. János Pál pápa az ágostoni hagyományból indult ki. A teológiai kiindulópontok

közötti különbség röviden és durván meghatározva annyit jelent, hogy Ágoston felfogásában Isten jósága az ember *akaratát* vonzza magához, és így az isteni törvény ezt a jóságot teszi számunkra elérhetővé, akaratunk legmélyebb vágyait teljesítve be. Szent Tamás az *értelemre* épít: az isteni kinyilatkoztatás az értelmes embernek szól. Két forrása van: egyrészt a teremtés rendjének megismerésén keresztül az isteni ráció megtapasztalása, ez a kiindulópontja erkölcsi rendszerének is. A másik forrás az isteni szó és Krisztus tanítása, mely szintén az értelmén keresztül próbálja bevezetni az embert Isten titkába. Ismétlem, durva a szétválasztás, de ez a kiindulópontok közötti lényeges eltérés.

Az enciklika egyik fő gondolata szerint az erkölcsi törvény nem más, mint Isten jóságának emberi nyelven történő kifejezése. Abszolút és kategorikus követelményt állít ugyan az ember elé, de ez nem a szabadság megkötéséhez vezet, hanem a szabadság beteljesülését biztosítja, mivel az erkölcsi törvény az emberi értékek megvalósítását célozza. Ennek következtében az erkölcsi törvények általános érvényűek. A jó megtételének – mondja az enciklika – sok körülmény szab határt, de azt soha semmiféle külső erő nem kényszerítheti, hogy az ember olyasmit tegyen, amit az isteni törvény tilt, feltéve, ha hajlandó érte meghalni.¹ Így kell érteni azt is, hogy mi a lelkiismeret és az igazság közötti kapcsolat. Lelkiismerete mélyén az ember egy olyan törvényt fedez fel, amelyet nem ő adott önmagának, hanem amely iránt engedelmisséggel tartozik, amely arra hívja, hogy mindig keresse és tegye a jót. A lelkiismeret szabadsága abban a képességben rejlik, hogy az ember megvalósítja, ill. engedelmeskedik ennek az isteni törvénynek. Ez nem egy rákényszerített isteni akarat, hanem annak a felfedezése, hogy amit az Isten akar, az az

¹ de....,soha nem akadályozható meg az, hogy bizonyos dolgokat ne tegyen meg, főleg ha kész arra, hogy inkább meghal, mint hogy rosszat tegyen.” (Veritatis splendor 52.)

ember java. A lelkiismeret szabadsága ebben az elfogadásban valósul meg. A lelkiismeret szabadsága és Isten akaratára között ellentmondás nem lehet.

Kérdés akkor, hogy a tévedés lehetőségének mekkora tere marad; hogyan kell tekintenünk az objektív erkölcsi rendtől eltérő lépésekre? A válasz az, hogy az ember korlátozott felismerőképességének, a félelemnek és más torzító hatásnak kitéve nem ismeri fel tökéletesen az isteni törvényt. Addig, amíg ez a távolság az objektív erkölcsi rend és a szubjektív ítélet között az ember hibájától független, tehát nem tudja vagy nem képes felismerni, noha keresi az igazságot, addig az ilyen ember szabad marad a személyes bűntől. Ha azonban saját hibájából, elfogultságából vagy bűnös hajlamának következtében nem ismeri fel az igazságot, akkor bűnt bűnre halmoz, a bűn uralmába veszi az embert. Ezért fontos, hogy a lelkiismeretünket ápoljuk, formáljuk. A Szent Ágoston-i hagyományból merítve az enciklika azt tanítja, aki kitartóan keresi az igazságot, azt az Isten előbb-utóbb elvezeti az igazsághoz. A legyőzhetetlen tudatlanság legyőzhetővé válik Isten kegyelmével, amit imával és penitenciával lehet biztosítani.

Problémák, amikről nem beszél az enciklika, mivel nem tekinti feladatának: Az Isten beszél hozzánk a lelkiismereten keresztül: milyen nyelven szól hozzánk, mit jelent ez? Az Isten mindig közvetve szólít meg bennünket, szimbólumokon keresztül, még hozzá olyan szimbólumokon keresztül, amelyeket a vallásos hagyomány számunkra rendelkezésre bocsát ahhoz, hogy Isten valóságát, akaratát a magunk számára értelmezzük. Az enciklika erről csak annyit mond, hogy a lelkiismeret funkciója lényegében kimerül abban, hogy az általános törvényeket a konkrét helyzetre vonatkoztatva alkalmazza: A lelkiismeret feladata az, hogy meghatározza az adott körülmények között az erkölcsi törvény megvalósításának helyes útját. Ebben benne van az, hogy tapasztalatra, és bölcsességre, okosságra is szükség van ahhoz, hogy a konkrét szituációban

az isteni felszólításnak a lehető legjobban engedelmeskedjünk.

A probléma a közvetettségéből adódik: ahhoz, hogy az Isten akarata számunkra érthetővé váljék, szükség van arra, hogy valamilyen módon értelmezzük, megértsük az emberi színteret. Ehhez nyelvre van szükség, jelekre, jelképekre, és ezek korlátot szabnak annak, hogy milyen módon értjük meg Isten akaratát, mit jelent Isten akarata. Ezek a korlátok történelmi korlátok, tehát változnak. Ugyanaz az isteni törvény nem ugyanazt jelentette a zsidó nép számára, mint amit például az őskeresztényeknek jelentett, noha az mindig az isteni ideál, Isten jóságának kifejezése, de a befogadó részéről ennek megértése folyamatosan változó és föltehetően tökéletesedő folyamat. Ebből következik, hogy nem szükségszerűen kell tévedésről beszélnünk akkor, ha ugyanazzal a kérdéssel kapcsolatban két személy nem ugyanarra az álláspontra jut. Nem lehet ezért egyiket vagy másikat szükségszerűen elítélni, tudniillik megvan az a személyes elem, hogy mindenki a maga legjobb képességei szerint fog válaszolni az Isten szavára, és ez a képesség nem egy előre meghatározott tényező; mindenkinél a maga adottságaitól, lelkiismeretének érzékenységétől függ. Mindez különbségeket jelent a gyakorlati döntésben.

Ezeket is figyelembe kell venni ahhoz, hogy megértsük, mit jelent az isteni hívásnak engedelmeskedni. A szöveg szó szerinti értelmében erre a perspektívára nem utal. Mindössze annyit hangsúlyoz, hogy a tiltó parancs általános érvényű, az egyértelműen és mindig meghatározza a tárgyilag rossz cselekedetet. A másik szempont, hogy az a döntés, amelyet mindig és minden körülmények között követnie kell a kereszténynek, ez a döntés a Szentlélek irányítása alatt áll. Ez a hagyománynak egy lényeges része, több, mint amit akármilyen erkölcsi törvény magába tud foglalni. Az erkölcsi törvény irányelveket ad, tehát elvont formában, mindenki számára általánosan érthető módon

fejezi ki az erkölcsi törvényeket, igaz, ezért időtálló. De a helyzethez való alkalmazásban, a helyzet pontos felmérésében és helyes megítélésében az ember a saját tapasztalatára van utalva és ezen kívül a Szentlélek irányítására is.

D.K.I.

Teológusként és a lélektantól is alaposan megérintett emberként az első, ami eszembe jutott az szolid, provokáló szándékkal úgy szól, hogy a lelkiismeretet ébresztgetni lehet, de rémisztgetni nem. Úgy tapasztalom, a lelkiismeret rémisztgetésével sok *ekleziogén* neurózist idéztek elő az egyházak, mert nem tudtak úgy tekinteni az emberre, mint növekedő és gazdagodó személyiségre.

Hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy a megtérés pillanatában egyszeriben hátat fordítunk az előző életünknek, és mindenestül az isteni törvények alá vetjük magunkat. Amikor Jézus azt mondja: „legyetek tökéletesek” – ez is nagy talány, hogyan is gondolta Jézus, ki tökéletes? A görög szövegben az is benne van: tökéletesek lesztek. De az ígélet is benne van. Az én pásztori lélektanból szerzett tapasztalatom alapján mondom, Jézus szava azt jelenti, legyetek növekedők. A fejlődésre, építkezésre, formálódásra helyezem a hangsúlyt: a lelkiismeret ébresztgetésére.

A tízparancsolat is sokak számára azért nem tud alapvető erkölcsi normává válni, mert parancsként hirdetjük. Számomra inkább „tíz segítség” az emberré váláshoz. Növekedés van abban is, ahogy beérünk egy-egy isteni törvény beteljesítésére. Pál apostol sokat foglalkozott a szabadság gondolatával. Ki meri mondani azt a mondatot, hogy próbáljatok meg mindent, és a jót tartsátok meg. Én az erkölcsről és a lelkiismeretről sem tudok másképp gondolkodni: Nem arra valók, hogy elzárkózzak, hanem arra, hogy mindent megpróbáljak, mérlegre tegyek és döntsek: be tudom-e építeni a személyiségembe, vagy sem.

Nagyon szeretném ezt a szabadságot érezni teológusként is: ne védőbástya legyen Isten törvénye, amely meg-

véd a környező világtól, hanem mérleg, amivel derűsen vizsgálom ezt a világot.

Van erre egy kedves keleti történetem. A rabbi áll az ablaknál és beszélget az arra járókat azt kérdeve tőlük, mit tennének, ha az utcán egy pénzzel teli erszényt talál-nának? Az első azt válaszolja, ő biz eltenné, ha az ég elé pottyantotta. Gonosz vagy – mondta neki a rabbi. A másod-ik felelettel sem volt megelégedve: ostobának minősítette azt, aki vissza kívánta adni a pénztárcát. A harmadik vá-lasz volt a legkülönösebb: „Honnan tudjam én most, hogy akkor, ott, milyen lélek lesz bennem? Adja az ég, hogy ak-kor majd a jobbik énem győzzön, és visszaadjam az er-szényt!” Bölcs vagy - mondta neki a rabbi. Az a reménysé-günk lehet csak, hogy az adott helyzetben győz a belső er-kölcsi rendünk és jól tudunk dönteni.

L.K.

Számomra a lelkiismerettel kapcsolatban az a kérdés mit jelent, hogyan érvényesül és miért fontos a segítő szakmában. Egy problémát emelek ki, amely végigvonult a szociális gondoskodás történetén, és ez a következő: Ki a rászoruló, kit kell segíteni? Különböző korok különböző módokon fogalmazták meg, ki érdemes erre és ki érdemte-len. A domináns szociálpolitika kemény feltételekhez kö-tötte és erősen körülhatárolta, kik azok, akiken segíteni kíván, és emögött mindig meghúzódott az emberek bizo-nyosfajta erkölcsi megítélése is. Azt gondolom, ezzel a szemlélettel gyökeresen szakítani kell. Nem az lényeg, megérdemli-e a segítendő a segítséget vagy sem, hanem azt kell vizsgálni, olyan helyzetben van-e, akin segíteni kell; megpróbálni kimozdítani abból a szegénységi csapdá-ból, amibe belekerült. A segítő szakembernek ehhez a sa-ját lelkiismeretére és egy szakmai etikai kódexre is szük-sége van. Óriási a felelőssége, hiszen kiszolgáltatott szitu-ációban lévő emberekkel van kapcsolatban, és semmiféle szakmai kontroll nincs fölötte az adott pillanatban, az esetkezelésben. Szükség van olyan műhelyekre, amelyek-

ben szupervizor működik, akivel az adott esetkezelés dilemmái végigelemezhetők. Lennie kell olyan szakmai nyilvánosságnak, amely vigyáz arra, hogy erkölcsösség, szakmai tisztesség érvényesüljön ezen a téren.

D.K.

Én az enciklika fordításáról kívánok beszélni, mivel ez a szakmám. A korábbi fordítások történetét is ismerem, és valamennyire átfogó képem van a dologról. Ez a kép elég szomorú. Nem arról van szó, hogy a magyar szöveg érthetetlen, inkább arról, hogy pontatlan, igénytelen, szürke. Ez azért is szomorú, mert a magyar kis nyelv, s ezért óriási a fordítás-kultúrája. Amíg antik szerzők egy-egy sorának értelmezésén évekig vitatkoznak, addig a pápa szájába bármit lehet adni? Ez lelkiismereti kérdés is. A katolikus egyház számára, ha a pápa szól, még akkor is fontos, ha adott esetben nem is kötelez. Elgondolkodtam, mik lennének az enciklika nyelvének jellemzői, és a következő hármat találtam ilyennek.

1. Az enciklikák – való igaz – általánosságban fogalmaznak és ezért kétségkívül sok problémát okoz, ha adott, helyi körülményekre kell őket alkalmazni, de az általánosságban való fogalmazás nem jelentheti azt, hogy a mondanivaló el van kenve. II. János Pál pápa – és bizonyos mértékben még VI. Pál pápa szava is – jézusi szó abban az értelemben, hogy az igen igen, a nem nem. Igen gondosan vannak kiválasztva azok a latin kifejezések, amelyeket leír, és ahhoz, hogy a mondanivaló el ne vesszen. A fordítónak is legalább ilyen gondosan kell megkeresnie a magyar megfelelőket.

2. Az eredeti szövegben nincs egyetlen fölösleges szó sem: minden leírt kifejezés mögött gondolat van, ezért kerülni kell a leegyszerűsítést még akkor is, ha a megértésben esetleg később gondot okozhat a szöveghű fordítás.

3. Minden mondat az előzőből következik egy nagyon szigorú logikai szerkezetet követve, amit ha elkenünk, a mondanivaló nem lesz érthető teljes világossággal. Ez leg-

inkább a kötőszavaknál érhető tetten. Ha valaki lefordít egy kötőszót úgy, „mivel”, pedig abban a szövegösszefüggésben azt jelenti, „ámbar”, annak értelmetlenség lesz az eredménye.

Összeszedtem a főbb hibatípusokat, mindegyikre mondok egy-egy példát. A 39. fejezet végén az egyik mondat úgy szól: „A Teremtő nélkül a teremtmény semmivé válik”, a következő mondatban ugyanaz a teremtmény érthetlenné válik. Az eredeti szövegben az szerepel, hogy 1. semmivé válik, 2. megértés-képtelenné válik, vagyis ő nem tudja megérteni a világot, a struktúrákat, az igazságokat.

Ugyancsak jellegzetes hiba a terminológiai pontosság hiánya. A második rész első fejezetében elméleti, filozófiai jellegű fejtegetések találhatók, melyek magyarul terminológiai lazaságok miatt nem képesek pontos jelentésüket megőrizni. Többször előfordul az a kifejezés, hogy „igaz” szabadság. Ilyen nincs: valódi szabadságról beszélhetünk, olyan szabadságról, amely megfelel a fogalmának. Ugyanez vonatkozik az „igaz” közösségre is, itt is valóságos közösségre gondolunk. Szerepel a „hajlam” szó is, amely ismert pszichológiai szakkifejezés: itt úgy szerepel, hogy hajlandóság. A hajlam az más. A hasonló típusú hibák miatt az elméleti-fejtegető részek elkenetek, míg az eredetiben világos terminusok szerepelnek, szakszerű beszéd.

Tipikus hiba a hangsúly elvétele a szövegből. A 41. fejezet végén Isten egyidejű közelségéről és transzcendenciájáról van szó, de ez az egyidejűség a fordításból nem derül ki. Van olyan is, amikor egy egész apró hibával pont az ellenkezőjét állítja a fordítás, mint ami az eredeti szövegben szerepel. A 37. fejezetben például az olvasható, hogy néhány moralista, mivel az erkölcsi életet meg akarja tartani keresztény keretek között, ezért a katolikus tanítással ellenkezően tevékenykedik. Nyilván az eredeti szövegben az szerepel, hogy ámbar az erkölcsi életet meg akarják

tartani keresztény keretek között, mégis a katolikus tanítással ellenkező módon járnak el.

Ha ennek az enciklikának a magyar fordítását egy témához értő ember elolvassa, akkor a szöveg bizonyos részei alapján egy olyan szerző képe bontakozik ki előtte, aki szakmai szempontból nem nagyon ért a témához, elméletileg-filozófiailag egy kicsikét műveletlen, gondolkodása rendezetlen, stílusosan pedig félszeg: ez a szerző pedig mégiscsak a pápa. Ez azért botrány, mert egyrészt igazságtalan képet fest a pápáról, másrészt nem adja át a tanítást. A tanítást persze úgy is lehet „nem-átadni”, hogy nem fordítjuk le, ami a szociális enciklikákkal az elmúlt negyven évben rendre megtörtént. Itt viszont úgy nem adja át a tanítást, mintha átadná. Nem a fordítóról van szó, hanem a mentalitásról.

L.K.

Érdekes, amiről beszélsz. Én a *Rerum novarum*ot olvastattam hallgatóimmal: egyszerűen nem tudták megérteni. Nekem egy régi fordítása volt meg, megörültem hát, hogy ismét lefordították; a hallgatókkal már ezt az új változatot olvastuk, mégsem tudtak vele megbirkózni.

S.B.

A probléma az, hogy maga XIII. Leó pápa, ill. akik a szöveget írták, sem értették meg pontosan Szt. Tamást, noha gyakran idézték. Kiadták a jelszót: Vissza Szt. Tamáshoz! – és elkezdték szó szerint értelmezni. Ebből a szószerinti, de nagyon is lapos értelmezésből indul ki a modern katolikus teológiában sok probléma. Persze a szó szerinti fordítás mellett van értelemszerű is. Ennek ellenére XIII. Leó pápa azzal, hogy sürgette a visszatérést Szt. Tamáshoz, nagy szolgálatot tett az egyháznak. Tamást meg kell érteni!

D.K.I.

Két gondolat született meg bennem a fordítási nehézségekből kiindulva és azon túljutva. Egyik az, hogy érteni kell egymást, érthetően és igazat kell beszélnünk. A má-

sik pedig: amikor keresztény erkölcsről beszélünk, nem tudok nem gondolni arra, hogy az én keresztény erkölcsömhöz hozzá kell tartozzon az, hogy figyelmes vagyok, értő szívvel meghallgatom a másikat. Minél inkább megértem az evangéliumokat, annál jobban látom, hogy Jézus közelébe kerülve az ember első élménye az, hogy megértették; nem az, hogy meg akar téríteni, hanem az, hogy meg akar érteni.

L.K.

Ez a leggyakrabban felmerülő etikai dilemma a szociális munkában is. Azok, akik a segítő szakmában dolgoznak, általában középosztálybeli emberek és nagyon gyakori hiba, hogy a saját értékrendjüket próbálják ráerőltetni arra, aki hozzájuk fordul. Eleve szemüvegen át nézik a segítendőt: ha, mondjuk, piszkos és másképp él, akkor ez elítélendő dolog. Ha elítélik, akkor meg is akarják téríteni, rávezetni a helyes útra, ami feltételezi, hogy a segítők olyan magaslaton állnak, ahonnan csalhatatlanul meg tudják mondani, mi a helyes. Nehéz eldönteni, meddig van jogunk beavatkozni a másik ember életébe.

S.B.

Az enciklika érdemének tartom, hogy a lelkiismertre, erkölcsi törvényre és a szabadságra vonatkozóan világosan utal végső forrásukra: Isten jóságára. Tehát a személy szabadsága nem egy meghatározatlan összefüggésben valósul meg, hanem az isteni igazság és jóság felismerésében találja meg az ember a saját szabadságát. Nem egy teljesen relatív kezdeti álláspontot, hanem az Isten felé irányultságot hangsúlyozza a pápa. Ezzel nem a teológusokkal – akik közül egyiket-másikat talán nem illet meg az a kritika, amit a szövegből sejteni lehet –, nem is a teológiával, hanem a hétköznapi gondolkodásmódban nagyon elterjedt tévedésekkel áll szemben. Ebből a szempontból ki kell emelni, hogy a kateketika és a pasztorális szintjén szükség van egy ilyen útmutatásra. Ehhez azonban hozzá kellett volna tenni a másik részt is, amely a tomista ha-

gyományokból válik világossá, azt ti., hogy keresni kell. Állandó keresés, kérdezés, állandó kutatás, a helyzet, a körülmények jobb megértésének mint folyamatnak a végső állomása az, amit az enciklika elének állít.

D.K.I. a lelkiismeret rémisztgetésével kapcsolatos megjegyzése elgondolkodtatott. Igaznak találok azzal a kiegészítéssel, hogy a rémisztgetésen kívül más oka is van a rémületnek. Amikor Istennel találja szemben magát a teremtmény, mindig megijed. A zsidók azt mondták, ha szemtől szembe látnánk az Istent, meg kellene halnunk. Annyira félelmetes az Isten fönsége. Ezért van szükség közvetítőre. Isten Mózesen és a prófétákon keresztül szólt az emberhez. Nem szabad kimosni ezt a fönséget azzal, hogy a félelem egészségtelen.

D.K.I.

Nem vitatom, hogy az istenélménynek része lehet egyfajta megilletődés; az életem is tudna erről mesélni. Nekem azzal van gondom, hogy léteznek olyan keresztyén közösségek, amelyek nem engedik, hogy a rémülettől a szabadság öröméig jussanak el az Istennel találkozó emberek, hanem újra és újra bevezetik őket a rémisztés előszobájába. Hogy az istenélmény kezdődhet rácsodálkozással, megdöbbenéssel, azt el tudom fogadni, de vallom, hogy ebből az ember a szabadság felé növekszik, afelé a szabadság felé, amely az istenélményből fakad: abból, hogy én rengeteg mindentől és mindenkitől, és rengeteg mindenre szabad vagyok.

S.B.

Ezt az enciklika is hangsúlyozza a maga módján: az emberi szabadság beteljesülése az isteni jószág és akarat megtalálása.

D.K.

Én ezt a látszólagos két malomban őrlést azzal tudnám feloldani, hogy itt örömhírről van szó. Nemrég óta tartozom az egyházhoz. Az én első élményem az volt, hogy örömhírről van szó, és minden más – meg kell-e ijedni-ille-

tődni vagy félni – ezután jön. Az első hónapokban úgy éreztem, hogy éppen az örömhír az, amit a hivatalos egyház berkeiben nem találok meg, és csak lassan jöttem rá, megvan, csak jobban kell keresni, odafigyelni.

Az örömhöz tartoznak számomra a „legyetek” típusú mondatok a Bibliában: Az, hogy „legyetek szentek” egyhelyütt, aztán „szentek vagytok” máshelyütt, hogy mindkettő van, mindkettő igaz, egyik sem hazudtolja meg a másikat, borzasztóan fontos. Igenis mi, a megtérők már ezen a kezdeti fokon is szentek vagyunk.

D.K.I.

A bibliai „szent” fogalom azt jelenti, hogy valami vagy valaki el van választva az Isten számára, úgy ahogy van. Nem jelent tökéletest. Azt is mondja Jézus a tanítványoknak: Ti vagytok a világ világossága. Az ember beledöbben, hiszen ismerjük a tanítványokat: ezeknek mondja?

Eltűnődtem azon, hogy hosszú ideig miért is hiányoztak a fiatalok az egyházban: talán azért, mert mindig azt hallották, ti vagytok a „jövő egyháza”? Ha azt tudnánk mondani, hogy vagytok az egyház! Jézus se úgy fordult a tanítványokhoz, hogy egy kicsikét beszélgetünk, még megvizsgálak benneteket, meg aztán jobbnak kell lenni annál, mint amilyenek vagytok, és akkor előbb-utóbb ti lesztek a világ világossága. A kiválasztottság azt jelenti, hogy Istennek úgy kellünk, ahogy vagyunk.

D.K.

Pontosan ebben van az öröm, hogy egyrészt Jézus azt mondja, szentek vagytok, világosság meg só; másrészt viszont ott az óriási mérce, hogy „legyetek”! A szigorúságot meg lehet tartani úgy is, hogy örömet okozzon: Igen, mi vagyunk a kiválasztottak, de olyan követelmény áll előttünk, ami felé állandóan törekednünk kell. Jézus pedagógiájából rengeteget lehet tanulni: a számariai asszonynak sem azt mondja, hogy én vagyok a megváltó, te meg egy ez meg az, hanem kéri, adj innom: Nálam van a karizma, de nálad van a vödör.

D.K.I.

Fontos szóhoz érkeztünk el, a bizalomhoz. Vagyis: adok neked bizalmat, ezzel kezdődik el az egész. Isten lát bennünk fantáziát, mert a jövőnk felől néz bennünket. Nekünk is így kéne, nem mindig a múltjuk felől tekinteni embertársainkra.

L.K.

Szükség van látleletre, de nem föltételnül ítélkező szándékkal. Ha segíteni akarok valakinek, kell tudnom, hogy milyen az élete, kell ismernem a múltját, csak az attitűd nem mindegy. Visszatérve az „adj innom” fontosságára: Mindig nagy gondot jelent, hogy az ember nincs egyenlő viszonyban azzal, akin segít. Ezt mind a két fél nehezen tudja kimondani és küszködik azzal, hogy az akadályt valahogy áthidalja. Hogy mennyire fontos, a segített is adjon a segítőnek, arra mondok egy példát.

Egy nagyon szegény ember, aki már régóta jár hozzám, és akin legkülönbözőbb módokon segítettem, egyszer boldogan egy szál rózsával állított be hozzám, ami örületes kiadás volt a számára. Első reflexem, hogy nem fogadhatok el ajándékot, de amikor láttam, milyen fontos az számára, hogy most ő adjon nekem és én mondjam: köszönöm, és többször is válaszolhassa, szívesen, elfogadtam a virágot. Ez nagyon fontos pillanat volt mindkettőnk számára.

B.P.A.

Beszélgetésünkből, de az enciklikából is, nagyon hiányzik nekem valami: A magas normához történő mérésből eredő bűntudat; a bűnbánat és megbocsátás mikéntje, ami szerintem az Isten szabadon szeretésének alapja. A közel 140 oldalas enciklikából talán tizennégy oldal is foglalkozik a mártíriummal, de ami mindannyiunk napi tapasztalata, az állandó botlás és állandó újrakezdés, mindössze pár sort kapott.

S.B.

Ez az ágostoni hagyomány egyik problémája: a bűnnek az elhatalmasodása az ember felett, amit kizárólag kegye-

lemmel lehet csak ellensúlyozni, és ennek a kegyelemnek a befogadása világosan felismerhető jelekben mutatkozik meg. Végeredményben az enciklika összefoglalja azt az erkölcsant, amit én is tanultam az ötvenes, hatvanas években, szerencsére viszonylag modern megfogalmazásban. Biztosítani kell a kontinuitást a hatvanas években hirdetettekkel, ez az enciklikának az üzenete. Nehéz azonban azonosítani azokat az álláspontokat, amelyeket elítél, valószínűleg nem véletlenül: ez azt mutatja, hogy közel sem akar mindenkit elítélni, aki az alapvető szabadságról, a lelkiismeret szabadságáról vagy a halálos bűnről beszél. Tudni kell, hogy a lelkiismeret szabadságáról szóló Szent Pál-i hagyományt a protestáns teológia nagyobb gonddal őrizte meg, mint a neo-tomista katolikus teológiai hagyomány.

B.P.A.

D.K.I.-t kérdezem: klinikai lelki gondozóként hogyan szembesül azzal a problémával, hogy valakit neurotizál a magas norma, képtelen hibáit megbánni vagy bűnbánatát nem követi megbocsátás?

D.K.I.

Az etikai norma a tévedés, a botlás megengedése nélkül törvényszerűen neurotizál. Egy olyan fiatalemberre gondolok most, aki olyan kisközösségbe került, ahol elhitették vele, ha megtér és elfogadja élete irányítójának Krisztust, egyszeriben meg fog szabadulni mindentől, ami a múltjában bűn; meg fog szabadulni a drogozástól is, ami a legnagyobb problémát okozta számára. Ez a fiatalember néhány hét rajongó időszak után kezdte felfedezni, hogy még mindig kísérthető, még mindig ott van közelében a bűnbekerülés lehetősége. Skizoid állapotba került, egy pszichiátriai osztályra vezetett az útja, mert ha nem igaz a tétel, hogy ha átadom az életemet Krisztusnak, egy csapásra megváltozom; vagy az Istennel van a baj, hogy nem tudja velem ezt megtenni, vagy én vagyok olyan aljas, akin már az Isten sem tud segíteni. Pedig miről van szó? Arról, hogy

a krisztusi normák elfogadása nem egy csapásra történik, hanem elindulva, buktatókkal, talpraállásokkal, újabb próbálkozásokkal és kereséssel tudok egyre többet beépíteni az életembe a Krisztus tanácsolta normákból. Ha nincs megengedve a botlás, a visszacsúszás lehetősége, akkor törvényszerűen annak kell bekövetkeznie, ami ennél a fiatalembernél bekövetkezett.

Nagyon érdekes feladata van a klinikai lelkigondozónak. A pszichiáter, a pszichológus a sérült személyiségjegeken dolgozik. Ez a fiatalember azonban azért ment ebbe a vallásos közösségbe, mert keresett valamit, vágyakozott az Isten után. Ha azt mondjuk, hogy azért, mert egy patalogizáló közösségbe került, az egész hitét és vallásosságát patalogikusnak kell tekintenünk, tévedünk. Vallásos vágya, amely a közösségbe vitte, egészséges. Ha a segítő szakemberek jól együtt tudnak működni – és erre nekem szép példáim vannak –, akkor a pszichiáter a sérült részekkel, a lelki gondozó pedig az egészséges vallási vágygal foglalkozik.

B.P.A.

Onkológián is dolgozott lelki kísérőként. Mennyiben foglalkoztatja a halál közelségébe kerülő embert életének mérlegre tétele?

D.K.I.

Gyakran állítanak az elé a kérdés elé, hogy a halál közelsége a súlyos beteg ember számára más-e, ha hívő vagy nemhívő; nem teszi-e egy csapásra hívővé a nemhívőt? Az első kérdésre az a válaszom, hogy a súlyos betegség, a halálközeli állapot a hívő embernek pont olyan kihívás, mint bárki másnak. Az istenhívő embernek vannak olyan plusz energiái, amelyeket ebben a küzdelemben fel tud használni, de a kihívás ugyanaz. Hogy egy csapásra hívővé teszi-e az embert, vagy nyílik-e út erre?

Hitem szerint az Isten kegyelme nem függ attól, hogy beszéltem-e erről a beteggel, vagy sem. Ezenkívül végképp elbizonytalanodom, amikor arról van szó, ki a hívő és ki a

nemhívó. A súlyos beteg ember fantáziaszinten átéli a halálát. Nem az a kérdés, hogy jó-e, ha beszélgetünk a halál gondolatáról a beteggel; egyre inkább az a véleményem, a kérdés az, hogy én, mint orvos, nővér vagy lelkigondozó, akarok-e erről beszélni? Én megengedem a betegnek, hogy közöttünk arról legyen szó, amiről ő akarja. Ezenkívül nem hiszem, hogy csak szavakkal lehet beszélni.

Egy tizennyolc éves beteg lány arra kért heteken keresztül, hogy elmenetelem előtt mindig menjek be hozzá, tegyem a fejére a kezemet és áldjam meg, hogy ne legyenek rossz álmai. Megtettem anélkül, hogy egy árva szót is mondtam volna. Egy reggel ezzel fogadott: Nagyon jól aludtam, szép álmom volt, hangokat hallottam, hívnak odaátról. Ezzel a lánnyal több hónapos kapcsolat alatt soha nem beszélünk örökkévalóságról, feltámadásról, és mégis beszélgettünk róla! Az a tiszteletteljes kérdésem minden evangelizáló lelkű emberhez, mit tud ehhez még hozzátenni? Mi keresnivalója van itt még bármiféle szónak?

B.P.A.

Foglalkoztatja-e az elmenni készült az ittmaradottak megbocsátása?

D.K.I.

Ügyeletben hívott fel egyszer egy orvos és elmondta, van egy betege, akinek szörnyű fájdalmai vannak. Mindenféle fájdalomcsillapítást kipróbáltak már nála, és egyik sem használt. Neki az az érzése, hogy papot szeretne. Akkor én átmentem a beteghez, úgy 15-20 percet beszélgettünk: az volt a szerepem – nem vagyok katolikus lelkész, ő pedig katolikus lelkésszel szeretett volna találkozni, amit még akkor nem tudtunk –, hogy azt a kommunikációs zavart, ami ebben az egyháztól régóta elszakadva élő betegben kialakult, feloldjam, késszé tegyem arra, hogy a katolikus lelkészt behívja magához. Ez megtörtént: a beteg meggyónt és megáldozott. Kevéssel utána hív az orvos és kérdi, varázslók vagytok? A beteg fájdalmai megszűntek. Megnyugtattam, semmiféle varázslás nem tör-

tént, csak ennek a betegnek a fájdalmait nem az váltotta ki, amire az orvos gyógyszert tud adni. Máshol volt a fájdalom góca, amelynek feloldására ebben az esetben a gyógyás és áldozás volt a legalkalmasabb eszköz.

L.K.

Nagyon jó, hogy ehhez a ponthoz elérkeztünk, mert azok, akik azt kutatják, mi az igazi tartalma, és hogyan lehetne hatékonyabbá tenni a segítő szakmát, azt gondolják, csapatmunkára van szükség. Jó, ha az orvos, ápolónő, pszichiáter és szociális munkás rendszeresen konzultálnak egymással egy-egy beteg esetében; mindenki tudja, mi a dolga, és nem avatkoznak be a másikéba.

Néhány évvel ezelőtt, abban a mereven hierarchikus egészségügyi rendszerben elképzelhetetlen lett volna hogy valaki kimondja azt, hogy nem az orvos az atyaúristen. Ma már egyre több kerületben, kórházban sikerül ilyen csapatmunkát elindítani, és az orvosok is jól fogadják. Ez a beszélgetés nekem azért jó, mert eddig klinikai lelkigondozó bevonására nem gondoltunk.

S.B.

Az egyházak bevonását külföldön is fontosnak tartják. A klinikai lelkipásztorkodás külön hivatás, kétéves irányított előkészület, gyakorlat kell hozzá.

D.K.I.

Amikor klinikai lelkigondozóról beszélek, akkor nem kórházi lelkészre gondolok. A kórházi lelkész olyan személy, aki papi funkcióban szakrálisan, kultikusan látja el a betegeket. A klinikai lelkigondozó viszont olyan speciálisan képzett szakember, aki a kórház környezetében benne van, belülről vesz részt a gyógyító folyamatban.

Gyökössy Endre mondta találóan, hogy azok a lelkészek, akik szerint nem kell lélektant tanulni, mert Isten Szent Lelke kipótol mindent, vajon elmennének-e egy olyan orvoshoz kivetetni a vakbelüket, akiről tudják, nem tanult anatómiát? Valószínűleg nem. Tovább csavarva a gondolatot azt teszem hozzá, bizonyára az ilyen orvos is

megtalálja előbb-utóbb a vakbelet. Az a lelkesz, aki lelkekkel foglalkozik lélektani ismeretek nélkül, előbb-utóbb talán megtalálja, hol kell segíteni, csak egy kicsit „összevagdálja” a beteg lelkét.

B.P.A.

A szociálpolitikus és a klinikai lelkigondozó arról beszélt, „mi jót kell tennem”, hogyan kell a jót tennem, csatlakozva ezzel az enciklika által oly sokat emlegetett gazdag ifjú kérdéséhez. Engem továbbra is az érdekel, ha nem sikerül mindig a jót tennünk, ha néha a tiltó parancsok ellen is vétünk, hol a hiba, a tévedés helye a normarendszerben? Hol vannak a vigasztaló, reményt keltő gondolatok?

S.B.

A gondolat, amely az enciklikában dominál, a kiválasztottság. Aki az isteni törvényen keresztül Isten hívását meghallja, az Isten kegyelme folytán felülemelkedik ezen a problémán. Nem arról van szó, hogy nem vagyunk bűnösök, hanem arról, hogy a megtérés olyan útra helyezi az embert, amely végülis a a bűn fölötti győzelemhez, a keresztfához vezet. Kiszakítottam ezt a megállapítást, de ez az olvasó első benyomása.

D.K.I.

Talán megértettem a kérdést. Nem tudom, hogy a református egyház álláspontját mondom-e, de hitem szerint a bűneim nem tűnnek el, beépülnek a személyiségembe, a javamra válnak. Bonhoefferrel vallom, hogy Isten bűneimmel is tud annyit kezdeni, mint vélt jócselekedeteimmel.

S.B.

Ezt voltaképp minden keresztény mondhatja így. A bűnbánat egyik része, hogy megbocsátunk saját magunknak, együtt tudunk élni a múltunkkal. Abból tanulunk, azok vagyunk, abból jöttünk, az a mi históriánk. A katolikus teológia felosztásában ez a szentségtanra tartozik; a bűnbánat szentségének és a kegyelemtannak lényeges kérdése. Az erkölcsstan, ahogy az enciklika megfogalmazza, specifikusan ezzel a kérdéssel nem foglalkozott a hat-

vanás években. Ez nem azt jelenti, hogy erről a kérdésről nem beszél az egyház, csak ezt az enciklika nem tartja tárgyának. Manapság persze az erkölcsstan ezekkel a kérdésekkel is foglalkozik.

D.K.

Tele van ilyen történetekkel a Biblia: akinek sokat megbocsátanak, az nagyon szeret és fordítva: nagyon szeret, ezért sok megbocsáttatik neki.

S.B.

Szent Tamás erkölcsstanában ez egy nagyon lényeges kérdés. Ahogy az erkölcsstan fejlődött, különösen a tridentinai zsinat után, ez a kérdés átkerült a szisztematikus teológiába. A pápa az erkölcsi relativizmus ellen indított hadat ebben az enciklikában. Nem lehet elképzelni egy olyan hagyományos erkölcsstant, amely ne az Isten jóságából indulna ki, és ne oda térne vissza: ezt a gondolatot nem is lehet kétségbe vonni. A részletekben azonban vannak ki nem fejtett kérdések, amelyek nehézségeket okoznak.

Kétségtől való, hogy kapcsolat van az autoritatív vallásos és családi közösség szerepe és a lelkiismereti aggályosság kialakulása között. Három fő típusa van az aggályosságnak. Az egyik a megtérők aggályossága, a másik a serdülőkor aggályossága, melynek ereje és intenzitása együtt jár a vallásos probléma fölvetődésével a lelki életükben, de kapcsolatban van azzal is, hogy liberális vagy konzervatív-autoritatív családi körből jöttek-e. Minél tekintélyelvűbb nevelést kapnak, annál nagyobb a veszélye annak, hogy egy következő lépésben Istent is elveszítik. Persze van olyan neurotikus aggályosság is, amely sokszor vallásos színezetben jelentkezik de nem az.

Zárszó

Múlt nyáron kölcsönadtuk egy barátunknak vidéki parasztházunkat. Amikor legközelebb odamentünk, furcsa

kép fogadott bennünket: konyharuhával volt letakarva a falon függő feszület. Barátunk egy amerikai kisegyház tagja, aki a kereszthalált az üres sírhoz vezető út jelentéktelen állomásának tekinti. Így az ember megérti II. János Pál pápa erkölcsi enciklikájának hangsúlyát: „Aki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét, és kövessen engem!”

E sorok írója az ötvenes-hatvanas évek katekizmusán vált a szó nem jó értelmében véve istenfélővé, aki a háromszögbe zárt egy szem kutató-hibát kereső pillantását magán érezve csak lassan jött rá: itt mégiscsak örömhírről van szó! Így megérti a beszélgetőtársak örömet hirdető, az embert fejlődő lénynek tekintő, az isteni megbocsátást is sugárzó mondatok hiányolását.

Az enciklika által is megemlített zsinati tanításnál mi sem tudunk jobbat mondani: Nem az a lényeg, hogy aggályoskodva tartsuk meg az egyetemes normákat, hanem hogy kreatív és felelős módon elfogadjuk azokat a személyes feladatokat, amelyeket Isten bízott ránk.

B. Petőfi Ágnes

Lelkiismeret és törvény (Interjú Somfai Béla SJ morálteológussal)

Sokféleképpen lehetne közelíteni komplex témánkhoz. Önkéntelenül adódik azonban, hogy az Igazság ragyogása (Veritatis splendor) c. pápai enciklika köré telepítsük beszélgetésünket. Hogyan jelenik meg a lelkiismeret és a törvény együttese ebben a legfrissebb pápai tanításban?

Az enciklikában a lelkiismeret egy téves fogalmát ítéli el a pápa, mely szerint a lelkiismeret a végső fórum annak megállapításában, hogy mi a különbség az erkölcsi jó és rossz között, továbbá hogy a lelkiismeret helyességét az határozza meg, hogy önállóan, szabadon hoztuk.

Kik képviselik ezt az elítélt véleményt?

Nem teológiai iskoláról van szó. Egyetlen morálteológust sem tudok a katolikus hagyományon belül, aki ezt ennyire leegyszerűsítve vallaná. Inkább egy általános felfogás ez, amely a pápai vélemény szerint elterjedt az egyházban. Az enciklika hangsúlyozza, hogy a lelkiismeret szerepe elsősorban nem a döntőbírói szerep, hanem az erkölcsi törvény felismerése, amelyet hitünk szerint Isten mindannyiunk szívébe beleírt. Ez a törvény pedig minden embert arra késztet, hogy keresse és tegye meg a jót, ismerje fel és kerülje a rosszat. A lelkiismeret tehát nem teremtető erő, hanem a jót és annak megvalósítását keresi.

Lelkiismerete azonban nem csak a hívőknek van, hanem minden embernek. A nemhívők, akik nem folytatnak párbeszédet Istennel, azok mit is értsenek a lelkiismeret tartalmán?

Alapjában a lelkiismeret az erkölcsi öntudattal azonosítható. Az embert éppen az különbözteti meg az állatoktól, hogy képes a jó és a rossz között erkölcsi értelemben különbséget tenni. Ez a képesség együtt jár az ember személyiségével. Ez az egyik tényező, ami az embert emberré teszi.

Az enciklika szerint tehát minden ember, aki a jót keresi és hallgat a szívében megszólaló pozitív hangra, az tulajdonképpen az Istentől mindannyiunk szívébe írt erkölcsi törvényt hallgatja: Isten szavát.

Az enciklika második fejezetében szól a lelkiismeret és az erkölcsi törvény összetartozásáról és azt mondja, hogy a kettőt nem lehet szétválasztani. Isten maga a jóság és így az emberi jóság forrása is. Az enciklika egy, Istenben gyökeredző (*teonóm*) erkölcsi rendről beszél, ami azt jelenti, hogy a jóság nem a szabad döntéstől függ, hanem az isteni jóság felismerésében rejlik. Az egyetlen út a jóságra Isten akarátának megismerése és megcselekvése. Ez nem áll ellentétben az ember javával, sőt éppen ez az, ami az ember javát leginkább szolgálja, hiszen ki tudná jobban, hogy az embernek mi a legfőbb érdeke, ha nem a Teremtő. Ezzel elítéli azokat a filozófiai és teológiai megfontolásokat, melyek az emberi lelkiismeretnek vagy személynek abszolút önállóságot, szuverenitást tulajdonítanak. (Vö. 35-37, 41!.)

Ez elviekben teljesen tiszta kép.

Igen, de nem zárja ki azt, hogy az ember egyre elmélyüljön és a lelkiismeretével mindig beljebb hatoljon az isteni törvénybe. Feltehetően a történelem folyamán az ember egyre világosabban ismeri fel Isten jóságát. Vannak új meglátások is. De amit az enciklika kiemel az az egyház tapasztalatának jelentősége. Nem az az erkölcsi tudat fejlődése ellen érvel, hanem az ellen, hogy a korábban felfedezett értékeket, melyeket a Biblia és az egyházi hagyomány igazolt, figyelmen kívül hagyjuk. Ezek ugyanis állandó és általános érvénnyel bírnak és fölülemelkednek a történelem esetlegességén. Ilyen értelemben beszél az enciklika a természet törvényről is.

Ma az a nézet uralkodik, hogy a lelkiismeret szabadsága teszi az embert voltaképpen személlyé, miközben a tekintéllyel szemben is képes a jót felfedezni. Sokak szerint nem csak a fölöttes, az intézményes tekintély van válság-

ban, hanem mindenfajta hagyomány. S az ember a jó keresésében mintegy magára hagyottan, az értékek és értéktelenségek áradatába vetetten keresgél.

Az enciklika az így feltett kérdésre azt válaszolná, hogy ez egy feje tetejére állított szemlélet. Hiszen Istenben és a teremtesben már eleve megvan a jó, az a terv, amellyel összhangban az ember valójában kiteljesedhet és megtalálhatja azt, ami neki leginkább javára válik. Az emberi autonómia ehhez a jósághoz alkalmazkodva valósítja meg azt, hogy Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert. És ebből az alapvető tényből következik, hogy az ember keres: azt keresi, amit Isten a szívébe írt. Szabadsága nem más, mint az Isten szabadságában való részesedés. Nem szabad persze megfeledkezni arról a problémáról sem, hogy a lelkiismeret felelőssége eldönteni, hogy a felismert törvényt az adott körülmények között hogyan teljesítsük.

Az enciklikában a mai teológiai nézetek mellett nagy hangsúlyt kap az a szándék, hogy a beszélgetés elején is említett keresztény közgondolkodáson belüli felfogásokat korrigáló lelkipásztoroknak segítséget nyújtson.

Két céllal jött létre az enciklika. Elsősorban szükség van az egész morálteológia, az erkölcsi gondolkodás megújítására. Ilyen célt enciklikák eddig sohasem tűztek ki. A bevezetőben már meghatározza, hogy „reflektálni kell az erkölcsstan egészére, mert egy új helyzet alakult ki, s a hagyomány teljessége került veszélybe a különböző felfogásokban elburjánzott tévedések következtében.” Második célja az, hogy a püspökök számára vezérfonalat adjon az egyházmegyékben végzett lelkipásztori, teológiai és egészségügyi munkára irányítására. Tehát az enciklikának fegyelmi jellege is van.

Az autonómiára épülő erkölcsi gondolkodás túlságosan nagy szerepet kapott az egyházban, az erkölcssteológusok gondolkodásában, amit ki kell egyensúlyozni a hagyomány egy másik vonulatával. Tulajdonképpen ez a meg-

újítás nem gyökeres újdonságot jelent, hanem a hagyomány feledésbe merült szempontjainak erőteljes vissza-idézését. Az istenközpontú erkölcsfelfogást akarja újból első helyre tenni az erkölcsstanban és a természettörvény alapú gondolkodást pedig a másodikra. Ha a természettörvényt meg akarjuk érteni, akkor előbb egy új Isten-képet kell kialakítanunk magunkban. A hívők számára ez a sorrend.

És a nemhívók számára?

Nehéz feladat arra válaszolni, hogy ezt az álláspontot hogyan lehet a nemhívóknek elfogadhatóvá tenni. A *Gaudium et spes* gondolkodásától valójában távol áll az enciklikának ez a hangsúlyosan istenközpontú szemlélete.

Amikor a nemhívókról beszélünk, elsősorban persze nem istentagadókról van szó, hanem azokról, akik számára a hagyományok, az erkölcsi tanításokat hordozó intézmények kérdésessé lettek és hitelüket veszítették. Ők most úgy érezhetik, hogy az enciklika mintegy „móresre akarja őket tanítani.”

Aki a lelkiismeretét követi, az jó úton jár, még akkor is, ha nem képes felismerni az objektív jót. A 63. pontban ír az enciklika az objektív és szubjektív helyes ítéletről. A modern filozófia egyik állítása szerint a tárgyi valóságot csak fogalmainkon keresztül ismerjük fel, tehát minden ismeret szubjektív. Az enciklika szerint az objektív igazsággal, amit a Szentírásban, a hagyomány tanításában találunk, bizonyos értelemben egybecsengenek a helyes lelkiismeret szubjektív felismerései. Persze nem egyeznek meg teljesen, mert most „csak tükör által homályosan látunk, nem színről színre” – amint Pál mondja. Az enciklika 63. pontja így fogalmaz: „A legyőzhetetlen tudatlanságból vagy nem bűnösen téves ítéletből fakadó tett *nem mindig* beszámítható a cselekvő személynek; de a cselekedet ebben az esetben is rossz...” (Kiemelés S.B.) Érdemes itt megjegyezni, hogy az erkölcsstan eddig ezt úgy mondta volna, hogy az ilyen cselekedet *nem* beszámítható, nem róha-

tó fel a cselekvő személynek. Nehéz ugyanis olyan helyzetet elképzelni, amelyben a „legyőzhetetlen tudatlanság” vagy a „nem bűnösen téves ítélet” erkölcsileg rossz cselekedethez vezet. Természetesen az egyén lelkiismeretben felelős azért, hogy folyton gazdagítsa erkölcsi ismereteit és finomítsa lelkiismeretének ítéleteit.

És még egyet, amit félre is lehet érteni. Tekintettel arra, hogy ez a szubjektív belállítottság korrekcióra szorul, az enciklika két módot is ajánl erre. Az egyik az, hogy szakadatlanul keressük a jót, a másik az, hogy hallgatunk a tapasztalatokra és a tanítóhivatalra.

Magyarországon és egész Európában is a tekintély válságban van. Sokak számára eleve gyanús a tekintélyi érvelés. Nem veszély-e, hogy az emberek az enciklikát éppen emiatt a tekintélyelvűsége miatt majd elutasítják. Azt várják inkább, hogy egyéni felelősségükre ébresszék rá őket és álljanak mellettük, amikor élnek szuverén döntéseikkel.

Ez egyelőre még csak feltevés, előre nem tudhatjuk. Ezen kívül pedig az enciklika a tekintély és az emberiség tapasztalatai mellett kiemeli a szentek példáját, akiknek élete az egyház szavát hitelesíti is. Ezt a kettőt együtt kell nézni. Minthogy pedig egyházon belül is támadások érik az egyházi tanítóhivatal tekintélyét és az erkölcsi kérdésekben való illetékességét, a pápának ezt külön is védenie kellett. Az a szöveg leegyszerűsítő olvasata lenne, ha csak azt vennénk ki belőle, hogy a pápa kizárólag püspöktársai tekintélyét akarja vele védeni.

Professzor úr rendszeresen hazalátogatott az elmúlt évtizedekben és most pedig egy egész félét tanított a szegedi Hittudományi Főiskolán. Melyik pontot emelné ki elsősorban az enciklikából a magyar viszonyokra nézve?

Legfontosabb az első fejezetben az erkölcsi élet és a hit egysége. Aki hisz, annak az életén ez meglássék. Magyarországon a hívők álcázták magukat, az egyház is törekedett az ütközőpontok tompítására. Ideje, hogy további álcázás nélkül vállaljuk a hitből fakadó élet kockázatait. Er-

re buzdít a szentatya, amikor a harmadik fejezetben kiemeli, hogy a keresztény hitre épített erkölcsi élet Krisztus kereszthalálával kapcsol össze bennünket.

Arra gondol, hogy a nyíltszíni hívő magatartást ismét üldözni fogják?

Nem, de a közönyös megvetés nagy terhet jelent. Az a szemlélet, hogy nem érdemes ezekkel a kérdésekkel foglalkozni, s aki mégis így tesz, az nem tartozik közénk, ki-lóg a sorból. Az enciklika érdekesen megjegyzi, hogy adott esetben az embernek kötelessége is lehet önmagát felebarátjáért feláldozni, holott az egyház tanítása eddig azt vallotta, hogy a felebaráti szeretet mértéke az önszeretet. A modern világot fenyegető legnagyobb veszély a jó és a rossz közötti határvonal elmosása. Ezzel a veszéllyel dacol a vértanú, aki még életét is feláldozza a jóért. Ez a hit legmeggyőzőbb példája, amely kötelességgé is válhat bizonyos esetekben, még a felebarát szeretetéért is. (Vö. 50 pont) Ez is egy figyelemre méltóan kiemelt megállapítás, ugyanis az erkölcsstan csak a hittagadással szembeni vértanúságot tartotta kötelezőnek. A felebarátért vállalt vértanúságot hősiesnek, de *nem* kötelező választásnak tartotta napjainkig. Ha pl. egy katona ráugrik egy kézigránátra, hogy megmentse vele társait, akkor az a szeretet mártírja, amit szabadon választhat, de nem köteles erre.

Az a gyanúm, hogy szélsőséges abortusz-ellenes egyházi csoportok, melyek képviselőit vatikáni hivatalokban is megtalálhatjuk, majd erre az önfeláldozási kötelezettségre hivatkozva fogják majd azt hangoztatni, hogy az anyának kötelessége feláldozni életét a magzat életéért. VI. Pál pápa éppen erre mondta, hogy az egyház ezt soha nem tanította.

Egy magyar morálteológus egyszer azt nyilatkozta a tv egyik vallási műsorában, hogy helytelenül cselekszik az az idős olasz pap, aki felkínálta magát az AIDS elleni gyógyszer emberkísérlete számára.

Ezt az interjút nem hallottam. Azt viszont tudom, hogy egy vatikáni hivatalnok egyszer azt javasolta, hogy idős szerzetesnőknek kellene önként jelentkezni az ilyen kísérletekre. Erre Amerikában az apácák nevetve harsogtak, hogy mi baj van az idős papokkal és püspökökkel, miért nem kell nekik jelentkezniük.

Befejezésül azt kérdezem, mi a tapasztalata a magyar egyházi felsőoktatásról? A hallgatók milyen kérdések iránt érdeklődtek különösen?

Amerikához viszonyítva a lényeges nevelési elvekben van különbség. A hallgatók több tárgyi ismerettel rendelkeznek amerikai évfolyamtársaikhoz viszonyítva, viszont sokkal kevésbé szokták meg az önálló véleményalkotást, a saját állásfoglalás kialakítását. Amerikában az iskolákban nagyon sok időt fordítanak arra, hogy a gyerekek megtanuljanak a társadalomban önálló gondolkodással élni.

A másik nagy különbség a szakkönyvek és az alapvető irodalom hiánya. Így a hallgatók teljesen a tanár olvasottságára vannak utalva. Egyelőre még kevesen vannak, akik idegen nyelven annyira tudnak, hogy biztonsággal és gyorsan eligazodnak a forrásokban. Legjobb tapasztalatom a hallgatói érdeklődésről egy olyan fiatal közösségben volt, hol szabadon beszélgettünk. Ott sokat kérdeztek és érdekes dolgokat mondtak, néha magam sem jutottam szóhoz. Ez általánosságban nem jellemző a hallgatókra.

Érthető is, hiszen olyan kultúrában nőttek fel, ahol egyetlen hivatalos véleményt volt szabad csak mondani, aki mást gondolt az jobban tette, ha hallgatott. Ez pedig nem járható út, láthatjuk sem a társadalomban sem az egyházban.

Professzor úr köszönöm a beszélgetést.

(Az interjút készítette Máté-Tóth András)

JOHANNES GRÜNDEL

**Tekintély és engedelmesség a mai
egyházban**

(Rövid beszámoló részlete az 1992 decemberében megtartott KAVÖ-tanulmányi napokon elhangzott előadás ismertetéséből. Megjelent az ausztriai „Actio catholica” Zeitschrift für Akademiker 1/1993. számában német nyelven.)

1. Az egyházi tekintély mint nem tévedhetetlen tekintély – Krisztus a valódi tekintély

Az egyházi tekintély – mint ilyen – nem tévedhetetlen. Ahol a tekintély képviselője hivatala alapján valamit kijelent, még nem igényelhet „hivatalból” tévedhetetlenséget. Maga a pápa sem fogalmazhat meg egy dogmát egyszerűen a saját tetszése szerint – inkább úgy értelmezhető a közösség elé terjesztett hittétel, mint az egész egyház hitének konkretizálása. Sem a pápát nem lehet kijátszani a püspökök kollégiuma ellenében, vagy az egész egyház hitérzékével szemben, sem az egyházat, mint olyat, a pápa ellenében. Mindkettő mint egymást kiegészítő nagyság jelenik meg, mint egy ellipszis két fókusza.

A nem-tévedhetetlen tekintély azonban mégis igazi tekintély marad továbbra is. A nem-tévedhetetlen tekintély, mint olyan, önmagában nem ellentmondás. Ahogyan az ember nem válik egyszerre bizalmatlanná egy orvossal szemben még akkor sem, ha egy esetben téved is, de évenként keresztül helyesen diagnosztizál, ugyanígy bízhat az

egyházi tanítóhivatal tekintélyében is, amely hitelesnek bizonyult, és amely az alapkérdésekben, a keresztény hit lényegét érintően az egyház egészével együtt Isten Lelkének segítségét ígéretként kapta.

Mégis minden igazi ráhagyatkozásban benne rejlik a keresztény hit merészsége, az a kockázat, hogy ez a tekintély esetenként téves útmutatást is nyújthat, de mégsem veszti el hitelességét. Azonban ha egyszer egy szakmai tévedés előfordul, és azt mint olyat világosan felismerik, akkor a kereszténynek és elsősorban igazán a katolikusnak is nemcsak megengedett dolog, hanem egyenesen kötelessége is, ezt a tévedést helyreigazítani, és a tekintélyviselőt erről felvilágosítani, illetve kritikáját jelezni – éppen a tekintély szolgálat-jellege miatt. Ez hozzásegíti a hivatali tekintélyt Isten akaratának jobb megfogalmazásához.

Az egyházi és a világi hivatal értelmezése egymásnak teljesen megfelel. De nem ellenkezik az egyház jól értelmezett hierarchikus alkotmányával az, hogy átvegyen egyes elemeket a demokratikus életformából.

A lelkiismereti döntés hatásköre összefügg a tekintély katolikus felfogásával is. Wolfgang Seibel a tekintély önpusztításáról beszél, amellyel a mai egyházunkban találkozunk. A tekintélyt nem szabad felcserélni a hatalommal. A hatalom szükség esetén kényszerít, a tekintély viszont elsősorban a szabad, erkölcsi egyetértést célozza. Éppen a mi időnkben a nagykorú keresztények vonakodnak attól, hogy „valamit csupán a hivatalos tekintély miatt érvényesnek vagy éppen igaznak tekintsenek. Döntő megkülönböztetéseket és érveket kívánnak, amelyek számukra a tekintélyi döntést hihetővé teszik.” Csak így tud növekedni a bizalom. De éppen ezt a bizalmat erősen rombolják az „intranszigensek” csoportjai, amelyek az egyházi tekintély képviselőinél keresnek és találnak támogatást.

W. Seibel hangsúlyozza: „Ezeknél a teológusoknál és a pápai beszédekben is találhatóak még olyan megfogalmazások, amelyek a tanítóhivatal döntéseinek való engedel-

mességet látszólat elsődlegesnek tekintik a lelkiismerettel szemben, mintha az emberi cselekvés számára a hagyomány egésze által tanított lelkiismereti kötelezettség nem lenne többé érvényes, és mintha a tanítóhivatalt a lelkiismeret fölé rendelték volna.

A teológia mint tudomány éppen nem csupán magyarázata az egyházi tanítóhivatal előterjesztett kijelentésének; együtt kell működnie, segítséget kell nyújtania az egyházi tanítóhivatalnak. Egyrészt a tanítóhivatal alatt áll, de ugyanakkor az együttműködés értelmében vele szemben is. Természetesen bekapcsolódhat a tanítóhivatal a teológiai vitába; nem kell tétlenül végignéznie, míg egy tévtanítás kialakul.

De a szakszerű beavatkozás módja nem a tiltás, hanem a teológiai érvelés. Egy jó érv teljesen feleslegessé teszi a tiltást, viszont a meggyőző érv nélküli tiltásnak lehet, hogy hiányzik az erkölcsi igazolása. Aki ezt világosan kimondja, ezzel az egyházi tanítóhivatalt erkölcsi vonatkozásban semmiképpen sem kérdőjelezi meg, vagy nem győzi le.

A teológia művelők csak – a tekintélytől kapott – kutatási és tanítási feladatoknak tesznek eleget, amikor építő kritikával törekszenek a hit számára veszélyes ideologizálás megakadályozására. Ezért az egyházi tanítóhivatalnak is készségesnek kell lennie nem utolsó sorban a lelkiismereti- és vallásszabadság szolgálatában, de a keresztény hit igazságának megfelelően is, hogy kellő árat fizessen a teológia és a keresztény hit szabadságáért, nehogy ideológia gyanújába keveredjék.

A Szentlélek segítségére való hivatkozás akkor helytelen, ha a teológiai érvelés helyére lép, és ha azt bizonyos mértékben helyettesítenie kell. Ezt még az sem teheti – minden további nélkül –, akit püspöki hivatalra vagy az egyház legfelsőbb vezetésére szólítanak. Itt is döntő marad a teológiai megalapozáshoz az elfogadható érvelés – természetesen a hit alapjainak figyelembevételével.

A katolikus teológia, mint egyházi tudomány, az egyházi tanítóhivatalt nem vetélytársának, hanem sokkal inkább útitársának tekinti. Az útitárs fogalmához mindenképpen hozzátartozik a párbeszéd kölcsönös keresése és folytatása.

Jézus Krisztus egyházán belül a valódi tekintély az egyetlen Úr, Jézus Krisztus. Ő az egyház feje. Ennek dacára minden helyi püspököt „főpapnak” szoktunk tekinteni! A hivatal és a karizma csak Jézus Krisztusban kapcsolódik szorosan össze. Jézusnak az evangéliumban található kijelentését: „Aki titeket hallgat, engem hallgat” (Lk 10,16) nem szabad kiterjeszteni az egyházi tekintély iránti vak engedelmességre. A küldötteknek ígért tekintély, amely a küldő Jézus Krisztus tekintélyére utal, a hithirdetésre vonatkozik. Krisztus volt és marad a valódi tekintély. Az ő tekintélye az Atyától kapott küldetésben áll. Ő az egyház feje. Ez is időtlen érvényességű kijelentése a tanítóhivatalnak.

A hivatalviselőknek ezért az volna a feladata, hogy magatartásukban őt tegyék láthatóvá.

2. Tekintély az egyenrangúak között

Krisztus hivatalában való részesedés megilleti Isten népe egészét, minden megkereszteltet. Amennyiben az egyházban minden egyes tag alapvetően egyenlő.

A hívek általános papsága tulajdonképpen ezt a hivatali küldetésben való részesedést jelenti. Ez abban is kifejeződik, hogy a hívek minősített egyetértését az egyházi tanítóhivatal nem hagyhatja figyelmen kívül, mert az Isten Lelkének megnyilvánulása. A II. vatikáni zsinat határozata a papi szolgálatról és életről kifejezetten hangsúlyozza, hogy a papok a hívekkel együtt az Úr tanítványai, akik „az őket meghívó Istennek köszönhetően országának részesei.” „Mindazokkal ugyanis, akik a keresztségben újjá-

születtek..., együtt kell dolgozniuk a hívő laikusokkal” (9.p.)

Az egész keresztény nép együttesen felelős az egyházért. Az együttes felelősség előfeltétele a megfelelő informáltság és a beleszólás lehetősége is. Akkor is, ha az egyház történelme folyamán sajátos szervezet alakult ki, és az egyes tagok különböző szerepeket és funkciókat kaptak, egy ilyenfajta fejlődés mégis megmutatkozik. Nem szabad megmerevednie. Annyiban érvényes ez az egyházban levő tekintélyre is, hogy nem szabad hivatalát a hívők közösségére való tekintet nélkül gyakorolnia.

Ha ma a hívők és a teológusok nagy részéről nem látszik kellően megalapozottnak a *Humanae vitae* enciklikában hirdetett és a pápától ismételten kihangsúlyozott abszolút megtiltása minden mesterséges fogamzásgátló eszköznek, és ha ennek kötelező erejét nem fogadták el – és ez 24 éven át, tehát majdnem egy emberöltőn keresztül így történt – akkor az egyházi tekintélynek ezt aényt nem lehet és nem szabad figyelmen kívül hagynia.

3. Testvériesen szolgáló tekintély

Az egyházi tekintélyt csak mint testvéri tekintélyt szabad értelmezni. Ez érvényes hierarchikus értelemben is, mert hiszen az nem fontossági sorrenden, hanem lényegében testvériségen alapul. Ahol a tekintély fogalmában és gyakorlatában nem marad hely a testvériesség számára, ott az egyháznak a Bibliától idegen patriarchális szerkezete mutatkozik meg, amely elavult, és nem felel már meg a mai kornak. Bár a tagok funkciói különbözőek Krisztus testében, azért még egyik sem része inkább a testnek, mint a másik. A pápa, a püspökök, de az összes hívő is egymás testvérei Krisztusban.

Az egyházban a tekintély – lényegét tekintve – szolgáló és nem uralkodó vagy kormányzó tekintély. Éppen a mai

ember várja el, hogy a tekintély önmagát egészen és teljesen mások szolgálatába állítsa. Ez az egyházi dogmákra, de még az erkölcsi normákra és útmutatásokra is vonatkozik, amelyeknek önmagukban nincs értelmük, csupán az utat mutatják a valódi hit megvalósításához, az Istentől elhívott ember alázatos viszonzószerepéhez. Az egyházi hivatal és tekintély szerepe a szolgálat, a szubszidiárius segítségnyújtás kell legyen. Ez leginkább az egyházjogra érvényes. Természetesen az egyháznak szüksége van jogi szabályozásra is. Mégis vannak olyan jelenkori intézkedések, amelyek kevésbé bátorítanak arra, hogy kiemeljük az egyház hitelességét és az egyházjog emberségességét. Ha a „consensus fidelium” alig játszik szerepet az egyházi ítéletekben, ha a püspökök saját jogait az új püspökök kinevezésénél egyre kevésbé veszik figyelembe, amikor a laicizálást sok olyan esetben megtagadják, amelyben az illető úgy látja, hogy a cölibátusban vagy a rendi közösségben már nem tudja a saját útját járni, ha a teológusok kritikus állásfoglalását – mint például a Kölni Nyilatkozat aláírását – büntetik, akkor ennek a hatalomnak végül is az a célja, hogy a beleegyezéseket kikényszerítse vagy a jó viselkedést és a kritika nélküli állásfoglalást megjutalmazza.

4. Tanítóhivatal, lelkiismeret és engedelmesség

A keresztény nem ismeri a vak engedelmességet az emberi tekintéllyel szemben, még a püspökkel vagy a pápával szemben sem.

Az egyházban a Fő a valódi tekintély Jézus Krisztus volt és maradt. Az egyházban minden tekintély ez alatt a végérvényes tekintély alatt áll és ezért önmagát csak relatív tekintélyként értelmezheti. De számíthatunk arra, hogy az egyház, amely Isten Lelkének segítségét ígért-

ként kapta, a legfőbb hittételekben a tévedésektől mentes marad.

Ha a keresztény hit egy egyértelműen megfogalmazott tévedhetetlennek hirdetett igazsága kapcsán van szó az engedelmesség követelményéről, akkor az illetőnek azt kell eldöntenie, akar-e és mennyire akar keresztény lenni. Az egyházi tanítóhivatalnak azonban nem minden kijelentése ilyen minőségű. Ezek ugyan mindenképpen elismerést és engedelmességet követelnek, de lehet, hogy legitim véleménykülönbség alakul ki. Ha egy keresztény alapos megvitatás ellenére egy meghirdetett egyházi tanítás kapcsán lelkiismereti konfliktusba kerül, és végül olyan döntést hoz, amely nem hozható összhangba a követelt engedelmességgel, úgy az ilyen lelkiismereti igénynek megmarad a kötelező ereje. Ezt nem is lehet minden további nélkül eleve téves lelkiismereti igénynek kijelenteni.

Az egyházi tanítóhivatalnak ezt azonban esetenként jobban meg kellene világítania. Nem kellene azokkal a tanításokkal kapcsolatban, amelyek egyáltalán nem tévedhetetlenek – és ide tartoznak az egyházi tanítóhivatal hiteles kijelentései is – világosabban hangsúlyozni, hogy itt ugyan alapvetően engedelmességre való készséget követelnek, mégis másféle felelősségteljes döntés is lehetséges? A római magyarázatokban eddig hiányoltam az ilyen szavakat. A híveknél nem lehet feltételezni semmilyen saját felelősséget?

5. A keresztény nagykorúság lelkiisége

A nagykorúság, ahogyan itt értenünk kell, nem egyszerűen azt jelenti, hogy most az egyházon belül teremtsük meg a polgári nagykorúságot. Hitünk felszabadításáról van szó a patriarchális társadalomban uralkodó, átfogó, megkérdőjelezhető gyámkodás és gyermeki függőségérzés alól.

A Biblia nem ismeri a nagykorúság fogalmát, de igen jól a kiskorúságét. A nagykorúság az egyházon belül a hívek tanító tekintélyének felértékelését és a hit illetve a normák alapkérdéseiben kialakult konszenzusának tekintetbevételét jelenti. Mindannyian azt keressük, milyen ma a kornak megfelelő keresztény magatartás. Ha az egyház önmagát Isten vándorló népének tartja, ha az út struktúráját a teológiai etikának kell megőriznie, akkor nekünk újra és újra az a feladatunk, hogy a helyes gyakorlatot keressük, amelyet az egyházban sem ismer senki kezdettől fogva. Az a dolgunk, hogy a követés igazi útjára törekedjünk. Ennek előfeltétele a kockázatvállalásra való készség. Ma azért súlyos a helyzet, mert azok, akik az önálló felelős döntések kockázatát vállalják, éppen azok támadásainak vannak kitéve, akik úgy gondolják, ők vannak az egyházon „belül”, és ott magukat otthon érezve, egymás kölcsönös affirmációjában stabilizálódnak. Valójában azonban kiskorúak maradnak, és a nagykorúság megtagadását mint az ortodoxiához való hűséget deklarálják. Itt jön létre az a fordított helyzet, hogy éppen azok, akik kihűlt hitük miatt gondoskodásra szorulódnának, azok aggódnak olyan emberek veszélyeztetett hite miatt, akik mernek valamit kockáztatni, és nem ásnak el egyetlen talentumot sem hamis biztonságértelmezésből. A nagykorúsághoz tartozik a kritika erénye, az egyház önkritikája is.

Egy még élő teológus 17 évvel ezelőtt a következőket hangsúlyozta: „...soha sem tudták vitatni Ágoston mondását, hogy empirikusan olyanok vannak belül, akik lélek szerint kívül vannak és megfordítva, továbbá sohasem tudták vitatni, hogy az egyháznak az ilyen látszólagos tagjai közt ismételten pápák és püspökök is vannak. Ameddig ez fennáll, addig sok minden megtörténik még hivatalból is a tapasztalható egyházban, ami teológiailag tekintve nem egyházi szellemű, vagy akár egyházellenes is;Súlyosak a következményei ezeknek a kijelentések-

nek, jóllehet mai tudatunknak magától értetődőnek csaknem banálisnak hangzanak.

Hiszen ha így áll a dolog, éspedig az egyházi tanítás szerint így van, úgy éppen az egyháznak nem lehet és nem szabad a mindenkori megtapasztalható egyházzal teljes azonosulásra törekedni.

Aki ezt 1975-ben leírta: Joseph Ratzinger volt.

Az itt közölt fejtegetések az egyház iránti szeretetből születtek, bátorítsanak bennünket arra, hogy a nagykorú kereszténységet megvalósítsuk az Úr követésének szervezetében.

M e g j e l e n t

az *Erkölcsteológiai Füzetek* első két darabja

Somorjai Ádám OSB

a római Pápai Szent Anzelm Egyetem professzorának
tollából

UTAZÁS

A VERITATIS SPLENDOR

VILÁGÁBAN

II. János Pál pápa 10. enciklikájának
rövid bemutatása.

* * *

ERKÖLCSTEOLÓGIAI BIBLIOGRÁFIA

Alapvető tájékozódás a nemzetközi szakirodalomban
valamint tallózás a Pázmány Péter Tudományegyetem
Teológiai Karának Könyvtárában őrzött erkölcsteoló-
giai disszertációk jegyzékéből Kb.1865-1993

Magyarországi terjesztő a KORDA Kiadó

DÓRY ISTVÁN

Középiskolai tanár, biofizikus. Az ELTÉ-n fizikus és biofizikus diplomát szerzett, majd a Freiburgi Egyetemen végzett biológiai kutatásai nyomán kapott kandidátusi fokozatot. A Bokor/Ökológiai Munkacsoport szervezője. Jelenleg a Szentendrei Ferences Gimnázium tanára, 4 gyermeces családapja.

Zöld lelkiismeret

Milyen az ember?

Az egész emberiség tulajdonképpen kicsi pont csupán a Földgolyón. Jóllehet nagyobb lélekszámú faj, mint biológiai adottságai, testméretei alapján várható lenne, de ez csak annak tudható be, hogy nagy alkalmazkodóképességével minden égövön sikeresen elterjedt, és – saját magán kívül – ellenségei nincsenek. Viszont megdöbbentően kicsi pont a Földgolyón. Egyetlen köbkilométerbe belefér az egész emberiség, szemben a Föld ezermilliárd köbkilométernyi térfogatával, s még az élők rendszerében is csak egy vagyunk a sok közül, s nem is a leghatalmasabb. Ugyanakkor az emberiség valami olyasmit csinál, ami semmi másra nem jellemző; ami feltűnő és veszélyes: saját tömegénél, táplálékigényénél százszorta nagyobb anyagmennyiségeket mozgat meg, szór szét; rendezkedik, szemetel. Olyan változásokat kezdeményez, amelyekhez nincsen meg a védőbiztosíték az élővilágban. Az eredmény, vagy legalábbis a pillanatnyi állás: Vészes mértékben felhalmozódott hó, széndioxid, kénes gázok, nehézfémek, olaj, vegyszerek, szemét, zaj, rendezetlenség földön, vízen, levegőben.

Mi a cél?

Az ember célja és feladata a Földön, hogy egy értelmes faj lehetséges tevékenységei közül a legjobbat valósítsa meg. Keresse meg és élje meg a leghelyesebb életmódot, viselkedést, magatartást. Ezt kell tennünk valamennyiünknek. És amíg ez teljesen meg nem valósul, ezt kell tennünk egyénileg, a családi-baráti közösségeinkben, az általunk elérhető társadalmi csoportosulásokban is.

Értelemmel megfogalmazott célunk értelmes megközelítése, elérése érdekében meg kell szabadulnunk hátráltató, ellentmondó rossz szokásainktól, le kell cserélnünk magatartásunk nélkülözendő elemeit nélkülözhetetlen erényekre.

Amitől meg kell szabadulnunk, mert hátráltat:

- veszekedés, háború,
- kizsákmányolás, elszegényítés,
- gyarmatosítás,
- káros szenvedélyek, függőségek,
- egészségtelen túlfogyasztás,
- műszaki cikkek bálványozása,
- haszontalan utazgatás,
- hajszolt, nagyvárosi életmód,
- mérgező anyagok kibocsátása,
- túlnépesedés,
- öntörvényűen fokozódó birtoklási vágy,
- egocentrikus és antropocentrikus világkép,
- hazugság és fogyasztásnövelő csúcsformája: a reklám,
- saját képességeink, lehetőségeink torz felmérése stb.

Ezek a káros szokások olyan élősködőkhöz hasonlíthatók, melyekből ki-ki hord néhányat magán; elszívják energiáját, megcsapolják alkotóerejét, lehetőségét, hogy bármi előre elhatározott célt elérhessen. Egyéni és társadalmi csapdáknak annyira a mélyén bolyongunk, hogy minden nagy elhatározást, emberi méltóságunkhoz illő cselekedet-

tet, megváltó gondolatot az illúziók, utópiák világába vagyunk hajlamosak utalni.

De hát mi is az a nagy cél, amelynek érdekében ennyire meg kell javulnunk? Rászolgálni a magunk gyártotta névre: Homo sapiens, értelmes ember; mégpedig az egyetlen értelmes faj a Föld bolygón a jó gazda teljes felelősségével. Nincs kitől ellesnünk a teendőinket, ezért, amennyire lehet, biztonságosan kell kiépítenünk a stratégiánkat. Fgyelembe kell vennünk, hogy az Élet nélkülünk is folyt milliárd éveken keresztül. Tartós volt, jó volt. Az a minimum, hogy ezen ne rontsunk, ne terjedő fekélyként borítsuk be a Föld szárazulatait. Lássuk be, hogy a földi folyamatok nagy részét nem ismerjük elég mélyen ahhoz, hogy azokba – akár jószándékkal is – kedvezően beavatkozhasunk. Itt a legfontosabb teendőnk: pusztító energiáink fékentartása. Egész életünket embertársaink és élőlénytársaink irányában a segítő hozzáállás kell, hogy jellemezze, mely mindenkor biztonságos gondolkodással párosul, olyan gondolkodással, amely sem magát, sem a természeti környezetét nem veszélyezteti. Gondolkodásunknak a valóságot kell utánoznia: a valóság törvényei tökéletes biztonsággal érvényesülnek mindig és mindenütt, kivételt nem ismerő módon. Csapongásaink, túllövéseink, vakon egyensúlyozásunk, kiszámíthatatlan húzásaink csak annak bizonyítékai, hogy nem felelünk meg a valóság mérlegén. Irracionális módon nem lehet környezetet védeni, és hosszabb távon élni sem.

Kezdjük el tehát!

- A legkisebb helyet elfoglalni, a legkevesebbet változtatni (vö. mezőgazdaság, műtrágya, rovarirtószerek, elhízás, élvezeti cikkek, iparvidékek, erdőpusztulás, tarvágás, lehalászás, megalopolisz, golfpálya, szafarikaland);

- Létszámunkat kedvező szinten állandósítani
vagyis az értelmes együttműködés fenntartásához szükséges alacsony szinten;

- A természettől elkülönített anyagokat újra és újra felhasználni

(ld. még újrapapír, üvegbetét, hulladékválogatás, komposztálás, megújuló energiaforrások, faültetés);

- Megismerni a természet folyamatait és abban a saját szerepünket: körfolyamatok, önszabályozás, energiahatékonyság, veszteségcsökkentés, együttműködés, szimbiózis, tápláléklánc;

- Biztonságos gondolatainkat, fenntartható erkölcsünket átörökíteni - bármiféle erőszakosság nélkül.

Mit mondana Jézus?

Szinte már beletörődtünk abba, hogy környezetvédelemről nem szól a Szentírás, hiszen abban az időben ez még nem volt probléma. De bizony szól: csak ezzel a szemmel is újra kell olvasnunk a textusokat.

Talán senkinek nem tűnik föl, hogy épp a kenyérszaporítás órájában Jézus parancsot ad tanítványainak arra, hogy gyűjtsék össze a maradékokat (Jn 6, 1-15). Az ételmaradékok puritán összeszedetegetése, amit Jézus megparancsol, egyrészt takarékoság, másrészt környezetmegóvás, rendezett hulladékgyűjtés és vélhetőleg újrafelhasználás is. Az éhínségek korában ez a tevékenység természetes volt, bár Jézus jelenlétében éppenséggel nem lett volna szükséges. Ma szükséges, de már nem természetes.

Szaporodjatok, sokasodjatok és népesítsétek be, ill. hajtsátok uralmatok alá a Földet – olvashatjuk a Teremtés Könyvének fordításaiban. Azonban az újabb szövegelemzések azt mutatják, hogy az eredetiben használt ige valószínűleg csak ennyit jelentett: Járjatok rajta! Micsoda különbség! Csak járnunk kell a Földön az isteni parancs szerint, nem pedig igába hajtani, és az utolsó szegig kizsákmányolni a természetet. Megdicsérne-e minket Jézus látván, hogy mindazt a sok élő, halat és szárnyas állato-

kat, csúszó-mászó állatokat és lombos növényeket, melyről a Teremtő ötszörösen állította, hogy az jó, a hatodik nap teremtménye módszeresen letiporja huszadik századi tobzódásában.

Mondta az Úr a vakon született testvérünknek: Eredj, és mosd meg magad a Siloe tavában, melynek neve azt jelenti „küldött”. Ma vajon azt mondaná-e nekünk: Menj a Dunához megmosni a szemedet, hogy láss!, vagy épp ellenkezőleg: Vak farizeusok, világ megrontói, tisztítsátok meg vizeiteket, hogy magatok is tiszták legyetek és lássatok. Esetleg ezt: Lélekben tisztuljatok meg, és lássatok hozzá a takarításhoz! Mert nem az szennyezi be az embert, amit felvesz, hanem amit eldob.

Mi a teendő?

Először is meg kell ismernünk, hogy pontosan mikor, mivel, hogyan és mennyire szennyezzük el a környezetünket és az élő természetet. Nem legyinthetünk mondván, mi humán és etikai érdeklődésűek vagyunk; a XX. században erkölcsi kötelességünk megérteni cselekedeteink hatását, súlyát. A természet tönkretétele szempontjából tulajdonképpen teljesen mindegy, hogy az bűn volt-e részünkről vagy csak (tudatos) tudatlanság.

Mit tehet az egyén? Szinte mindent, ha eléggé elszánt. Tizedére csökkentheti a környezetre ható terhelését; elérheti, sőt a többségnek el is kell érnie – különben meghalunk –, hogy tevékenységével több kárt tesz jóvá, mint amennyit okoz. Nagyjából mi szükséges ehhez?

Logikailag az első helyre teendő (nem feltétlenül ezt tudjuk legelőször megvalósítani): A legnagyobb terheléseinkből, szennyezéseinkből a lehető legtöbbet lefaragni. Melyek ezek: Sok esetben a munkahely. Nézzük meg, hogy mit dolgozunk. Különösen férfiakra vonatkozik, hogy életünk legnagyobb részét, hatékonyabb, és így a környe-

zetre is nagyobb hatású részét a munkánkkal töltjük. Alapítsuk meg, hogy az egészséges környezet szempontjából mit teszünk többet: jót vagy rosszat – a munkánkkal. Azután mindezekkel a gondolatokkal szálljunk erősen magunkba.

Máskor a fűtést kell megváltoztatnunk, ha lehetséges, valamilyen hatékonyabb formára. Minimalizálni kell a nehézipari termékek vásárlását; csökkenteni kell a kemizált mezőgazdaságból származó, vagy „magasan feldolgozott” élelmiszeripari termékek, húsfélék fogyasztását.

Ha ezeket túl meredeknek érezzük elsőre, akkor nagyon komolyan lássunk hozzá néhány közepes tényező felszámolásához: kevés család van abban a helyzetben, hogy valóban autóra legyen szüksége. A közlekedési károkat akkor lehet jelentősen csökkenteni, ha valakinek napi fél óránál több autóznivalója volt eddig. Ennek a személynek valószínűleg ez a legnagyobb szennyezése, amit a többi embernek okoz. Feltétlenül megszüntetendő, sokszor az segít, ha a munkahelyet és a lakóhelyet hozzuk valamilyen áldozat árán közelebb egymáshoz. Ott kell laknunk, ahol élni és dolgozni is lehet. Csökkentenünk kell lakásunk fűtési veszteségeit, elsősorban a nyílászárók szigetelésével. Ha a falakat, a padlót nem hagyjuk csupaszon, és otthon is felöltözködünk, kevesebb fűtési energia is elegendő. A mosással küldjük a legtöbb veszélyes anyagot a csatornába (ahol emésztőgödörbe megy, az egyenesen tragédia). Optimális mennyiséget, jó programmal mossunk, és csak nagyon kevés mosószert használjunk. Ha a leeresztett mosóvíz még jól láthatóan habzik, az túladagolást jelent. Veszélyes hulladékot ne dobjunk a szemétkbe! Gyűjtsük össze biztonságos edényben; tíz éven belül Magyarországon is megoldódik ezek elszállítása, addig meg talán nem halmozódik fel olyan sok. Építkezésnél vigyázzunk veszélyes anyagokra, és hogy általában semmi ne szóródjék szét, vagy menjen a talajvízbe. Csak minimális mértékben permetezzünk, vagy inkább egyáltalán ne. Ha

van kertünk, használjunk szerves trágyát, törődjünk sokat a növényeinkkel, és igyekezzünk ezáltal jó termés-eredményeket elérni.

A kisebb, de gyakran ismétlődő fogyasztásokra is érdemes még odafigyelni. Kevesen tudják, hogy a meleg vízben milyen hatalmas energia tárolódik. Ezzel a fürdéskor tudunk takarékoskodni, meg azzal, hogy kézöblítéshez nem a melegvízcsapot nyitjuk meg, mert akkor csak a csövek melegszenek. A hidegvízzel is lehet takarékoskodni, ha például a folytonos veszteségeket, pl. a WC csöpögését megszüntetjük. Általában ne engedjük meg, hogy bármi is cél nélkül pazarlódjék a környezetünkben! A mosogatásnak is van környezetvédő technikája. Csak kevés, de forró vízzel, és nagyon kevés mosószerrel mosogassunk, a helyes sorrendet betartva. Használjunk kefét, kesztyűt. Kevés hideg vízzel, de alaposan öblítsünk.

Az ennél kisebb és ritkább szennyezések miatt nem kell sok lelkiismeretfurdalást okoznunk magunknak. Nemes dolog, ha valaki az olvasólámpáját sem felejtí égvé, vagy az erdőben sem dobja el az almacsutkát, de ezeket nevezük mindig jelképes cselekedeteknek, ugyanis környezetvédelmi szempontból nincs különösebb jelentősége, különösen akkor, ha a fentebb említett nagyobb dolgok még megoldatlanok az adott háztartásban.

Még az együttélő családok életében is a környezet-szennyezés szinte magánügy; a takarékos nagymama piciny spórolásait semmivé teheti egy költekező unoka, vagy nagyon-nagyon szorgalmasan dolgozó családapa. Amit közösen tehetünk, hogy erősítjük, biztatjuk, neveljük egymást – közösségben és családban egyaránt. Magyarázzuk el gyermekeinknek, hogy itt minden előbb volt mint mi; mi csak vendégségbe jöttünk rókakomáékhoz, és udvarias ember nem festi sárgára vendéglátói hálósobáját, pláne, ha tulajdonképpen meg sem hívták.

Vegyünk részt környezetvédő szervezetek munkájában, mert ezzel is érzelmi megerősítést nyújthatunk egymásnak.

Végül, ami szintén leginkább idetartozik:

Amit tehetünk, hogy például nyomkövető játékot játszunk. Főként vásárláskor ajánlatos. Próbáljuk meg lehetőleg valósághűen elképzelni, hogy egy bizonyos tárgy, amit megfogunk vagy megvennénk, milyen alapanyagokból, hol, milyen technológiával készült. Vajon mennyi energia kellett hozzá, és ez mennyi füstgáz, hulladék kibocsátással egyenértékű? Ezeket is képzeljük mellé egy nagy zsákban, azután gondoljuk meg, hogy ténylegesen mi a haszna az adott dolognak. Nagyobb-e a haszna az okozott kárnál? És végül kövessük nyomon, hogy mi lesz a sorsa. Ki fog gondoskodni az elhelyezéséről, hol, mikor, mivé fog elbomlani? Örülni fognak-e a gyerekeim a végeredménynek? Ezután általában gazdagabban jövünk ki a boltból, mint ahogy bementünk.

Csak a fenntartható marad fenn

Mindazt, amit fentebb olvastunk, el lehet utasítani. Meg lehet tagadni. Ki lehet gúnyolni. Mint bármely más gondolatot, igazságot, vagy akár tényt is. De nem lehet nem megérteni azt, hogy csak a fenntartható marad fenn. Bár-hogy döntünk, csak fenntartható gazdaság létezhet, csak fenntartható gondolatok, fenntartható erkölcsstan maradhatnak meg. Csak fenntartható életmódot fognak élni – korszakok múltán – a megmaradásra képes, élhető életet élő emberek, vagy mások.

A Bokor közösségek a kezdetektől – 1945-től – az egyszerű életmód és a legszegényebbeknek nyújtott karitatív támogatás mellett kötelezték el magukat, mely manapság is a környezettudatos életmód egyik sarkköve. A harmadik világ és a környezet iránti felelősség tudatosan is megfogalmazódott az 1977-es Karácsonyi Határozatban, amely egyedülálló kezdeményezés volt az adott korszakban Magyarországon.

1986-ban, a Simonyi Gyula által szerkesztett ún. B-füzet vitatta meg és foglalta össze a keresztény életmódnak azt a Bokor-gyakorlatát, mely az éhezők támogatásától a környezetvédő hétköznapiakon át a munka és a lakóhely tudatos választásáig valamennyi közösségi testvér élethelyzetét felölelte. A Bokor/Ökológiai munkacsoportja 1988 óta havonta rendszeresen összejön, hogy ezeket az elveket megvalósítsa, továbbfejlessze és ismertté tegye.

Több mint 30 évvel a megírása után
Németh László elismerő méltatásával
megjelent

Éliás József

ÜZENET A DESZKÁKON

Teológia a dramaturgiában
dramaturgia a teológiában
című tanulmánya.

Megrendelhető

FÁBIÁN BT, 4031 Debrecen, Trombitás u. 13

PERSPEKTÍVA

Összeállította: Dévény István

Elfakulnak szavaink a mindennapos ismétlődésben. Az igazi, a teljes jelentéstartalom eltűnik az egyre vastagodó fedőréteg alatt. A szó már csak annyit ér, mint a folyosón a nyíl („erre kell menni”), a közlekedést irányító háromszög („elsőbbségadás kötelező”) s a sok-sok jel, amelyekkel naponta találkozunk. Itt nem csak fölösleges a beleérzés, a jelekkel való személyes kapcsolat, hanem megvalósíthatatlan. Egy pusztá jel sohasem szólít meg emberségemben. A szavakból azonban, ha nem lazán, felületesen használjuk őket, erő, felszólítás, sok esetben emberi meleg, máskor félelmet keltő hangulat árad, amely a lélek mélyebb rétegét érinti.

Vegyük például a „lelkiismeret” szót. Könnyedén rámondjuk egy emberre, akiben csalódtunk, hogy lelkiismeretlen, ritkábban egy másikra, aki nagyon gondosan végzi munkáját, hogy lelkiismeretes. A két szó áll, jelez valamit, de „háttérzenéje” szinte senkit sem foglalkoztat. Ez nem csak másokra érvényes, mi magunkra is, arra is, aki ezeket a sorokat írja, arra is, aki olvassa. De időnként felébred az emberben a törekvés, hogy megkeresse egy-egy szavának mélyebb rétegét, igazi jelentéstartalmát. Mit jelent az, hogy „otthon”, mit jelent az, hogy valaki „költő”, mit értünk „természet” alatt. Mint ahogy kisgyermek forgatja játékait, úgy kellene szavainkkal játszani, azokat minden oldalról megnézni, megvizsgálni.

Vegyük elő tehát a „lelkiismeret” szót, ennek jelzős alakját. Kit nevez a közbeszéd lelkiismeretesnek? Elsőként a szinonima-szótárt veszem kezembe. Olvasom: kötelességtudó, becsületes, megbízható, jellemes, tisztességes, feddhetetlen – vagy éppen erkölcsös. A lelkiismeretnek, úgy tűnik, valami köze van az erkölcshez. Az erkölcsnek pedig a jó és rossz egészen sajátos kategóriáihoz. Felmerül a szabadság gondolata is: az embernek képessége van arra, hogy a kettő között különbséget tegyen, s a kettő közül

az egyiket válassza. Felmerül a felelősségtudat is: nem mindegy, hogy valóban mit választ az ember. Egy lépéssel tovább: ki határozza meg azt, hogy mi a jó és mi a rossz? Most már csak egy lépéssel kell továbbhaladni a kérdésig: milyen hatása van, milyen következményekkel jár, ha az ember inkább a jót, vagy éppenséggel a rosszat választja?

Maradjunk előbb életközeli. Nézzük meg közről, hogy milyen az az ember, aki a „jó” elkötelezettjének tartja magát.

A szerző válogat az erkölcsi elkötelezettséget vállaló lelkiismeretes emberek világából. Válogat, mert nem csupán reméljük, hanem biztosan tudjuk-érezzük is, hogy

nem csupán nyolc ember állítható erre az oldalra. Figyeljünk mégis a címben szereplő Sophie Scholl-ra. Történelmileg legközelebb áll hozzánk, egyike azoknak, akik szembeszögültek Hitler programjával és elítélték tetteit – s kérdezzük meg: hogyan jelentkezett benne a lelkiismeret hatalma?

Golo Mann ezt írta róla és fivéről, Hans-ról: „Pusztá kézzel harcoltak a fasiszmus futótüze ellen. Hitükkel és egy primitív sokszorosítógéppel vették fel a küzdelmet az állam hatalmas erejével szemben. Ez nem végződhetett jól. Napjaik meg voltak számlálva. De ha nem is lett volna rajtuk és barátaikon kívül senki más az ellenállási mozgalomban, akkor is elegendő lenne, hogy valami keveset megmentsenek azok becsületéből, akik német nyelven beszélnek.”

Hogyan kezdődött? 1942-t írtak akkor. Münster püspökének, Clemens August von Galennek merész prédikációi kézírásos másolatban kerültek kezükbe, s itt pl. ilyen mondatokat olvastak: „A lelket szolgáságba sodró engedelmesség, amely az emberi szabadság legbensőbb szentélyébe tör be, oda, ahol a lelkiismeret lakik, nem más, mint to-

S. Fischer-Fabian:
Die Macht des Gewissens. Von Sokrates bis
Sophie Scholl. München,
Knaur, 1992. 400 o.

tális rabszolgaság.” A Scholl-testvérek kis baráti kört gyűjtenek maguk köré, s csendben beszélgetnek a háborúról, az üldözésekről, a gyűjtőtáborokról. Lassan érlelődnek a tettek is, az „amit lehet” jelszavával. Úgy látszik, mások is megmozdultak már. Egy röplap kerül kezükbe, s primitív eszközeikkel sokszorosítani kezdik. Észrevétlen helyezik el postaládákban, sőt rendes postaküldeményként is feladják. „Nincs semmi sem, ami egy kultúrnépet jobban megalázna, mintha ellenállás nélkül hagynának egy sötét ösztöneinek engedelmeskedő klikket uralkodni.” S így tovább, ebben a hangulatban.

A címzettek legtöbbje persze félelmében azonnal jelentette a Gestapo-nak, s elindul a nyomozás. A „Fehér Rózsa”-mozgalom azonban rejtett maradt – egy ideig. Még az SS-rémtetteit is ki tudták pellengérezni következő írásukban. További négy lázító írás „jelent” még meg, egyre vakmerőbb szövegekkel. „Meddig bízhatjuk még dilettánsokra fiatal katonáink életét?” A terjesztésben is szinte mindenre vállalkoztak. Sophie például 1943 januárjában 2000 röpirattal táskájában szállt Münchenben vonatra, hogy Stuttgartba utazzon, akkor, amikor a csomagvizsgálat már napirenden volt. Február 18-án zárult be a kör körülöttük, az egész csoportot le tartóztatták.

Néhány idézet Sophie vallomásából: „Ha fivérem a halálos büntetést érdemli, akkor én is.” „Ha előre tudtam volna, hogy ide jutok, akkor is így cselekszem.” „Sokan gondolkodnak úgy, mint mi, csak nem merik kimondani.” „Bíró úr, ön is tudja, hogy a háborút elveszítettük. Miért nem mer szembenézni ezzel a ténnyel?” A halálos ítélet kimondása után szülei kis időre meglátogathatják. Sophie vigasztalja anyját: „Néhány év ... s megint találkozunk.”

Így kellett cselekednem, így tenném most is. Ezt nevezzük a lelkiismeret szavának, amely nem csupán hősiességet követelő kivételes pillanatokban, hanem életünk min-

dennapjaiban jelentkezik. Személyes szabadságunk gátja ez? Törvény alá rendel bennünket? Ki a törvényhozó? Nem a lelkiismeret önmagának? Nem elegendő az erkölcsös – tehát „jó” – tethhez a jó szándék? Robert Schlund erkölcssteológus (1912-1990) utolsó írásában ezeknek a nagyon modern kérdéseknek próbált utánajárni.

Könyvének négy fejezete:

A lelkiismeret értelmezése a jelenkorban. –

Egyáltalán mi a lelkiismeret? – Saját törvénye van a lelkiismeretnek? –

Az egyházi tanítóhivatal és a hívek lelkiismerete. – Könyve alapos tanulmányozásra épül, mintha életét akarta volna összegezni, beszámolni olvasmányairól, teológusokkal, filozófusokkal, pszichológusokkal, írókkal, és költőkkel való találkozásairól. Minderről nem lehet teljes áttekintést nyújtani. Néhány szemelvényre, elsősorban idézetekre szorítkozom.

Templomi ének lett L. Zanetti verséből (Gotteslob, Nr. 623), amely szabadon fordítva így hangzik: „Mondd, kire hallgassunk, mondd, kire? Oly sok zöreje van körülöttünk, melyikre figyeljünk? Oly sok bizonyítékot hallunk, melyik az igazi? Oly sok a beszéd! Csak egy szó lehet igaz. – Mondd, hová menjünk, mondd, hová. Oly sok a célkitűzés, melyik fontos? Oly sok jelszó, melyik az igazi? Oly sok út nyílik előttünk! Egyetlen út lehet csak igaz. – Mondd, miért éljünk, mondd, miért? Sok gondolat ér hozzánk, melyik lényeges? Oly sok programot hallunk, melyik az igazi? Oly sok kérdés ébred bennünk! Csak a szeretet számít.” A fejezetnek, ahol ezt Robert Schlund közli, ez a címe: „Lelkiismeretemben úgy élem át magam, mint akihez felszólítások érkeznek”. Itt érinti a lényeges választóvonalat az autonóm és a heteronóm magyarázat között. Kérdés: magam ura vagyok-e, magamnak tartozom-e azzal, hogy erkölcsös

Robert Schlund:
Schöpferisches Gewissen.
Orientierung zu aktuellen
Fragen. Freiburg/Basel/Wien,
Herder. 1990. 144 o.

vagyok, tehát amit jónak tartok, azt választom, vagy pedig tőlem függetlenül van a jó, amit választanom kell.

Döntő jelentőségű az is, hogy nem törvényről beszél, mint az előző kategorizálás sejtetné (nomosz a görögben törvényt jelent), hanem értékről, erkölcsi értékről, amit „jónak” nevez. Mit jelent ez konkrétan? Ellenőrző kísérletet Morus Tamás példájával tesz, aki „súlyos konfliktusba került, de hajlandó életét áldozni lelkiismerete érdekében. Tudatában volt annak, hogy élete értéktelenné válik, ha nem tudja megőrizni lelkiismeretének egyensúlyát. Nem vonul vissza privát életébe, mert tudta, hogy az egésznek csak akkor van értelme, ha tanúságot tesz róla.”

Ebből az is látható, hogy a lelkiismeretnek csak egy részét képezi az intellektuális felismerés, amint ezt a szó ősi latin megfelelője, „conscientia” sejtetné (scientia = tudás). A jót értékelni, sőt – mondjuk nyugodtan – szeretni kell. A pusztán intellektuális felismerés csak a partig vezethet el, de hogy az ember rámegy-e a hídra, sőt nehéz esetben vízbe ugrik (mindkettőt természetesen jelképesen értve), ahhoz az egész ember részvétele szükséges. Itt jelentkezik a lelkiismeret nevelésének és nevelődésének alapvető feladata. Aki csupán a filozófus Kant nyomán tanulni vagy tanítani akarja, hogy milyen „parancsoló kategóriáknak” van az ember alávetve, nem számol azzal, hogy parancsolni legjobb esetben a külső magatartást lehet. A benső, a lélek igazibb és teljesebb világa nem mozdul, ha csak parancsszó hangzik el, legyen ez akár belülről fakadó rendelkezés is.

Mégis figyelniünk kell erre a kifejezésre, mert mint Morus Tamás (és ezernyi más) esetében látható, a lelkiismeret az erkölcsiség parancsaival szembesül. A „jó” kötelező erővel jelentkezik: tedd ezt és ne tedd azt. Sőt utólag is, elismer vagy szemrehányást tesz: a lélek tudja, hogy így kellett, vagy éppen így kellett volna cselekednie. Honnan jön ez a parancsszó? Az emberiség örök kérdése. Amióta

írással feljegyzések jelzik az ősi történések és gondolatok világát, találkozunk ezzel a kérdéssel. Theodor Steinbüchel írja „A katolikus erkölcstan filozófiai alapjai” című művében: „A lelkiismeretben az ember a 'jó' feltétel nélküli követelő szavával találkozik. Ki nem kerülhető kötelességet jelent ez számára. Ezt nem lehet pusztán az emberi természet felől magyarázni, nem lehet csupán a létünkre kötelező törvényekre hivatkozni. Valójában egy feltétlen akarattal találkozunk, amely követelő erővel jelentkezik az emberben.”

Ez az egyetlen „tisztes” megoldás, ha az emberi személy méltósága felől közeledünk a kérdéshez, hangsúlyozza Schlund. A „legitimációról”, a végső igazolásról, a parancs szó alá került ember kérdéséről van szó: miért kell engedelmeskednem? „A lelkiismeret szavának isteni eredete ad egyetlen helyes feleletet arra a kérdésre, hogy mi ennek a belső hangnak tekintélye, miért kell engedelmeskednünk, anélkül hogy személyi méltóságunk megsérülne. Akármilyen más megoldást keresünk, megszűnik a lelkiismeret kötelező ereje, ahelyett, hogy megszilárdulna.”

Az egyház közösségéhez tartozó embernek most fel kell tennie a további kérdést: ha a lelkiismeretben isteni felszólítás jelentkezik az egyes ember számára, akkor mivel indokolható az, hogy egyházi parancsok és előírások is nemegyszer lelkiismeretet megkötő erővel fogalmazódnak? Többek között egy egyetemi előadás próbál ebben a problémakörben nyomozni:

Kinek kell engedelmeskedni, ha feszültség támad a kettő között: a lelkiismereti meggyőződésnek vagy az egyházi (tanítói hivatási) előírásnak? Másként fogalmazva: kié a végső szó? Hivatalos nyilatkozatok

Gerhard Stanke:
Freiheit und religiöser Gehorsam des Willens und des Verstandes. Zum Verhältnis von Gewissen und kirchlichem Lehramt.
 Frankfurt, Knecht, 1993. 30 o.

szerint a hívő ember a hit és erkölcs kérdéseiben alárendelt helyzetben van, s az előírt úthoz kell tartania magát. A zsinat, majd húsz évvel később az Egyházi Törvénykönyv egyértelműen beszél. A *Lumen gentium*-ban olvasható: A hívők kötelessége, hogy a pápával egységben élő püspökük hitbeli és erkölcsi kijelentéseivel egyetértésben legyenek, s ezekkel szemben vallásos engedelmességet tanúsítsanak. Ugyanez a törvénykönyvben: Nem hitbeli felzárkózást, de vallásos alapon nyugvó engedelmességet kell tanúsítani az autentikus formában nyilatkozó tanítóhivatallal szemben.

Stanke professzor a hármaskor, „mikor, kinek, miben kell engedelmeskedni” kérdéskörben Henry Newman meglepőnek tűnő pohárköszöntőjét idézi: „Ha valaki kötelezne, hogy étkezés után a vallásról mondjak dicsérő szavakat – bár ez nem megfelelő alkalom, ezt be kell vallanom – akkor innék a pápára, de előbb a lelkiismeretre, s utána a pápára.” Egy 1978-as kongresszuson valaki kritikusan idézte e szavakat: ez katolikus szempontból tarthatatlan. Karl Rahner válaszolt: „Ez egy nagyon helyes, jó és normális katolikus tétel. A katolikus keresztény ezt mondja: Lelkiismeretem végső döntése alapján elismerem és elfogadom a katolikus egyház tanítótekinetét. Megalapozott, szükséges, Istentől akart normát látok benne lelkiismeretem számára. Ennek az objektív normának elismerése azonban végső értelemben megint sajátos, egyéni számlámra és veszélyvállalásomra alapuló lelkiismereti döntés. A lelkiismeretet sohasem lehet valaki másra hárítani, nem lehet tőle megszabadulni. Még abban az esetben is, ha kiszolgáltatom lelkiismeretemet egy másik tekintélynek, akkor is maga a 'kiszolgáltatás' csak akkor érvényes, ha felelősségem teljes tudatában, lelkiismereti döntéssel mögöttem állok. Newman kijelentése, hogy 'előbb a lelkiismeret, azután a pápa' ezért egy helyesen értelmezett katolikus alaptétel és számomra abszolút nyilvánvaló.”

Newman és Rahner természetesen jól tudták, hogy nem lehet akármikor és akárhogyan egyéni meggyőződésre hivatkozni. A szabadság felelőssége nem jelenthet szabados-ságot, s tudnunk kell azt is, hogy nem egy alkalommal csak önzését, önakarátát takargatja, aki meggyőződését hangsúlyozza. „Nem tetszik a törvény”, ez rejtőzik lelke mélyén, de ehelyett azt mondja, hogy „más a meggyőződésem”. Pedig még pusztán evilági síkon is előfordul, hogy ártérés és belátás nélkül egyszerűen engedelmeskednünk kell azoknak, akik elsősorban nem ránk, hanem a közösségre tekintenek. Nem is beszélve arról, hogy egy sereg kérdésben alárendeljük magunkat szakembereknek, mert nem csupán nincs időnk foglalkozni a témával, hanem nem is vagyunk képesek megérteni azt. Az engedelmesség adott esetben nem megaláz, inkább lehetővé teszi emberi eligazodásunkat.

Amikor az egyesek elidegeníthetetlen szabadságjogáról és egyéni felelősségéről van szó, az egyházban is, ezt a két szempontot mindenképpen szem előtt kell tartani. Az egyik a „szakember kérdés”, a másik a „közösség joga”. Ez utóbbinál nem jelentéktelen lépés, ha Pál apostolra hivatkozunk. Ne legyen aggályotok, mondja, ha a lelkiismeret megengedi számotokra, hogy egy „hitetlen” asztalánál étkezzetek. Ha valaki ezen mégis megbotránkozna, mondván, hogy ez „áldozati hús”, akkor ne egyetek. „Nem a te lelkiismeretéről beszélek, hanem a másikéről. Miért vessem alá szabadságomat egy másik lelkiismeret ítéletének?” A lelkiismeret végső szabadsága ezért nem egyszer abban mutatkozhat meg – fűzi ehhez a tételhez Stanke professzor – hogy az ember lemond jogáról, s adott esetben alkalmazkodik a hittételek és erkölcsi elvek értelmezésében ahhoz, ami általánosabb, egyetemesebb.

A szakember kérdéssel kapcsolatban pedig a következő megállapítást lehet tenni: „Végső normának valóban a lelkiismeretet kell tartani. A lelkiismeret azonban nem döntheti el pusztán önmagából, hogy mi a helyes. Segítségre

van szüksége az eligazodáshoz. A segítséget nyújtó tényezők között a tanítóhivatal sajátos helyet foglal el. Aki jelentéktelennek tartja ezt a segítséget, akkor meg lehet kérdőjelezni azt, hogy valóban lelkiismeretes és komoly-e szándékvilága. Aki viszont komolyan fogadja az utasításokat, alaposan tanulmányozza az indítékokat, s ezután mégis arra a meggyőződésre jut, hogy másként kell cselekednie, annak lelkiismerete szavához kell húnek maradnia.”

Ez kifejezetten erkölcsi utasításokra vonatkozik. Ami a hitigazságok magyarázását és értelmezését illeti, ott a következő elvet kell szem előtt tartani: „Az biztos, hogy sem a prédikációban, sem hittanórán nem lehet azt tanítani, ami a jelenlegi egyházi tanítástól eltér.” Ez persze azt is jelentené, hogy aki megfelelő bizonyítékokkal rendelkezik, kimondhassa véleményét tudományosabb fórumok előtt (egyetemen, főiskolán, adott esetben cikkekben vagy könyvekben) anélkül, hogy emiatt azonnali büntetéssel, megbélyegzéssel, tanítási jogának felfüggesztésével kelljen számolnia. „Az egyházi tanítóhivatalt kivételes felelősség terheli, s ezt annak tudatában vállalhatja, hogy a Lélek jelenlétére és segítségére ígéretet kapott. Az egyes emberek válláról azonban nem veheti le a személyes döntés felelősségét, amikor a keresztyén igazság megismeréséről és a megismert igazság továbbadásáról van szó.”

A vita középpontjában a lelkiismeret autonómiájának kérdése áll. Aki önmagát vallásilag elkötelezettnek érzi, az is magától értetődőnek tartja, hogy csak önmaga és Isten előtt. A felvilágosodás óta azonban erősödött a nézet, hogy az erkölcsi törvényből hiányzik Isten, s az ember saját felelősségére vállalja vagy nem vállalja azt, amit törvénynek érez. Erre a fejlődéstörténetre reflektál a következő nagyon alapos forrástanulmányok után az alábbi írás:

Az előszóból: „Ha valaki a lelkiismeret alakulásának történetét akarja megírni, akkor számolhat azzal a kérdéssel, hogy mi indította erre a vállalkozásra. Ravasz kérdés,

Heinz D. Kittsteiner:
Die Entstehung des modernen Gewissens.
Frankfurt/Leipzig, Insel Verlag, 1991. 543 o.

mert bizonyára azt várja a kérdező, hogy ezt válaszolom: a lelkiismeret indított erre. A leleplezett szerző beismeri, hogy ez igaz, de azt is be kell vallania, hogy a munka kezdetén még azt hitte, hogy van lelkiismerete, most már kételkedik ebben.” Miért e kétely? Mert most már kénytelen-kelletlen fel kellett ismernie, hogy a lelkiismeret alakulása sem független a történelmi tényezőktől. „A lelkiismeret is történeti folyamatba van ágyazva, lehet kutatni múltját, jelenét és lehetséges jövőjét is. Elmúlt korok mentalitását és gondolkozási formáit hurcoljuk magunkkal, s ezeknek legnagyobb része a 18. század felvilágosodására vezethető vissza. Ez nem szolgál mindig javunkra, ha a jelenben akarunk eligazodni. A másoktól – régiektől átvett gondolkodásmód elégtelen, bizonytalanná vált. Új eligazító csillagok után kell kutatnunk.”

Kittsteiner egyetemi habilitációs írása erre az „alakulástörténetre” figyel: hogyan szekularizálódott a lelkiismeretről szóló beszéd, az erkölcsi törvény értékelése az elmúlt évszázadokban, egészen a 19. század kezdetéig, s él tovább ma is úgy, hogy mai problémákra nem tud válaszolni. (Elegendő, ha csak az ember és természet kapcsolata, az egyesek szociális felelősségére, a más vallások megítélésére, a nemzeti öntudat túlértékelésére, a nacionalizmusra gondolunk.) Egy átfogó történeti munka eredményeit természetesen nem lehet rövid recenzióban bemutatni. A tartalomjegyzék hármass beosztása azonban nagyjából eligazíthat bennünket.

Az első nagyobb rész címe: „Vihar és pokol. A vallási büntetői tekintély története a reformáció és a felvilágosodás között.” A főcím kicsit bombasztikus, csak sejteti a lé-

nyezet, sejteti azt, hogy a „nép” számára a természet rémítő eseményei és a pokol rémítő látomása (erről a prédikációk gondoskodtak) jelentős, sőt talán sok esetben kizárólagos szerepet játszott abban, hogy a lelkiismeret „furdalni” kezdte őket. Sajátos módon változás nélkül érkezett ez a gondolkodásmód a reformáció világához is. Luther viharos éjszakának köszönte megtérését. Későbbi asztali beszélgetéseiben emlékezett arra, hogy 1505 július 2-án viharba került, villám csapott le a közelében, s „a mennydörgéstől iszonyúan megrémülve” tett fogadalmat arra, hogy kolostorba lép. Rémületét a hirtelen haláltól való félelem okozta, így magyarázta tovább döntését. A hirtelen, „előkészület nélküli” halál pedig középkori felfogásban Isten haragjának, egyúttal a pokolra való ítéletnek jele. A lelkiismeret ezek szerint a félelem érzésében jelentkezik – ha ezt a történetet kiemeljük az egyéni események világából és általánosítunk.

Mindez, legalább a műveltebbek, a teológia egészében gondolkodók számára kiemelkedik a villámok, árvizek, földrengések világából, s beépül Isten kegyelmi rendjébe. A felvilágosodás, s a vele párhuzamosan haladó természettudományos ismeret azonban mindkettőt megkérdőjelezte. A természeti katasztrófa már nem mutat semmire és senkire, a kegyelmi segítség helyett pedig az ember önmagára utaltan teljesíti vagy éppen nem teljesíti azt az erkölcsi törvényt, amelyet most már az egyház tanításától függetlenül felismerhet. A villámmal és a pokollal együtt a következményektől rettegő lelkiismeret is „kiűzetett” a gondolatokból, állítja Kittsteiner. Megszületett viszont a belső törvényre való figyelem, amelynek klasszikus példája Kant „categoricus imperativusa”-ban található: a lelkiismeretet kötő erkölcsi törvény a „puszta ésszel felismerhető” keretbe került.

Természetesen hosszú út vezetett az 1500-as évektől mondjuk 1800-ig. A vallásos értelmezés nem szűnhetett meg pillanatok alatt. Erről számol be az ismertetett könyv

második fejezete „Teológiai viták” címmel. Gyónási, vagy csupán önvizsgálati lelkitükrök serege jelent ekkor meg, s nagyon sok kérdéssel, problémával kapcsolatban kaptak a hívők kazuisztikus eligazítást. A harmadik fejezet pedig főként a protestáns pietista mozgalom lelkiismeretet nevelő munkájára figyel. Szülők, nevelők kapnak eligazítást, hogyan kell a gyermekekben és fiatalokban ápolni a lelkiismeret szavát, s a felismert „szóval” szemben tanúsított engedelmisséget. Hogy a jutalmazás mellett a kemény szigor is számunkra már alig érthető szinten és erővel játszott szerepet, azt ma már csak az tudja, aki a nevelés történetét tanulmányozza. Mindenesetre az érthetetlen túlzások (és a háttérben rejtőző pesszimista szemléletmód ellen) nyitott lelkű pietista szerzők is felvették a harcot. Így pl. Johann Philipp Fresenius is védelmébe vette a gyermekeket, akik csecsemőkortól kezdve vértanúságra vannak ítélve: „Már hathetes korban is ütik őket, ha sírnak, ha éhesek, később ha szomorúak, ha kimennek vagy viszszajönnek engedély nélkül. Rettegnek, ha meglátják apjukat.”

Ebbe a korszakba épültek be lassan a felvilágosult lelkiismeret-nevelés elvei és gyakorlati utasításai. Mire jutottak? Szülők és nevelők tapasztalata ma is problematikus helyzetről tanúskodik. Mindenki érzi és tudja, hogy az erkölcsi életben legalább olyan fontos a „miért legyek ilyen?” kérdése, mint az, hogy „milyen legyek?” Hogy az első kérdésnek mekkora szerepe van a nevelésben és nevelődésben, arra (Kittsteinertől függetlenül idézett) József Attila finom iróniával fogalmazott verse is rámutat: „Miért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis! Miért ne legyek tisztességes? Kiterítenek úgyis.”

A századfordulón és századunk elején az orvosok sora igyekezett az emberi szexualitás témakörét tudományággá fejleszteni. Ebben fáradozott Krafft-Ebing

H-G. Ziebertz
Szexualpedagógia

(+1902), Bloch (+1922), Hirschfeld (+1935), Freud (+1939) és Ellis (+1939). Majd a hatvanas években nagy port vert fel az ún. „szexuális forradalom” a személyi szabadság és önállóság ígéretével. Igaz, azóta több ember szenved neurózisban, a „deviáns” szexuális viselkedés is elhatalmasodott. Egyes szakemberek rámutatnak arra, hogy az ember nem lett szabadabb, amennyiben a szabadságot az érett felelősségtudattal együttjáró erényként könyveljük el. Ellenkezőleg, a szexualitás területén csak szabadosabbak és felelőtlenebbek lettünk. Mások azt bizonygatják, hogy – az önálló egyediség győzelmeként – szabadságunk nőtt, ami felelős szexuális viselkedésünkért. Ismét mások elismerik, hogy korunk emberének szexuális szabadsága megnőtt, ám kihangsúlyozzák, hogy az erényesség rovására történt, különösen azért, mert hedonista ideálokat céloz meg és visszautasítja a magasabb erkölcsi tekintélyt (vö. Baum – Coleman 1984, 178kk).

Ziebertz laikus teológus, pedagógus és szociálpedagógus, a nijmegeni egyetem docense, két könyvébe bedolgozza 585 tanítónő véleményét a szexuális neveléssel kapcsolatban, erősen elméleti élel. Szerzőnk keresi helyét. Nem kötelezi el magát sem az empirikai, sem a hermeneutikai, sem az ideológiai módszer mellett. Dialektikus egységre tör az empirikai és a hermeneutikai módszerek között. Nincs könnyű dolga, hisz a szexualitás kérdését nem lehet száraz tárgyilagossággal vizsgálni, mint pl. a csillagokat. A szexualitás mérlegelésébe ismételten becsapódik vagy állandóan jelen van a szubjektivitás, politika, etika és vallás az értékítéleteivel. Így pl. Basedow (+1790), a felvilágosodás fényén sütkérező filantrópusok ősatya, csak az emberi értelem érettségét és szabadságát tekinti mérvadónak a szexualitás kérdéseiben. Nem hajt fejet sem a vallás, sem az etika érvei előtt. „Választás sora” (Berge) szerint csak a házasság vagy a szüzesség a jó. Rousseau-t (+1778) a politika és nevelés láza hevíti, amikor Emiljében tárgyal a szexualitásról. A felvilágosultak szemére vetet-

ték, hogy elhagyta az „ész birodalmát” és az autonómia kiszámíthatatlan vizeire evezett. Hirscher (+1865) viszont arra a megállapításra jutott, hogy a szexuális ösztön természetes és megszentelt, ha a szaporodáshoz, az emberi nem fenntartásához vezet, de csak akkor, ha megőrzi a házasság egységét és az egyesülés vágya nem pusztán élvezetigényből, hanem társ iránti szeretetből fakad (Hirscher 1835. II. 493kk). Förster (+1966) századunk első felének egyik nagy pedagógusa tovább lép. „Szexualitika és szexualpedagógia” (1907) c. művében hangsúlyozza, hogy maga az etika pedagógiai célzatú, a fiziológiai folyamatokat, pl. a szexuális aktust sem értelmezhetjük helyesen a metafizikai igazságok ismerete nélkül (Förster 1952, 57. o.). Ell, a „Dinamikus szexuális erkölcs” (1972) c. művében, az embert helyezi középpontba. Öt normát állít fel: 1. Keresd mértékkel személyi javadat, 2. Teljesítsd a szaporodás, a szeretet és a birtoklás igényét egyaránt, 3. Tiszteld a személyi szabadságot, 4. Viseld cselekedeteid következményeit, 5. Keresd a másik javát is, úgy mint önmagadét (149kk).

Tárgyalni a szexualitásról azért is nehéz, mert a szexuális erkölcs értékfogalmai legalább kettősen értelmezhetőek: vallási és profán tartalmakat hordoznak. Érvényes ez a heteronóm és autonóm fogalmakra úgy, mint a házasság, szaporodás, szeretet, élvezet és szexuális szabadság tartalmára. Egyéb értelmezési lehetőségek is társulhatnak ehhez, pl. a politikai. Maguk a fogalmak is lehetnek többértelműek, így pl. beszélhetünk az autonómia affektív vagy kognitív jelentéséről stb.

A gyakorlatban is nehéz kiigazodni a szexualitás kérdéseiben. Igazolja ezt Ziebertz felmérése is. A megkérdezettek 60 százaléka célközpontú a szexuális nevelésében, míg 55,6 százalékuik értékközpontúnak vallja magát, majd 30,8 százalékuik hedonistának, 26,7 százalékuik familiaristának, végül 22,7 százalékuik autonómnak. Ám nem élesek a határok. A cél- és értékközpontúak esetében 238, a

hedonisták és autonómok közül pedig 81 személy ugyanaz! Ezenkívül az értékközpontúak közül 41-en autonómok is, míg a célközpontúak közül 85-en hedonistának vallják magukat (Ziebertz 1993. 274k).

A politikai hatalom is beleavatkozik a szexuális nevelésbe. Hamburg városa pl. 1970-ben rendelkezik: 1. A szexuális nevelés célja, hogy formálja a szabad, érett és önrendelkező embert, 2. Lerakja a boldog és beteljesült élet alapjait, 3. ugyanakkor a szexualitás az élvezet eszköze, 4. A tanulókat meg kell ismertetni a szociális együttélés szabályaival, amelyek korlátozzák egyéni szabadságukat.

Bár a hamburgi rendelkezés egészen jól hangzik, hibát talált benne a Német Alkotmánybíróság, és az egyház is kifogásolta egyes tételeit.

Nem semleges az a tény sem, hogy az iskolai „szexuális nevelés” megreked a felvilágosítás szintjén, és ezzel talán többet árt, mint használ. Az előzményekből viszont érthető: a kutatások jó része szinte kizárólag csak biológiai tényekre összpontosított. Kinsey (1963) pl. nem is kérdezte klienseit érzelmeik, motívumaik és értékirányultságuk felől. Elsüllyedt az intimitás és az érzelem Masters és Johnson felméréseinél (1967). A száraz „tárgyközpontúság” jellemezte Hite bűvárkódásait is (1977). Pedig a szexuális nevelésnél legalább a következő értékeket kellene érvényre juttatni: 1. Szeretet mint alapérték, 2. Boldogság, 3. Házaság, 4. Felelősség, 5. A partner személyének és testének tisztelete, 6. Intimitás, 7. Évezet, 8. Szexualitás, mint az ember személyi jegye, amit nem értelmezhetünk monokauzáisan, amint azt az ösztönelmélet (Freud és hű) követői teszik.

Ziebert könyvei gyakorlati kiegészülést igényelnek, pl. Forliti *Reverence for Life and Family* (1981) vagy Raths és társai *Values and Teaching* (1978) és Reimer és társai *Promoting Moral Growth* (1983) klasszikusnak számítható műveivel. Szerzőnket elméletileg is kiegészíthetnék egyes szaktekintélyek, mint pl. Beck és társai *Moral Edu-*

cation (1971) és Munsey Moral Development, Moral Education and Kohlberg (1980) műveikkel.

(Hans-Georg Ziebertz, Moralenziehung im Wertpluralismus. Kampen – Weinheim, DSV-KOK, 1990. 341 o.

Hans-Georg Ziebertz, Sexualpädagogik im gesellschaftlichen Kontext. Kampen – Weinheim, DSV-KOK, 1993.)

THOMAS RYAN

1946-ban született Minneapolisban (USA). A Paulista missziós társaság tagja. A kanadai Ökumenikus Központ igazgatója. Tanulmányát a CONCILIUM 25 (1989) 5. számából közöljük.

Sport és lelki élet

A teológia klasszikus meghatározása így hangzik: „megérteni akaró hit”, ami elsősorban az ésszel való megértést jelenti. A következőkben a teológiának arra a területére szorítkozom, amely azokkal a magatartásmódokkal foglalkozik, melyekben a hit közvetlenül megnyilatkozik: a lelkiiségre. A „lelkiséget” az egyházatyák misztikus teológiának, aszketikus váagnak vagy imádság-tannak nevezik. A lelkiségbe egyaránt beletartozik az imádság és a magatartás, s azt mondhatjuk, hogy az Istenben való beteljesülésre törekvéseink lelki aspektusát jelenti.

Ebben a dolgozatban ugyanúgy közelítem meg a sportot, mint William James amerikai filozófus a vallást: az élmény felől. A vallási élet tulajdonképpen gerincét James szerint ugyanis az élmény alkotja. Állítása szerint egyetlen vallásfilozófia sem képes pontosan bemutatni azt, ami az egyes emberben történik.

Mindjárt az elején szeretném kijelenteni, hogy egyetértek a „sport”, „fitness training” és a „lazítógyakorlatok” megkülönböztetésével. Ezek szerint a sport a verseny körébe tartozik, amelyet áru gyanánt adnak vesznek, a professzionalizmuséba, az önmagáért való művészetébe (l'art pour l'art). A fitness training is közel áll ehhez, ám az ember elsősorban nem azért sportol, hogy testi erejét fejlessze vagy pihenjék. Két teniszező közül az egyik edzhet éppen a Davis-kupára, játékát tökéletesítendő, míg a másik

pusztán kedvtelésből. Az első „sportol”, a másik fitness trainiget végez vagy atletizál. Miközben megengedem, hogy a kettő között fontos különbség van, a dolgozatban mégis felcserélhető fogalmakként alkalmazom őket.

Az érintett ember és a társadalom számára a sport és a fitness training egyformán fontos. A teológia feladata az, hogy ezek legmélyebb mozgatórugóit és értelmét tudatosítsa.

A sporttevékenységben foglalt értékek a sportot többé teszik a kellemes időtöltésnél és pihenésnél. Minthogy a sport segít abban, hogy „leeresszük a gőzt”, megnyugtassuk túlfeszített idegeinket, könnyítsük az emésztésünket, megtanuljuk a másikat tisztelni és együttműködni vele és együtt nevetni testi képességeink határain, jogosan mondhatjuk, hogy a sport hűséges jóbarátunk, s helyes lenne úgy beszélnünk róla, mint szent dologról, ami hozzájárulhat lelki fejlődésünkhöz.

A sporttevékenység során ugyanazokkal az emberi minőségekkel találkozunk, mint lelki életünkben. Vágy, odaadás, lelkesedés és kitartás: olyan értékek, melyeket a sportolás közben használunk. Ugyanezek az értékek hajtának ki kora reggel az ágyból, hogy elmélkedjünk, ugyanezek képesítenek arra, hogy napközben szakítsunk egy negyedórát bibliaolvasásra. Ugyanarról a „tüzelőanyagról” van szó, másszóval ugyanarról az erkölcsi minőségről. Emberek milliói rendelkeznek ezzel a tüzelőanyaggal, de általában csak az egyik irányba, a sportra fordítják, pedig ugyanazok az erények, melyeket alkalmaznak, gazdag lelki tapasztalatokhoz is segíthetnék őket.

Az aszkézist általában a böjttel és bűnbánattartással hozzák kapcsolatba, pedig voltaképpen egy anyag művészi megmunkálását jelenti. A lelki ember azért aszketikus, mert arra szánja magát, hogy a világ művészi megmunkálásával, saját énjének kiművelésével és mesteri alakításával Istennek tetszőt alkosson. A művészi életformálás ritkán eredménye kényszernek és parancsolgatásnak. Leg-

többször úgy érhető el, ha spontán vágyunk rá, és lelkesen törekszünk megvalósítani - ezek pedig olyan tulajdonságok, melyeket az emberek sporthoz való viszonyában is látnunk.

Ezek szerint a labdarúgás, kosárlabda és kerékpározás, stb. ugyanúgy lehetnek a lelki élet tárgyai, amennyiben olyan minőségekkel látják el az egyéniséget, a személyt, melyeket a lelki élet is megkövetel. („A kegyelem a természetesre épít”). Síelés, hegymászás és kenuzás közben az ember megtanulja, hogy bánjék a félelmeivel, s hogyan legyen rajtuk úrrá. Hosszútávfutással, úszással és evezéssel fejlesztjük a kitartásunkat és az akaraterőnket és megtanulhatjuk, mit kezdhetünk az unalmunkkal. Golfozáskor gyakorolhatjuk az intenzív összpontosítást és a szubtilis vezérlést. A csoportos sport pedig megízlelteti velünk az együttműködés értékét.

A szabadon választott és rutinszerű önfegyelmezés az egyik olyan alakító elem, melyet a mostani kultúra lebecsül vagy egyenesen megvet. A lelki nevelés gyakorlása szükséges - az erőteljes igyekezet, hogy életünkben megteremtsük azt a belső és külső teret, ahol figyelmes fülekkel hallgathatjuk Isten finom és halk szavát (1 Kir 19,9-13). A meditáció alkalmas az ilyen „nevelésre”, de a futó sportok úgyszintén. Mindkettő megóv attól, hogy életünket annyira túltelítsük programokkal, hogy a hallgatásra már ne jusson idő. Ezen túlmenően az is igaz, hogy az a tevékenység, amely használ a testnek, az használ a léleknek is.

Még megemlíthetünk további példákat is arra, milyen kölcsönhatások vannak a fizikai tevékenység és a lelki nyereség között. A sport mozgásba hozza szellemi tevékenységünket is: megnöveli a figyelmet, megfigyelőképességet, felfogóképességet, rendezőérzékét, ítélő- és értékelőerőt. Ezekre a képességekre mindannyiunknak szüksége van, ha keresztényként akarunk élni, és szekularizált társadalmunkban, amely úgy tűnik kevésbé ügyel Istenre, evangéliumi értékeket akarunk közvetíteni.

A fitness training hozzájárul az egyéniség kialakításához: segít az önismeretben és önkontrollban, saját határaink felismerésében, a kitartásban és elszántságban. E képességek nélkül egyetlen keresztény sem állhatja meg a helyét az életben. Amikor elesünk, ezek a képességek állítanak ismét talpra, azzal a tudattal, hogy megbocsátást találtunk, és Isten segítsége nélkül nem tehetünk semmit.

A sport segít a közösségre nevelésben, minthogy megköveteli a kölcsönös támogatást, lelkiismeretességet, egymás tiszteletét és a szabályok betartását, az együttműködést, az olyan emberek közötti közösséget, akik ugyanazt a tevékenységet végzik. A team-munka érzéke elengedhetetlen, ha meg akarunk felelni Isten hívásának, amely arra szólít, hogy ne egyedül keressük őt.

Ami pedig a legfontosabb: a gondtalan szabadság élménye, amit a sport megad, arra emlékeztet bennünket, hogy az üdvösség Isten szabad ajándéka. Amikor játszunk, lerázzuk magunkról az élettel szembeni halálos komolyságot, és önfeledten átadjuk magunkat a kugligolyó gurulásának vagy az úszómedence víztükrének. Nem kell az életben mindig teljesítenünk. Az is szabad, amit úgy kapunk ajándékba: az ünnep. Ha már nem vagyunk képesek játszani, akkor arra sem, hogy „csak úgy”, cél nélkül, Istenné legyünk. Ez a képesség pedig döntően fontos az imádságban, amely lényegében Istenre nyitott jelenlét.

Az egyik dolog, amit mi keresztények a társadalomnak adhatnánk, az a sport játékosságának megtartása és kifejlesztése lenne. Az egyházaknak küldetésük, hogy mindenféle sportra bátorítsanak. Mert kitől is remélhetnénk abbéli igyekezetünkben segítséget, hogy a munka kevésbé legyen bálvány számunkra, ha nem az egyházaktól? A társadalmi küldetésünk egyik nélkülözhetetlen része, hogy az élet minden területén utat nyissunk a játékosságnak.

Míg a modern társadalom egyre csak gépiesíteni akar bennünket, a sport visszavezet az emberek közé. Míg a modern társadalom individualizmust szül, a sport társa-

dalmasít. Miközben a modern technológia egyre jobban megkönnyíti azt, hogy passzívan viselkedhessünk, a sport aktivitásra serkent. A sport szolidárisá tesz bennünket, miközben ellene hat azoknak a ma divatos individualista tendenciáknak, melyek csak a saját hasznát keresik.

Ezek az elemek mind mutatják a sport és a lelki életünk közötti kapcsolatot. Bármelyiket kifejthetném részletesebben is, azonban itt arra a tulajdonságra akarok szorítkozni, melyet a sport és a lelki élet világának legfontosabb kapcsolódási pontjának tartok: az öntudatra. Ennek döntő jelentősége abból adódik, hogy alapvető tevékenységünk a tapasztalat. Életünk minősége megélésünk minőségétől függ. A tapasztalási folyamat központja pedig a tudatos magatartásra való képesítés. Ha jobban összpontosítunk, ha nagyobb öntudattal élünk, akkor mindent új, friss módon tapasztalhatunk meg.

De mi köze ennek a „lelkiséghez”? Lássuk először a „lelki” szót! Ezen nagyon sokmindent értenek. Minthogy a magyar lélek szó a latin spiritus, a görög pneuma és a héber ruah szó megfelelője, arra kell választ találnunk, mit jelenthet ez a szó a mai nyugati környezetben. „Lelkes” azt jelenti, élő, túlzottan is élő. Azt, hogy még nem vagyunk halottak, nem igazolja elégségesen, hogy élők vagyunk. Az élő mivoltot a öntudat fokával mérik. Korunk lelki feladata az, hogy élővé tegyünk, növeljük az öntudat mértékét.

A lelkiség és a sport közötti lényegi összefüggés abban áll, hogy az atlétika éberré, figyelmessé, tudatosá tesz - s ezek éppen azok a tulajdonságok, amelyek bármely tevékenységet olyanná formálnak, hogy bennük az ember teljes mértékben jelen van. Természetesen a sport nem az egyetlen útja annak, hogy megnöveljük az öntudatot. Erre az ember másképpen is képes: zenével, művészettel, szexszel, meditációval, stb. Itt azonban csak arról akarok beszélni, miként járul hozzá a sport ahhoz, hogy jobban figyeljünk, éberebbek legyünk és tudatosabbak.

Ez az a központi gondolat, amit Herrigel a „Zen and the Art of Archery” c. művében kifejtett. Az íjászás „művészetének” lényege nem az íjász ügyessége – mert ez gyakorlattal többé-kevésbé elsajátítható –, hanem az a készség, amely a lélek gyakorlatai által szerezhető, és amely szellemi cél elérését tűzi ki célul. Amikor a növendék görcsösen megreked a teljesíteni akarásban, akkor a mester arra emlékezteti, hogy minden helyes cselekvés csak önmagunk valódi elengedése révén lehetséges, és minden külső tettnél fontosabb az a belső tett, melyet végre kell hajtania, ha művészi hivatásához méltó kíván lenni. „A jó íjász egy lazább íjjal messzebbre képes lőni, mint a legfeszesebbel az a társa, aki nem szellemi ember. Az egész ugyanis nem az íjon múlik, hanem a szellemi jelenlétén, az elevenségen és a tudaton, amellyel lövünk.”

Ez a „helyes szellemi jelenlét”, amiről a zen mestere szólt, telve van lelki, intuitív tudatossággal. S ez szintúgy olyan lényeges tulajdonság, ami szükséges, ha azt akarjuk, hogy életünket az imádság lelke járja át. Más szavakkal kifejezve: az öntudat az „egészre” vonatkozik, s azt jelenti: imádságban élni.

A lelki életnek nem az a célja, hogy vallásossá formáljuk magunkat, hanem az, hogy annak tudatára ébredjünk, hogy lényegünk szerint eleve vallásosak vagyunk. A lelki élet feladata az, hogy ezt egyre tudatosítsa bennünk. A lelkiség nem receptek vagy tanrendszerek sora, nem a mindennapi imakönyv. A lelki élet inkább ahhoz a tudatos figyelemhez vezet, amellyel észreveszük az emberekben és hétköznapi eseményeiben lényegi istenreutaltságunk visszatükröződését. Itt tehát nem bizonyos „szent” időszakokról vagy cselekményekről van szó, hanem az élet szentsége és a teremtettség nagyszerűsége iránti fogékonyságról. A létünk szellemi oldala nem adalék, hanem életünk lényege. Másszóval Isten országa nem hely, hanem az intenzitás, a minőség, a mélység és az extázis tapasztalata.

Nézzük meg röviden az öntudat és a vallásosság közötti összefüggést! Azok, akik meghatározott időközönként bizonyos imádságokat szoktak végezni, gyakran tesznek szert arra a tapasztalatra, hogy éppen akkor tölti el őket mély vallási élmény, amikor nem imádkoznak. Sőt, ezeket az imádságélményeket nem is tartják imádságnak. Azokat pedig, akik sohasem imádkoznak, a mély áhitat pillanatai táplálják. Nagyon csodálkoznának, ha azt mondanánk rájuk: imádkoznak.

Tegyük fel például, hogy zsoltárokat recitálunk (zsoltosmázunk). Ha minden jól megy, akkor ez lehet számunkra igazi istenélmény. De nem megy mindig minden jól. Talán az egész zsoltosmázás alatt minden erőnket arra kell fordítanunk, hogy figyelmünk ne kalandozzék el. Fél órával később azonban, amikor kedvenc ösvényünkön kocogunk, egyszerre csak szétárad bennünk az a vallási érzés, amit az imádság alatt sehogyan sem sikerült megkapnunk. Belülről elevenedünk meg. Szívünk kitárul és végigsímogatja az őszi leveleket, a színek orgiáját és azokat, akikkel az ösvényen találkozunk. Vagy úszás közben hirtelen eggyé válunk a vízzel, és ezt az egységet túláradó hálával ünnepeljük. Amíg ez az élmény tart, addig mindennek értelme van. Teljes közösségben vagyunk önmagunkkal, mindazzal, ami körülvesz és Istennel is. Nos, melyik volt az igazi imádság? A zsoltosmázás vagy az erdei kocogás? Vissza kellene hozni hétköznapijaink rutinjába az igazi imádságélmények érett gyümölcseit: nem annyira azt, hogy Istenre gondoljunk, hanem azt, hogy tudjuk jelenlétét.

David Steindahl-Rast szerint „előbb vagy utóbb felfedezzük, hogy imádságaink nem mindig imádságok. S ez kár. Ám e belátás másik oldala az, hogy sokszor imádság nélkül is imádkozunk. Ez pedig bízathat arra, ha életünkben el szeretnénk érni, amit a Biblia így fejez ki: 'szüntelenül imádkozzatok' (Lk 18,1).” Amikor Pál apostol az imádságról beszél, akkor számára az nem az élet egy

része, hanem maga az egész élet. Nem úgy beszél az imádságról, mint amiről nem szabadna megfeledkeznünk. Szerinte az imádságnak állandóan benne kell lennie szívünkben. Nem arra szólítja olvasóit, hogy bizonyos időközönként imádkozzanak, vagy hogy gyakorta tegyék ezt, hanem arra, hogy mindig, állandóan, szünet nélkül imádkozzanak. Pál számára az imádság olyasmi, mint a lélegzés. „Imádkozzatok szüntelenül. Adjatok hálát mindenért, mert Isten ezt kívánja mindnyájatoktól Krisztus Jézusban” (1 Tessz 5,17-18).

Ha a „szüntelen imádság” azt jelentené, hogy éjjel-nappal imádságokat kellene végeznünk, akkor ezt a követelményt nem lennénk képesek teljesíteni. Ha azonban az imádság egyszerűen azt jelenti, hogy - hála a bennünket mindig körülvevő misztérium iránti érzékünknek és bizonyos szándékos nyitottságunknak - Istenhez állandóan közel vagyunk, akkor ez az imádság állandóan folyhat bennünk. Az öntudat csúcspillanataiban ez a kommunikáció felerősödhet, más alkalmakkor alábbhagyhat. E belső imádkozó alapállásunk minden tevékenységünket imádsággá teheti.

Azoknak, akik sok éven át, nap mind nap elvégeztek bizonyos imádságokat és valóban arra törekedtek, hogy ezt lelkesen tegyék, választ kell kapniuk arra a kérdésre: mi teszi az imádságot valóban áhítatossá. Ha szavakkal akarjuk kifejezni ennek titkát, akkor általában ilyen kifejezéseket használunk, mint az érzékek ébersége és összpontosítása. Ezek azonban olyan magatartások, melyek nemcsak az imádság, hanem a sporttevékenység számára is fontosak.

Ez az eleven összefüggés állítom, hogy a fitness training és a sporttevékenység közepette sok igazi imádságmomentumra bukkanhatunk. Egyszer a kanadai Rocky Mountains hegyei között sieltem, felnéztem egy hegy-csúcsra és odakanyarodtam egy fennsíkra. Egy másodperc alatt egészen egyedül egy tág térben találtam magam a

meredek csúcsok között. Egyetlen más síelőt sem lehetett látni, és egyetlen hang sem volt hallható. Egy ideig kővé dermedten álltam. Az ilyen pillanatokra, melyekben az ember a szent iránti érzékével átéli, hogyan ragyog át az isteni a természetben, a Szentírás a „teofánia” szót használja. Amikor végül megérkeztem a völgybe, olyan lassan és megfontoltan lépkedtem, mint az az ember, akit a szent megérintett, és átjárt az istenfélelem. Még most, évekkel utána is megdöbbentő pontossággal emlékezem az élmény minden részletére. Nem találok rá más szót, mint „misztikus” - amely olyan élményszint, amelyre meggyőződéseim szerint mindannyian hivatottak vagyunk. Elsősorban itt arról van szó, hogy belső és külső érzékeinket megélesítsük a közöttünk lévő szent napi jelenlétének érzékelésére.

Honnan is fakad a sportolók sajátos képessége az ilyen különösen gazdag élmények átélésére? Mert a táncosnő, a tornásznő vagy a vitorlás csapat tagja megtestesült szellemében, és ennek révén olyan dolgokról tud, amik mellett mások egyszerűen elmennek. Ezek a sportolók ugyanis kifejlesztették testi énjüket, miközben mi lustálkodtunk és csavarogtunk. A mi emberlétünk, öntudatunk játéktérre beszűkült. Kiaknázatlan marad az a képesség, melyet Isten rejtett belénk. Vajon miért is nem vagyunk tudatában annak, hogy jól megmunkáltnak és jó formában lévőnek kellene lennünk? Hiszen melyik mester lenne képes elviselni, hogy tönkremenjen egy olyan csodálatos alkotás, mint az emberi test?

Hol kell elkezdenünk ennek az emelkedett tudatnak a gondozását? Azt tanácsolom, azzal, ami legkevesbé esik nehezünkre. A sportolók számára ezek azok a momentumok, amikor csak úgy játszanak. Eközben tesznek szert azokra az élményekre, amelyekkel a spontán figyelemre összpontosítanak, úgy, hogy szívük fáradtság nélkül van jelen. S mivel szívük jelen van, megtalálják ennek értelmét és betelejsülést érznek. Természetesen a sportolók eb-

ben többféle célra is törekszenek, de ezeknek nem kell egymást kizárnia, hiszen különböző tudati szinten vannak.

Ezzel csak azt akarom megállapítani, hogy ezek az élmények mély áhitatok, jóllehet a tudatnak olyan szintjén játszódnak le, melyet soha nem neveznénk imádságnak. Ezek az élmények mutatnak rá az imádság és a játék szoros összefüggésére. A „lelki élet” voltaképpen nem a hit műve, hanem az elevenségé, a ráhangolódásé és a tudaté. Az összpontosított figyelemnek e momentumai példák arra, mit is jelent az imádság. Ha fenttartanánk magunkban ezt a belső alapállást, akkor egész életünket átjárná az imádság. Feladatunk nem az, hogy csak egyes élethelyzeteket vonjunk be a belső figyelemnek eme állapotába, hanem minden élethelyzetet. Ez felel meg annak a vezérelvnek, hogy „tedd meg, amit éppen most kell megtenned. Tedd egész szíveddel és találj meg benne tetszésedet”.

A sportolók képesek eleve tudni azt, aminek elsajátítására szervezeten törekszenek; belülről tudják, a sport azon momentumai révén, melyekben a szívük egészen éber. A szív ilyen csúcselményeihez kell visszamennünk, ha meg akarjuk tanulni, mit jelent imádsággal átítatottan élni. Amikor a vallási hagyományok a bennünk élő isteni életről beszélnek, legalábbis közvetve éber figyelmünk misztikus élményeink csúcspontjaira utal. Ne riadjunk vissza a misztika szótól, mert mindannyian hivatottak vagyunk rá. A misztikus nem különleges emberpéldány, hanem a maga módján minden ember misztikus lény.

Ha több figyelmet szentelünk a sport „lelki” vonatkozásainak és a „misztikus” elemek előbukkannak a teljes öntudat mélyéből, akkor majd általánosan elismerik a sportolás átalakító elemeit.

A testgyakorlatokban résztvevők hajlamosak azt feltételezni, hogy cselekedetük minősége azzal az eredménnyel mérhető, amit elérnek, úgyhogy nagy hangsúlyt helyeznek a külső körülményekre. Ezért keresik a jobb síléceket, fu-

tócipőket, teniszütőket, korcsolyákat, kesztyűket, egyesületeket. Életünket ugyan azzal is megváltoztatjuk, ha változtatunk a külső körülményeken, de az igazán jelentős átformálásra akkor lesz módunk, ha megtaláljuk belső világunk átalakításának útját.

A sport nem csak arra képesít, hogy leadjunk pár kilót és karcsúbbak legyünk, hanem képes életmódunkat megváltoztatni és olyan alapélményekhez juttatni bennünket, melyek öntudatunkat folyamatosan alakítják. Az élmény intenzitása, a test és az érzékek teljes bevonása - mindezt a sport egybeköti, s így teremti meg a feltételeket azokhoz a minőségi élményekhez, melyeket „paranormálisnak” vagy „misztikusnak” neveznek.

Az ilyen tapasztalatok csak azokat döbbsentik meg, akik a világot nem a megtestesülésre alapuló lelkeség felől szemlélik. Az állandó kapcsolódási pontunk az a meggyőződés kell legyen, hogy Isten képére vagyunk teremtvén, s hogy Isten azért lett emberré, hogy mi megistenüljünk. Bármilyen mélyre is zuhanhatunk, a megváltás és az átváltoztatás minden további nélkül most is elérhető. Minden teremtmény ezt az üzenetet hordozza, s leginkább a test, amivé az IGE lett.

Ebben az eseményben a világ betű szerint Isten testévé lett. Már csak emiatt sincs okunk arra, hogy ezt a világot a mennyei igazi étellel szembeállítva másodrangú gyakorlótereppe alacsonyítsuk. A megtestesülés következtében egyetlen gyakorlat sem másodlagos, sőt nincs is másodlagos. Az élet ezen a világon Isten élete.

Minél inkább belemerülünk a testbe, amit Isten magára öltött és ahol időzik, minél boldogabbak vagyunk harmóniája, ereje és mesteri kiműveltsége miatt és minél jobban megtanuljuk ráhagyatkozva elviselni a benne lévő feszültségeket és fájdalmakat, annál jobban dicsőítjük meg teremtményét, az Egyetlent, aki szintén arra szánta magát, hogy ezt a testet otthonául válassza.

George Leonard szerint a legjobb sportoló az, aki

- a testét, hangulatát és lelkét egyesíti a jelenlét táncában;
- a külső és a belső lényeket egyaránt kutatja;
- önmaga és a társadalom alakításakor lebontja a korlátokat és túlszárnyallja a határokat;
- teljes tudatával, ismerve az életet és a halált, és azzal az akarattal, hogy elfogadja az ezzel együttjáró fájdalmat és az örömet, a nagyobb játékot, a játékok játékát játssza;
- végül fejlődésünk útján a leginkább vezető és példamutató.

Ebből a váltig közelítendő eszményből testi törékenysége vagy fogyatékosága senkit sem zár ki. Az elnehezült, megüledett középkorú férfi vagy nő hőssé válik, ha ezen az úton megteszi az első fáradságos és gyötrő szakaszt. Fél vagy egy egész évvel később ez az ember, néhány kilóval könnyebben, csillogó szemekkel talán példát ad arra, hogy mindannyiunkban még milyen kifejlesztetlen erők rejlenek. S még egy lépéssel tovább lépve: Ha ugyanez az ember láthatóan megváltozott testével, hangulatával és lelkével az átéltek lendületét arra használja, hogy még tovább menjen, átlépje határait, és megnövelje tudatosságát, akkor elmondható lesz róla, hogy megtestesítette magában a legmagasabb atlétikus eszményt.

Ford. dr. Máté-Tóth András

IRODALOM

- Francis Bauer, *Life in Abundance: A Contemporary Spirituality* (Paulist, 1983),
 Eugen Herrigel, *Zen and the Art of Archery*, Pantheon Books, 1983,
 David Steindahl-Rast, *Gratitude, the Heart of Prayer* (Paulist, 1984),
 John Carmody, *Holistic Spirituality* (Paulist, 1983),
 George Leonard, *The Ultimate Athlete* (Avon, 1974).

BÓDIS JÓZSEF

Az IGEN KLUB

1. Kezdetek

Az Igen Klub 1989. február 4-től működött Budapest VIII. Belső Józsefvárosi Krisztus Király Plébánia pincehelyiségében.

A kezdetek 1988 decemberére nyúlnak vissza. Ekkor találkozott néhány lelkes fiatal egy olyan tevékenység kialakítására, mely az ifjúság szabadidejének értékes programokkal való megszervezését tűzte ki célul.

A különböző elképzelések közül a klub-forma látszott legalkalmasabbnak a működéshez.

Célunk az volt, hogy a városszerte működő templomi kisközösségek számára közös találkozóhelyet teremtsünk, ahol értékes programok várják vendégeinket. Másrészt azon fiataloknak, akik az egyházi iskolákból kikerülve semmilyen kisközösséghez sem tartoznak, vagy olyan fiatalok számára, akik csak érdeklődnek a kereszténység iránt, ez a hely kapcsolódási felület legyen az egyház felé, a klub azon tagjain keresztül, akik különböző közösségekhez, lelkeségi mozgalmakhoz tartoznak.

Célunkat személyes kapcsolatok révén igyekeztünk megvalósítani.

A helyiséget, melyben klubéletünket megkezdtük, a Szent Márton Alapítvány kapta használatra a Krisztus király Egyházközségtől.

A klub ekkor egyetlen hosszú teremből állt, a későbbiek folyamán azonban az alapítvány és az egyházközség között kötött szerződésnek megfelelően a pince további helyiségeit közös munkával kezdtük rendbe hozni.

A klub néhány tettekre kész fiatalja nagy lendülettel fogott neki a háborús relikviákat is őrző, plafonig érő törmelék eltakarításának, ez által az újabb térnyeréshez. Ahol kellett, levertük a vakolatot, bontottunk, majd elkezdtünk falazni, meszelni. Sashalomról egész kisközösség érkezett segítségünkre. Kialakítottuk a villamoshálózatot, később egy vizes blokkot is.

Mindezek előtt azonban a klub nyitására 1989. február 4-én került sor egy farsangi időt záró bál keretében, örömteli hangulatban. Az egyetlen terem zsúfolásig megtelt vídám vendégekkel.

Bálokat azóta is évente nyolc alkalommal rendezünk. A klubélet középpontjában a szerda esti találkozások állnak. Több, helyiséghez nem kötődő közös programot is rendezünk, ezekről részletesen a beszámoló végén írok.

II. Nehézségek

A tél hidege sok ember bátorságát elvette attól, hogy rendszeresen látogatónk legyen. A három olajkályha képtelen volt kifűteni a nedvesfalú, nem szigetelt, hideg termeinket. A megfelelő fűtés kialakításához több százezer forinttal kellett volna rendelkezünk. Ennek előteremtéséhez támogatókra lett volna szükségünk, vagy arra, hogy mi közösen teremtsük elő az anyagiakat, mint jogi személy.

Egyesületté alakulási szándékunk először 1992 szeptemberében merült fel. Célunk az volt, hogy szervezettebb formában működjünk tovább.

Ezen az őszön a Szent Márton Alapítványtól jártak nálunk látogatóban, beszámolójukban tájékoztattak bennünket, hogy más csoportok is pályáznak a helyiségre. Ez felvillantotta előttünk annak lehetőségét, hogy ha a programjainkat nem tudjuk megfelelően szervezni, ki is kerülhetünk a pincehelyiségből, vagy nyomtalanul felszívódunk az új szervezetekben.

Ezt a folyamatot megerősítette az az összejövétel, melyre 1992 telén a Bokréta utcában került sor. Egyesületünk alakuló közgyűlését 1993. február 23-án tartottuk.

A plébános úr pozitív meglepődését fejezte ki, amikor beszámoltunk neki a fejleményekről. Felvetette, hogy versenytárgyalást hirdet a pincehelyiség hasznosítására az egyesület és az alapítvány között. Ugyanakkor megállapodtunk abban, hogy az egyesület megfogalmazza ajánlatát, a plébános úr pedig írásba foglalja velünk szemben támasztott elvárásait. Átadott ajánlatunkat a plébánia igényeit figyelembe véve igyekeztünk kialakítani, választ azonban nem kaptunk rá sem írásban, sem szóban.

1993 májusában új helyzet alakult ki. A plébánia, az alapítvány és egyesületünk közös megbeszélésén körvonalazódott, hogy a plébánia az alapítvánnyal fog szerződést kötni folytatólagosan, nekünk pedig az alapítvánnyal kell egyezkednünk.

Ekkor az alapítvány részéről ígéretet kaptunk a heti szerda estek és havonta egy-egy bál megtartására. Ezeken kívül az évek óta húzódó fűtég gond megoldására is sor került volna a megbeszélés szerint.

Mindezek ellenére szeptemberben arról értesültünk, hogy a szerződés nem született meg, és hogy az a megállapodás szerinti formájában nem is jöhet létre, mert a klubélet központjára szolgáló helyiségeket urnatemetővé alakítják át. Az első urnák az elképzelések szerint már októberben megérkeztek volna. A váratlan hír megdöbbenés erejével hatott a klubtagságra (többen úgy gondolták, hogy finoman kiutasítottak bennünket a helyiségekből). Az urnatemető tervét komolyan vettük. Októberi és novemberi báljainkat bérelt helyiségben tartottuk.

Tájékozódnunk kellett, hogy klubunk hol folytathatná tovább tevékenységét. Eközben merült fel bennünk az a gondolat, hogy a plébánia napi pénzügyi gondjain talán mi is tudunk segíteni, ezért most már hivatalos formát választva nyújtottuk be (a plébános úr előzetes engedélyét

kérve) második ajánlatunkat az egyházközségi tanács egyházi és világi elnökének. Szándékunk az volt, hogy ajánlatunk az urnatemető gondolatával kerüljön mérlegre az egyházközségi tanács előtt.

Ajánlatunkban három különböző elképzelés szerepelt, azonban a plébánia napi anyagi gondjai és az általunk felajánlott összeg csekélysége miatt nem tudta elfogadni.

Korábbi támogatóinktól a szent Márton Alapítványtól is választ kaptunk a továbbiakra nézve. Anyagi gondjaik miatt nekik sincs lehetőségük, hogy a helyiségek felújításában részt vegyenek.

A hónapok óta tartó huzavona a tagság többségét elbizonytalanította a találkozók idején nyugtalanság, feszültség volt érezhető a színvonalas programok ellenére.

Ebben a helyzetben egy kellemetlen folyamat is tetézte gondjainkat. Észrevettük, hogy találkozóink alkalmával egy "testvérszervezet" saját elképzelései szerint, a velünk való egyeztetés nélkül kezdte szervezni programjait körinkben, ami nemegyszer kavarodást okozott.

Ahelyett, hogy energiáinkat belső életünk irányítására tudtuk volna felszabadítani, kénytelenek voltunk tovább folytatni a tájékozódást, milyen lehetőségeink vannak a fennmaradásra.

Egy országgyűlési képviselő lakossághoz elküldött levelében többek között sürgető feladatként jelölte meg a fiatalok gondjainak segítését és hogy "képviselje erőteljesebben a vallásos emberek érdekeit". Mivel fogadóóráin hiába kerestük, levélben kértük segítségét. Választ azonban nem kaptunk.

Különböző katolikus szervezetekkel vettük fel a kapcsolatot. Levelet írtunk Balázs Béla püspök úrnak. Felkerestük Blankenstein Miklóst és ismételten az alapítvány igazgatóját. Utóbbiak Pákozdi Istvánhoz, az egyetemisták lelkészéhez irányítottak bennünket, bár nem kifejezetten az egyetemista réteget céloztuk meg programjainkkal.

Pákozdi atya segítségével Osztie Zoltánnal, a Rezső téri Magyarok Nagyasszonya templom plébánosával vettük fel a kapcsolatot, aki örömmel bocsátotta rendelkezésünkre a templom egyik oldalépületének felső helyiségét.

Ezzel új lehetőségek nyíltak előttünk.

III. Tevékenységeink

A nehézségek ellenére tevékenységünket tovább folytattuk, melyeket a következő pontokban foglalok össze.

1) Találkozási lehetőség teremtése a fiatalság számára értékes programok keretében (vendégeinket teaház, étel és különböző kiadványok fogadják). A klub egész évben minden szerdán este 7 - 11 óráig nyitva van.

2) Havonta több alkalommal szervezünk előadásokat, melyeket beszélgetések követnek (nyári időszakban a kisebb látogatottság miatt nem hívunk előadókat).

3) Filmklubot működtetünk, havi rendszerességgel.

4) Zenés szerdaesteket vagy játékesteket szervezünk.

5) Havonta rendezünk bálakat (kivéve a bőjti időt és a júliust, augusztust).

6) Kosárlabda edzéseket tartunk.

7) Népszerű nálunk a Méta játék.

8) Havonta szervezünk túrákat, kirándulásokat gyalog, autóval, kerékpárral, esetleg kenuval.

9) Hagyomány a nyári 1-2 hetes kerékpártúra.

10) A társaságban imacsoport alakult, mely imaesteket tart, lelkinapot szervez és lelkigyakorlatokon vesz részt.

11) Kézműves foglalkozásokat tartunk (ajándék készítés, origami, tojásfestés stb.).

12) Van más egyéb alkalmasszerűen kialakított programunk is.

13) Programjainkat plébániákon, ismeretségi körben és látogatóink között terjesztjük.

IV. Céljaink, az egyesület alapszabálya értelmében

1) Találkozóhely teremtés keresztény és kereszténység iránt érdeklődő felnőtt fiatalság számára (és egy erre alkalmas környezet kialakítása teaházzal, olvasóteremmel, könyv és folyóirat árusítással).

2) Lehetőség teremtése személyes találkozások segítségével működő közösségekhez való csatlakozásokhoz.

3) A keresztény kultúra ápolása.

4) Az egyházon belüli ellentétek, feszültségek enyhítése.

5) Tevékenység indítás a fiatalabb korosztály szabaddéjének megszervezésére.

6) Az Egyesület hasonló célú hazai és nemzetközi szervezetekkel kapcsolatot vesz fel és tart fenn, illetve azokkal együttműködik.

7) Céljaink megvalósítása érdekében kiadási és gazdasági tevékenységet folytat a szükségeshez mérten.

V. Ami kimaradt

Nem esett szó azokról, akik a klub életét tevékenységükkel segítették. Azokról sem, aki számtalan szerdaestet áldoztak számunkra, hogy szellemi horizontunkat tágítsák. Többen éveken át tartottak előadássorozatot a klubban (párválasztás, házasság, család, egyház és társadalom, egyház és politika, szakrális néprajz témákban). Ezek felsorolása túlfeszítené e beszámoló keretét.

Írásom egy látószög tapasztalatait foglalja össze. Meglehet, kimaradtak belőle lényeges gondolatok; méginkább az, hogy más látószögből mindez másként mutat. Erről talán ezután értesülünk.

Klubunk új címe:

Budapest VIII. Rezső tér 1.

Rk. templom oldalépület.

✓ **Parlamentli választás** Mire e számunk megjelenik, éppen a koalíciós tárgyalások dandárja zajlik. A pártok sikereit és kudarcait korainak véljük elemezni. Kommentár helyett inkább visszaütünk rovatunk egy évvel ezelőtti választási tanmeséjére: 1993/1 81-82.o.■

✓ **Pax Romana Magyarországon** A Magyar Pax Romana Mozgalom nehéz gondokkal küszködik. Az elmúlt több, mint három évtizedben a magyar katolikusok olyan fóruma volt az emigrációban, ahová a legkülönbélebb felfogású előadókat hívták meg nézeteik kifejtésére. Ezen a konferenciákon mindenki elmondhatta kérdéseit, problémáit, és minden elhangzottat kölcsönös türelemmel vitattak meg. A konferenciák nyitott, katolikus és egyházhű alaphangja, atmoszférája biztosította, hogy a tanulmányi hét mindenki gyarapodására, szellemi, lelki épülésére szolgáljon, az esetleges eltérő felfogások ellenére is. A mozgalom ilyen szellemiségének egyik biztosítéka mindmáig P. Békés Gellért bencés professzor személye. A mozgalom hazatelepedése azt is eredményezte, hogy a magyar katolikus társada-

lom belső feszültségei, megoldatlan kérdései, a különféle előítéletek és elválasztó falak a mozgalomban is jelenvalóvá váltak. A nagy kérdés: képes lesz-e ez az integráló katolikus értelmiségi mozgalom arra, hogy ezeknek a feszültségeknek a befogadásával és hordozásával, megoldási javaslatok kidolgozásával, pozitív indítványokkal megmaradjon olyan fórumnak, melyen mindenféle vélemény hangot kaphat a kölcsönös türelem és elfogadás jegyében, s ugyanakkor maradéktalanul nyílt és egyházhű legyen a katolikus egyház és a magyar társadalom szolgálatára. Az idei, 36. Pax Romana Kongresszust április 4-9 között tartották Siófokon. A tanulmányi hét témája a „Szegénység, gazdagság, gazdálkodás” volt. 19 országból több mint 400 ember érkezett a kongresszusra. A többszólamúság abban is tükröződött, hogy a szokástól eltérően nem zárónyilatkozatot fogadtak el, hanem különféle javaslatok kerültek egymás mellé. Ezek közül idézünk néhányat. „A szegénység szélesebb fogalom az anyagi szükségnél, jelenthet magányt, kisebbségi sorsot. A szegénység a társadalom minden rétegére sú-

lyos traumatizáló hatást gyakorol, melynek erkölcsi, kulturális, gazdasági és politikai következményei is beláthatatlanok. Egyházunk feladata a szegénység okainak felkutatása, a lelki és kulturális romlás gyógyítása. Ahhoz, hogy az egyház eleget tegyen társadalmi feladatainak radikális változásokra kell elszánnia magát. A tanító egyházat egy lépéssel meg kell előznie a tanuló egyháznak. A 'szegénység' méltóságát Jézus Krisztustól kapta; és nem az egyháztól. A vázolt szociális elköteleződés az egyház hierarchikus modelljét Isten népének jegyében megújítja. Legbelül, a Szentek Szentjében a szegények, kitaszítottak foglalnak majd helyet az elkötelezett hívők és a szolgálatra hivatott papság, valamint a püspökök gyűrűjében."

Az Egyházforum szerkesztői nagyra értékelik a Pax Romana kongresszusok magyarországi sorát. Rendkívül fontos ugyanis, hogy meginduljon az egyházon belüli párbeszéd, kitűnjön a nézetek többfélesége, sokszínűsége. Mindez alapfeltétele annak is, hogy a megrendezendő egyházmegyei szinódusok valóban Isten népének táncszkozásai legyenek.■

✓ **Kaposvári konfliktus** Súlyos vádakkal terhelt viszály alakult ki a kaposvári egyházmegye püspöke, Balás Béla valamint Lipien Mihály iharosi helyettes plébános és Kocsi György Tübingenben tanulmányait végző iharosi plébános között. A tisztázatlan pénzügyek miatt kirobant konfliktus hullámai elérnek Königsteinig, a kelet-európai egyházat támogató segélyszervezetig (Ostpriesterhilfe), Angelo Acerbi Budapesten székelő vatikáni nunciussig. A napisajtó nagy terjedelemben foglalkozik az ügygel, amely nagy valószínűséggel bevonul a rendszerváltás utáni egyházi botrányok szomorú krónikájába. Lapzártáig nem alakult még ki az összes résztvevő fél megelégedésére szolgáló megoldás. A véleményekről, vádakról, intézkedésekről lehetőségeink szerint következő számunkban számolunk be.■

✓ **Yves Congar 90 éves** április 13-án töltötte be 90. életévét Yves Congar domonkosrendi szerzetes, Franciaország egyik legjelentősebb teológusa. A kelet-franciaországi Sedanban született. Aktívan részt vett az ún. munkáspapok mozgalmában, mely

1943 körül kezdett virágozni Franciaországban. A mozgalmat, melyben többnyire baloldali beállítottságú papok gyárakban és szakszervezetekben tevékenykedtek, 1954-ben az egyházi vezetés betiltotta. Yves Congar is a modernizmus gyanújába keveredett és időlegesen megvonták tőle a tanítói és a publikálási engedélyt. Fundamentál-teológus munkássága mégis nagyban rányomta bélyegét a II. vatikáni zsinat folyamatára. Különösen nagy hangsúlyt fektetett az ökumenizmusra. Tevékenységének további súlypontját képezte az ekkleziológia, "Isten népének" gondolata és az egyház reformja. Christoph Schönborn bécsi segédpüspök az "egyházi megújulás úttörője"-ként méltatta Yves Congart. A 90 éves atya egyik fő műve, a "Szeretem az egyházat", hamarosan magyarul is megjelenik. MK■

✓ **5 éves az IGEN.** 1989 tavaszán Blankenstein Miklós új feladatot kapott az egyháztól: alapítson egy ifjúsági lapot. Mivel ő nem volt járatos a lapalapítás fortélyaiban, barátait, ismerőseit kérte meg: segítsenek. Így lett Czákó Gábor az alapító főszer-

kesztő. Az első katolikus ifjúsági lap most öt éves. Szép kor ez manapság, amikor egyik hónapról a másikra jelennek meg új sajtótermékek, hogy aztán újabb pár hónap múlva eltűnjenek. Öt év alatt sok minden változott a lapnál, főszerkesztőt váltottak, Czákó Gábort Huszthy Ádám követte. Az eredendően fiataloknak készült lap sokak szerint áthajózott a politika vizeire, s értelmiségi réteglappá vált. A változtatásokkal teli öt év ellenére az Igen még mindig nem forrta ki magát. Mint olvasóréteget továbbra is az ifjúságot célozza, de már rég nem nekik íródik a lap. A születésnapot április 29-én ünnepelték Czákó Gáboréknál, baráti összejövetel keretében, amelyen az Egyházforumot Máté-Tóth András főszerkesztő képviselte.■

✓ **Katolikusok Szabad Európája** címmel új rovatot indított a Kurír. Szerkesztője, Simon Péter úgy véli, a katolikus egyházban ma is nagy szükség van szabad fórumokra, mert az egyház cenzúrázza "hivatalos" lapjait. Roszszabb esetben már cenzúrára sincs szükség, mert a hívők nem mernek beszélni. Simon Péter mint gyakorló katolikus leszögezi, hogy a rovat az

egyház javát akarja szolgálni. „Nem az egyház, hanem a benne garázdálkodók ellen lép fel.” A rovat kéthetente vasárnap jelenik meg és olvasói leveleket közöl, melyek egy-egy egyházi problémára világítanak rá. Az eddig megjelent levelek kitértek az ÁÉH kérdésére, a Bulányi-ügyre, az egyház pénzügyeire. A levélírók között volt olyan teológushallgató, aki a professzorok minden vitát elutasító magatartását sérelmezte. De akadt olyan levél is, amelyben könyvet ajánlottak Drewermanntól. A rovat címe Kurír, Katolikusok Szabad Európája 1425 Budapest, Pf. 614.■

✓ **Pax Christi Szeged - Alfa program** A világ legnagyobb katolikus békemozgalmának két éve alakult szegedi csoportja belga támogatással multikulturális pedagógiai programok kidolgozásába kezd. Tájékoztatójukból idézünk: „A békére nevelés általános szemléletén belül olyan programot szándékozunk létrehozni, mely lehetőséget ad arra, hogy a magyar gyerekek minél korábban találkozhassanak számukra idegen kultúrákkal - ily módon más népek problémáira érzékeny emberek váljanak belőlük.

Célunk egy konzultációs iroda létrehozása, amely adatbázist működtet, téma- és foglalkozásterveket készít, előadásokat és konferenciákat szervez, hozzáértő pedagógusokat közvetít.” További információk: Szilágyi Rita 62/437-658.■

✓ **Budapesti előfizetők fóruma** Az Egyházforum folyóirat előző számáról a szerkesztőség fórumot rendezett a budapesti előfizetők számára. A mintegy kéttucat megjelent előfizetővel Máté-Tóth András és Winkler Lajos beszélgettek. A „Ki a keresztény” c. szám szerzői közül Bálint B. András ismertette írását. A jelenlévők egyhangúan támogatták az Egyházforum témáit és szellemiségét, továbbá kifejezték, hogy örömmel vennék, ha rendszeresen lehetnének ilyen jellegű fórumok. Külön témát jelentett a 129 elbocsájtott rádióssal vállalt szolidaritás kérdése (vö. Egyházforum 94/1 23. oldal). A vélemények megoszlottak arról, hogy milyen kritériumok alapján és milyen alkalmakkor szabad a szerkesztőségnek ún. napi politikai kérdésekben állást foglalni. A jelenlévők egyetértettek abban, hogy az Egyházforum ne váljon rabjává a politikai

változásoknak, s feladata inkább az, hogy a politika által háttérbe szorított témákat szóvá tegye. Erre hagyományai szerint példa lehet a harmadik világ problémáikö-re. ■

✓ **Az Egyházforum Alapítvány** megtartotta idei első kuratóriumi ülését, melyen az új elnök, Dr. Dankó László, Kalocsa-kecskeméti érsek elfoglalta „hivatalát”. A kuratórium elfogadta az 1994-es munkatervet, a folyóirat súlyponti témáit valamint a megjelenésre tervezett könyveket. Dankó érsek úr elnöki székfoglalójában elmondta: azért vállalta el az elnöki tiszteket, mert bízik benne, hogy az Egyházforum valóban az egyházban és az egyházért tevékenykedik. Nagy szükség van az egyházon belüli dialógusra, hiszen sokfélék vagyunk, s éppen így színes az egyház. Nem a mássággal van baj, hanem azzal, ha a kirekesztő és előítéletes magatartás lehetetlenné teszi a megértést és a közös teendők felismerését.” A kuratórium anyagi és szellemi önállóságát megőrizve kifejezte lojális szolidaritását a magyar egyházak törekvéseivel. „Az Egyházforum nem volt és nem is lesz egyetlen egyházi

csoport, lelkiesség vagy intézmény szellemi tulajdona. Szerény eszközeit továbbra is arra kínálja és adja, amit ars poeticája így fogalmaz: fórum a felnőtt keresztényekért, az élő közösségekért és az egyház zsinati megújulásáért. ■

FOLYÓIRATSZEMLE

Összeállította: Dévény István

Giancarlo Collet laikus teológus. Svájcban született, Luzernben végezte tanulmányait, Tübingenben doktorált, hosszú időt töltött Mexikóban, s jelenleg a münsteri egyetem katolikus teológiai fakultásán a missziológia professzora. „A teológiai vandalizmustól a teológiai romantikáig” című tanulmányával a „Concilium” folyóiratban jelentkezett (1994. 1. szám, 19-27. o). Hogy mit ért vandalizmus és romantika alatt, csak cikke közepén jelzi. Maradjunk mi is ennél a módszernél, az alcímet azonban megemlítem, hogy nagyjából tájékozódni lehessen választott témájában: Kérdések azzal kapcsolatban, hogyan őrizheti meg a kereszténység önmagával való azonosságát egy multikulturális világban. – Ha külföldiek mint vendégmunkások és menekültek nincsenek oly jelentős mértékben képviselve nálunk, mint nyugaton, a témát mégis érdemes, sőt szükséges érinteni, mert ötven esztendő történései nyomán itt is létrejöttek az egymástól való elidegenedés különböző formái: egymás mellett élünk, de alig értjük egymást. Felmerülhet ezért a kérdés, hogy nem jelent-e ez felszólítást az „inkulturációra”, vagyis hogy nem kellene az egyháznak is a „kintlevők” nyelvét, gondolkodás- és beszédmódját, sőt a mindennapi életalakítás emberileg elfogadható formáit is elsajátítani, hogy megértsék. Ez a kérdés ad aktualitást ennek a csak látszólag távol-keleti – vagy éppen távol-nyugati – problémának.

Collet egy utcai plakátról számol be írása első soraiban: „Krisztus zsidó volt. Az autód japán. A pizza olasz. A demokrácia görög. A kávé brazil. Nyári szabadságod török. Arab számokkal számolsz. Írásod latin. De az, aki közeledben lakik, csak külföldi, idegen?” Sajátos skizofrén gondolkodásmód ez, nem kell másokban keresnünk, valószínűleg mindannyiunkat jellemez. Elkerülhetetlen napi találkozások kényszerítenek bennünket állásfoglalásra. A különböző kultúrák együttes jelenléte tény: egymás mel-

lett élünk, ugyanabban a közösségben, de más normák, más szokások, más célok formálják életünket. Ha pedig menekültek nagyobb tömege érkezik egy-egy országba, égető szükségként jelentkezik a kérdés, hogy miben szabad őket egyáltalán „kényszeríteni”, hogy hozzánk hasonlóan éljenek, de az is, hogy hoztak-e magukkal valamit, amit érdemes lenne nekünk is megszívlelnünk, esetleg elfogadnunk.

Ez a kérdés érvényben marad a keresztény értékekkel kapcsolatban is. Hogy diszkriminációról nem lehet szó, azt legalább elvileg tudjuk. „Nincs többé zsidó és görög, rab-szolga és szabad, férfi és nő ...”: ez Pál apostol nagyon határozottan kijelentett elve. Nyitottság a „másikkal” szemben ezért a keresztény alapelvek közé sorolható. Ha ez hiányzik, akkor Ernst Bloch szava ma is érvényes: akit naponta megaláznak, sohasem tanulja meg, hogy kiegyensúlyozottan járjon. Az elmúlt évszázadokra tekintve nem nagyon büszkélkedhetünk. Az evangélium és az európai kultúra közé egyenlőséggel került. Ennek eredménye lett a meghódított népek kultúrája, vallása, szokásai fölött mondott egyetemes ítélet. Barbárokat láttak bennük elődeink, vallásukat pedig jobb esetben tévesnek, de nem egy esetben az ördög művének tartották. Minden rossz volt, ami nem olyan volt, mint a mienk, európaiaké. Ebben az ítéletmondásban kevés kivétellel az akkori teológusok is részt vettek.

Ez a „teológiai vandalizmus” eltűnt, de helyét különös módon sajátos lelkesedés, „teológiai romantika” váltotta fel. Ma bírálni szinte senki sem mer, lelkesen beszélnek arról, ami afrikai, ázsiai vagy dél-amerikai. Szinte egyetemes szokássá vált a dicséret: kultúrájuk sértetlen, vallásuk gazdag, figyelmeztet bennünket elfelejtett vagy megtagadott értékekre. Rá kellene ugyanakkor ébrednünk, hogy ez a mentalitás alig különbözik az előzőtől. Rejtettebb formában ugyanaz az álláspont található itt is: mi vagyunk a mérték, ítéletet tudunk mondani mindenről,

sőt egyáltalán mi tudjuk megmondani, mi jó bennük. Nem nevezzük őket már barbároknak, sőt lelkesen mondjuk róluk, hogy jók, sőt nagyon jók. Ez odáig fajulhat, hogy magasztaló éneket zengünk a különbségről, a differenciáról. A fundamentalisták, de azok is, akik magukat kötetlenül progresszívnek tartják, jól kihasználhatják ezt a romantikus teológiai gondolkodásmódot: „Ha a többieknek joguk van arra, hogy mások legyenek, akkor nekünk miért nem?”

Világosan kell látnunk, hogy egyáltalán miről is van szó az „inkulturáció” feladatvilágában. „Mit lehet tenni, ha az érintetteket az inkulturáció egyáltalán nem érdekli, nincs igényük, hogy a sajátjukat megtartsák, inkább a ’western way of life’ érdekli őket? Egy törekennyé vált kulturális hagyomány őrzőivé kell válnunk? Őrizzük azt a keretet is, amely esetleg szegénységük okozója, s éppen ezért szabadulni igyekeznek tőle?” A valóságérzék hiányáról tanúskodna – s ebben nem egyszer misszionáriusok, teológusok is felelősek – ha nem figyelünk arra, hogy hol, mit és hogyan kell „inkulturálni”, mit kell értékként őrizni a hagyományosnak nevezett kultúrákból, mit lehet egyáltalán új borként üdvözölni a kereszténység régi tömlőjében.

Problemátikus az alapállás, mert a „kultúra” szó is homályos, sokértelmű. De bizonytalan az is, hogy egyáltalán kikről van szó? „Melyik kultúrában kell megjelennie a kereszténységnek, ha a társadalom eleve többkultúrájú? Dél-Olaszországból bevándorló katolikusokra kell tekintettel lennünk? Vagy éppen Jugoszlávia területéről érkező menekültek kultúrája vár ’inkulturációra’? Különböző népfajokból keveredő dél-amerikai nagyvárosok sokrétegű kultúráit kell alapértéknek tekinteni? Vagy egy zárt svájci völgyben élők vallásos hagyományaiban rejtőznek olyan értékek, amelyekhez alkalmazni kell az igehirdetést, liturgiát? Egyáltalán milyen társadalmi rétegre kell figyelni? Munkanélküli fiatalokra, akik a vasútállomáson gyűlnek össze, hogy szidják a társadalmat? Vagy az ipari veze-

törétegy képviselőire, akik vasárnap kevés időt szakítanak arra is, hogy templomba menjenek?” Az biztos, hogy az egyház evangéliumi küldetése mindenkihez szól, s mindent meg kell tenni azért, hogy mindenki megtalálhassa magát benne. Ez azonban nem történhet receptszerűen, még kevésbé felületes alkalmazkodással: „Egy kis zenét adunk nekik saját muzsikájukból, valamit belekeverünk a népi bölcsességekből is, átveszünk valamit vallási hagyományukból, s az egészet még belemártjuk az evangéliumba.”

„Ha igaz az, hogy csak közösségben válhat valaki kereszténnyé, akkor igaz az is, hogy hitét mindenki életének konkrét helyzetében – tehát reményeinek, félelmeinek, problémáinak és feladatainak világában – tudja átélni. Az inkulturáció ott kezdődik, amikor különböző kulturális hagyományokból élő emberek képessé válnak meghallani az evangélium hívását, ezt a hívást kihívásnak tekintik, s megkísérlik a valósítást. Krisztus követése azonban nem olcsó ügy. Nagy árat követel azoktól, akik keresztények, de azoktól is, akik azzá szeretnének válni. Aki az evangélium közelébe kerül, annak áldozatot kell hoznia, le kell mondania nem egy olyan dologról, ami eddigi kultúrájához tartozott (ld. Mt 10,39). Némi 'exkulturáció' nélkül senki sem lehet Jézus követője, ha nem akarja a világhoz szabni önmagát (Rom 12,2). Ez csak azzal a képességgel sikerülhet, amit a szellem, a lélek megkülönböztető erejének (*discretio spirituum*) nevezünk.” Enélkül vandálok vagyunk vagy romantikusok.

* * *

Egy amerikai lelkipásztori folyóirat a következőt ajánlja: ha egy házaspár elhatározza, hogy árva vagy elhagyott gyermeket fogad örökbe, teremtsen egyszer ünnepélyes keretet és építse vallásos atmoszférába az örökbefogadást (*The Journal of Pastoral Care*, 1993. 4. szám, 382-385. o.)

Ez különösen akkor jelenthet segítséget, ha saját gyermekeik is vannak. A tapasztalat igazolja, hogy kezdeti lelkesedés után növekszik a feszültség. Nem egyszer fordul ezért elő, hogy végül mindannyian kapitulálnak: az örökbefogadott fiú vagy leány nem hiszi el, hogy őt is úgy szeretik, mint saját gyermeküket, a saját gyermek pedig nem érti, hogy miért szeretik úgy a befogadottat, mintha igazi gyermekük lenne. A vallásos szertartás persze nem adhat végső megoldást állandó közreműködés nélkül, de megte-remtheti azt a háttérrel, amelyre – ha a jószándék nem hiányzik építeni lehet.

A cikk írója, **Henry T. Close** egy örökbefogadási gondokkal küzdő családnak „liturgiát” állított össze, s ezt teljes egészében közli a folyóirat. Itt csak az alapötletek bemutatásáról lehet szó. Háttér: a házaspárnak három gyermeke volt, Adam 12, Betsy 11 és Alan 7 éves. A már egy évvel korábban befogadott Charlie 8. Az elmúlt év során mind a négygel „baj volt”. A gyermekek féltékenykedtek, Charlie pedig minden figyelmeztetésre érzékenyen reagált: „persze nem vagyok igazi ...”

Az adoptáció szertartásánál előbb gondolati atmoszférát kell teremteni, s a következő kérdéssről kell őszintén beszélni: mit jelent az, ha egy család „idegen” gyermeket vesz magához. Első felismerés: az egész családot érintő döntésről, választásról van szó. Akármilyen kicsinyek is saját gyermekeik, alaposan át kell velük beszélgetni minden lényeges kérdést. Az, hogy dönteni kell, nem lehet ismeretlen egyetlen család előtt sem. A legtöbb családban ezek a döntések apránként születnek, alig vesszük észre. Az adoptációban azonban, úgy tűnik, feltűnően komoly és nagy döntésről van szó. Pedig csak a lényeg jut kifejezésre, a családi együttes lényege. Valójában minden gyermek igényli, hogy szülei, ha nem is örökbe, de annál inkább befogadják, s minden szülő vágya, hogy gyermekei elfogadják. Ezt valahogyan ki kell fejezni. Családi együttes csak így jöhet létre. A most befogadott gyermek erre figyelmez-

tet. Emlékeztet arra, hogy szeretetből fakadó döntések nélkül élettelen a család. Az igazi szeretet viszont nem ismeri a vetélkedést: aki nagyon szeret valakit, ugyanezzel az erővel másokat is szerethet. Olyan erő ez, amelyet mennél jobban használnak, annál több van belőle.

A szertartás középpontjába az egyes családtagok vallo-mása kerül, mondjuk így:

„Charlie, elfogadod, hogy szüleid valóban szeretnek? Megígéred, hogy igaz gyermekük leszel, minden örömben és szomorúságukban részt veszel? Tanulni akarsz tőlük, különösen most, fiatal éveidben? Megérted akkor is őket, ha valami ellenedre lesz?”

„Adam, Betsy és Alan, igazi testvérek akartok lenni és testvért láttok Charlie-ban? Ha rosszat tesz, megbocsátotok neki? Be akarjátok őt fogadni barátságotokba, később is, amikor már felnőttemek?”

„Holly és Mark, úgy néztek Charlie-ra, mintha saját gyermeketek lenne? Igazi jó szülők akartok lenni és szívetekbe fogadjátok őt? Felújítjátok most a szülői szeretetet többi gyermekeitekkel szemben is?”

A megszólítottak felelnek, mint kereszttelésnél a keresztszülők, lehet ezért kis lépésekben haladni, s a kérdéseket részletezve feltenni. Kell azt is hangsúlyozni, hogy az egészet imádságos keret foglalja össze? Ez legyen részben kérés, részben Isten előtt ünnepélyesen megismételt ígéret.

Talán érdemes volt ezt röviden ismertetni, hiszen örökbefogadás nem ismeretlen nálunk sem. Sikertelen, vagy éppen kárt okozó kísérletekről is lehet hallani. Nem lehet jelentéktelen ezért a vallásos atmoszféra, ugyanakkor, tudomásom szerint, ez az esemény lényegében kívül esik az egyház lelkipásztori, sőt mondjuk azt is, hogy liturgikus érdeklődésének körén.

* * *

A mai Magyarországon a tömegkommunikációs eszközök már nincsenek kiszolgáltatva egyetlen párt diktatúrájának. A „megszállás” évtizedeiben vigasztalhatták magukat az egyháziak, hogy az ellenségeskedő hangvétel parancsszóra történik. Nehezen várták az alkalmat, hogy hetente félórára (cenzúrázottan) megszólalhassanak. Ma nálunk is égető kérdés, hogy hogyan kell jelentkezni rádióban, televízióban, milyen eszközökkel szabad harcolni adásidőért, milyen formában kell reagálni a vallást, egyházat, papokat érintő adásokra stb. Könyvek, folyóiratcikkek egész sora foglalkozik „nyugaton” már régóta ezzel a kérdéssel. A sok közül egy: bemutatom **Michel Souchon** jezsuita páter gondolatait: „L’Église au filtre des médias”, az egyház a médiák szűrőjében (Etudes, 1994, 4. szám, 481-490. o.)

„Mivel lehet magyarázni, hogy az egyház kommunikációs próbálkozásai nem sikerülnek? Általában pesszimista hang uralkodik: nem megy az ügy. Ki a felelős? Talán sejtelmünk sincs, hogyan kell csinálni? Ebben az esetben be kellene iratkoznunk a hivatásosok tanulóiskolájába. Vagy talán éppen arról lenne szó, hogy áthidalhatatlan az akadály az egyház üzenete és a modern médiák működésformája között? Akkor viszont hadba kellene szólítanunk a keresztényeket az elkötelezetlen rádió és televízió ellen. Mit tudunk ugyanakkor mondani arról az egyházzal, amely a médiák szűrőjén keresztül jelenik meg a világ előtt? Egyház ez még? Vagy szabad megfeledkeznünk a hatékonyság érdekében kicsit az etikai alapelvekről is?” Kérdések sortüzebe kerül, aki hozzákezd a tanulmány olvasásához.

Ha az ügy valóban nehezen megy, első etikai feladat az egyháziak számára: ne tegyék csak a többieket felelőssé a sikertelenségért. A további analízis érdekében érdemes három csoportot külön-külön tárgyalnunk: a hivatásos rádió- és tévémunkások, akik a központban dolgoznak, műsorokat összeállítják, hangjukat halljuk, arcukat látjuk –

a meghívottak, akiknek egy-egy intézmény nevében kell beszélniük, egy-egy kérdés szakemberei – végül azok, akik befogadják a médiák üzeneteit, a rádió hallgatói és tévé-nézők.

1) A rádió és tévé műsorszerkesztői

Először is látnunk kell, hogy nagy versenyben vannak a többi információs szervvel, elsősorban az újságokkal. Gyorsan kell reagálniuk, képekkel kell szolgálniuk, nincs idejük részleges elemzésre, kiértékelésre, egyensúlyte-remtő és széleskörű tájékoztatásra. Ugyanakkor, mivel hasonló forrásokból táplálkoznak, híreik alig különböznek attól, amit másnap már az újságokban is olvashatunk. Ehhez a konformizmushoz még az ellhallgatás „művé-szete” is járul. „A vallásos adások felelősei is beleeshetnek ebbe a hibába. Átveszik a stílust: szajkószerűen ismétlik azt, amit mindenki mond, hallgatnak arról, amiről min-denki hallgat, teljesen az adott információktól függenek.”

A rádiósok és tévések munkájában a másik nagy hiba-forrás abból ered, hogy mindenképpen dramatizálni akar-nak és látványosságra törekszenek. A dramatizálás ered-ménye, hogy az emberiség jók és rosszak csoportjára tago-lódik, a jók iszonyú nehézségekkel küzdenek stb. Egy mű-sorigazgató őszinte vallomása: engem jobban érdekel, ha 600 paraszt tüntet, mintha Bretagne-ban 60.000 jól visel-kedik. Vallásos témakörben ez azzal jár, hogy a problé-mák, a feszültségek bemutatására több időt szentelnek, mint az eredményekre. A látványosság kísértése is jelen-tős. Az, ami valóban történt, eltűnik az események áradá-sában. (Ahogy Pilinszky sokszor idézte Rilket: A tények eltakarják a valóságot.)

Említeni lehet a vezetők, a népszerűek kultuszát is. Ez a veszély fennáll a vallásos adásokban is. Példa: a nyolc-vanas évek végén egy műsorvezető egy laikust akart be-vonni a műsorba, de ezt a választ kapta felettesétől: „Ne hívjuk meg talán a püspökség kertészét?” Tervétől vissza-

lépett – s ez jelzi, mekkora hatalommal rendelkeznek a médiák képviselői. Ők határozzák meg, hogy ki szólhat egyáltalán egy intézmény nevében vagy hogy mi jelenik meg abból, ami történt. Lassan már ők határozzák meg azt is, hogy mi fog történni. Ezt célzatos programjaikkal nem egy esetben már el is érték. Gondoljunk csak a választási kampányokra szerte Európában. A hatalom kísértése itt is jelentkezik: akinek van, könnyen visszaélhet vele. Televízióban fellépők ismerhetik ezt az utasítást: „Amit mond az jó, de túlságosan hosszú. Kezdjük előlről, mondjon el egy perc alatt mindent.”

Visszatekintve a felsorolt problémákra, az egyháziak vegyék tudomásul: ők nem kivételes áldozatok, ha a műsorok szerkesztői manipulálják őket. Nem jobban, de nem is kevésbé, mint mindenki mást. Vegyék tudomásul, hogy a szenzációra éhes „médiák” náluk is azt keresik, ami feltűnést kelt, nem is beszélve arról, hogy a teljesség, a kimerítő objektivitás nem érdekli őket. A szereplésre szólított egyháziak – vagy az egyház nevében szóló laikusok – mégse érezzék magukat teljesen kiszolgáltatott helyzetben. Nyugodtan, türelmesen és főként bátran kell állandóan próbálkoznunk, hogy ne kerüljenek bele a műsorszerkesztők hálójába.

2) A műsorok szereplői

Az utolsó mondatokhoz szervesen kapcsolódik ez a problémakör is. Azt az alapvető kérdést, hogy egyáltalán megjelenhet-e az evangélium személyes üzenete a rádió és tévé személytelen világában, a tények már régóta feleslegessé tették. Ahol csak keresztények vannak a világon, mindeütt jelentkezik az egyházak ezeken a csatornákon is. A hallgatók és nézők számára a programok zsúfoltsága miatt a legtöbb műsor valóban személytelen, de egy-egy megrendítő hír, vagy egy-egy filmjelenet mégis mélyebb megrendülést tud okozni. Ha az evangélium jelentkezik, lehet talán ezért azzal is számolni, hogy itt-ott hatása

lesz. Ezt az alapvető igazságot minden szereplésre felkértek tudnia kell, és tiszteletben is kell tartania: viselkedésével, szavaival jelentős hatást tud elérni.

Milyen erkölcsi magatartást kíván ez a konkrétumok világában? Annak ellenére, hogy a hívő meggyőződés szerint az egyház „misztérium”, tehát igazi valósága rejtett, azt kell mutatnunk, ami látható, de olyannak, amilyen a valójában. Annyi kódosítás, csűrés-csavarás található a világban, hogy legalább egy intézménytől kapják az emberek a lehetőség szerinti teljesebb valóságot. Az igazság felszabadít ezen a területen is. Ehhez kapcsolódik egy másik követelmény: ha interjú készül egyháziakkal, általában tiszta válaszokat várnak a műsorszerkesztők. Nekünk adott körülmények között bátran kell azt is vállalnunk, ha egy-egy kérdésben nincs kiérlelt, végső válaszunk. Az emberek tisztelettel néznek arra, aki ilyen esetben nyugodtan bevallja, hogy az igazságot keresi, de egy adott kérdéssel kapcsolatban nincs még végérvényes válasza. Különböző is, jobban értékelik az esetleges dadogást, mint elcsépezt frázisok ismételtetését, az egyéni tapasztalatra való hivatkozást, mint amikor a múlt történeti hagyományából idézünk valakit, s elbújunk a tekintély szava mögé.

Nem csupán szabad, de kötelesség is, hogy adott esetben a népszerűtlen tételek hirdetői legyünk, s ne féljünk attól, ha a tévések (rádiósok) vissza akarnak élni ezzel az állásponttal és sarokba akarnak szorítani bennünket. Nem kell (minden esetben) „udvarolni” a műsorszerkesztőknek, hogy jó véleményük legyen rólunk.

3) A hallgatók és a nézők

Túlságosan megerősödött a médiák tekintélye. Sokan minden társadalmi reformot a kommunikáció függvényrendszerébe állítanak, mintha ez utóbbit kellene csak jól kezben tartani, s akkor a többi már könnyen sikerül. Ha valahol, akkor itt is lehet az evangéliumi szót idézni: „Ha szemed ép, egész tested világos lesz.” Ez átértékelve a médi-

ák használóira is érvényes. Konkréten ez azt is jelenti, hogy a személyes döntést kell érvényre juttatni: megnézni egy műsort vagy nem nézni meg, meghallgatni egy adást, vagy kikapcsolni a rádiót. S főként a kritikai távolságot kellene nevelni: ne vegyenek semmit sem készpénznek, amit látnak vagy hallanak, mert az sohasem adja – nem adhatja – a teljességet egy-egy problémával, kérdéssel kapcsolatban.

Végül egy megjegyzés, amely egyaránt érvényes mindenkire: tudomásul kell vennünk, hogy nem vagyunk, ma már nem lehetünk kivételezett helyzetben. Nem „kivételezettek” vagyunk, hanem „kisebbség”. Olyan kisebbség, amelynek joga van jelentkezni, közben azonban tudomásul kell vennie, hogy ezért harcolnia kell. Nemcsak azért, hogy megszólalhasson, hanem azért is, hogy úgy szólalhasson meg, ami megfelel az igazságnak.

* * *

„Mi hozza mozgásba az embereket? Milyen életcélok lebegnek általában az emberek előtt?” Ezt a kérdéskört vizsgálta át **Bardo Diehl** (Lebendige Seelsorge, 1994, 1. szám). Egy iskolai szerepjátsszával kezdi beszámolóját. Az elképzelt eset: Hajószerencsétlenség után mentőcsónakba jut egy török szakmunkás, két gyermek apja, egy gazdag japán vállalkozó, s további öt személy. A csónak azonban csak hat személyt tud befogadni, túlterhelten az elsüllyedés fenyegeti. A tanárnő felszólította a 16-17 éves tanulókat: milyen döntést lehet ebben az esetben hozni. Ki áldozza fel magát a többiekért?

Egy olasz vendégmunkás fia volt a játékban a „török”. Vállalta, hogy elhagyja a csónakot, azzal a feltétellel, hogy a japán gondoskodni fog gyermekeiről. Német osztálytársa erre így támadta meg megoldását: „Hogyan gondolhatsz kizárólag gyermekeid anyagi jólétére? Sokkal fontosabb, hogy egy gyermeknek apja legyen, aki törődik vele.” Kiér-

tékelés: biztos anyagi körülmények között él a német fiú, el sem tudja képzelni, hogy valakinek az anyagi probléma ilyen jelentős helyet foglal el értékrendszerében. Mindketten értékelik a családot, de más-más oldalról közelednek hozzá, eltérő célok mozgatják őket.

Fölmerül ezért a kérdés, hogy milyen célok, milyen értékek felé nyitottak a mai emberek. Bardo Diehl különböző kiértékelésekre, Németországban végzett közvéleménykutató „jelentésekre” támaszkodik, s a sorrendet a százalékos arányoknak megfelelően állította össze.

1) Családi boldogság. – A megkérdezettek 82 százaléka szavazott amellett, hogy a családi békességnek és boldogságnak döntő jelentősége van. Részletesebben felsorolva ezek a tényezők kerülnek elő: szép házassági kapcsolatban élni, szeretni tudni és szeretve lenni, a gyermekekkel kialakult igazi, szép közösség. A család kiegyensúlyozott életét messzemenően magasabb szintre állították, mint például azt, hogy jóbarátai legyenek az embernek.

2) Társadalmi rend. – „Konzervatívnak” nevezhető értékek kerülnek itt előtérbe: kötelességtudat, felelősségtudat, becsületesség, továbbá tisztaság, a rend őrzése: Ezeknek százalékaránya eleve magas helyre kerül, de még tovább erősödik az életkor növekedésével.

3) A világért vállalt felelősség. – A szociális igazságot a megkérdezettek 70 százaléka tartotta fontosnak. Ide sorolható az is, hogy a társadalmi (nemzetek, vallások, fajok közötti) békességért felelősséget kell érezni, másokkal szemben toleránsnak kell lenni. Azt, hogy a környezet, a természet védelme érdekében áldozatot is kell hozni, 42 százalék magától értetődőnek tartotta. A társadalmi szervezetben (az államban) viszont szinte kivétel nélkül mindenki az egyéni szabadság méltánylását tartja fontosnak.

4) Önvalósítás, mint életcél. – Eredményeket, sikert várnak sokan vállalt hivatásukban, sőt olyan hivatást kívánnak (elsősorban a fiatalok), amely lelkesítik őket. Érdekes, jelzi Diehl, hogy a németek az önvalósítást, önma-

guk „kibontakozását” elsősorban hivatási – tehát a végzett munka – szempontjából értékelik, ez kerül első helyre.

5) Az élet élvezése. – Nem kicsi a százalékaránya azoknak sem, akik az előbb említettek mellett az élet élvezésével feltett kérdésekre is pozitív választ adtak. Konkréten még a jó evés és ivás is szerepel a felsorolásban. Említeni lehet a materiális jólétet is. A kiértékelés azonban megmutatta, hogy nem annyira kifejezett gazdagságról, inkább anyagi függetlenségről van szó. Érdekes az idők folyamán történt eltolódás is: 1974-ben 27, tizennyolc évvel később már 46 százalék életvágya tolódott el a nevezzük így – hedonizmus felé.

6) A vallás és a hit jelentősége. – A megkérdezettek jó 50 százaléka mondta magát vallásosnak, függetlenül attól, hogy milyen formában gyakorolja vallását. Akik a keresztény hit által alakított életet mindennél többre értékelik, azoknak százalékaránya 25-re tehető. Itt még arra is figyelniünk kell, hogy ez az „előnyös” statisztikai helyzet elsősorban az idősebb nemzedéknek köszönhető. (A 30 év alattiaknál csak 12 százalék adott pozitív választ.) Ha ezt az értéket az előző „hedonista” felfogás mellé állítjuk, érezhető, mennyire összezsugorodott a vallásos értékek jelenléte a társadalomban. Ez azonban nagyon beszűkült szemlélet lenne. Nem szabad elfeledkeznünk, hogy a vallások szociális értékrendszere ma sok esetben profán áttételezésben jelenik meg. Csak a második és harmadik pontban említetteket kell ebbe az összefüggésbe állítanunk, hogy kicsit másként gondolkodjunk a „mai fiatalokról”.

Bardo Diehl összefoglalása: A lakosságot nem lehet két szélsőséges csoportba sorolni. Az értékek, és életcélok közötti eligazodás sok összetevőnek eredményeként születik meg. Feltűnhet az is, hogy még látszólag egymás ellentétéként jelentkező értékek is beleférnek egy-egy szemléletmódba. Egyetlen statisztikai eredmény sem jelzi, hogy egy konkrét embercsoportnak mi a célja. A válaszok teljességét kell szem előtt tartanunk. „Visszatérve az iskolások

szerepjátszására: mindkét tanuló jelentősnek tartotta ugyan a családot, de az anyagi biztonság értékelésében már ellentétes volt véleményük. Ez ránk is érvényes lehet. Nem egy esetben idegennek érezzük mások értékrendszerét, mégis fölfedezhetjük azt, amiben közösséget vállalhatunk. Számolnunk kell azzal, hogy egyszerre találkozunk megértéssel és értetlenséggel – akár önmagunkban, akár másokban.”

WILDMANN JÁNOS

Mit akart a II. vatikáni zsinat

VI. rész. Közösség a mennyei egyházzal

A *Lumen gentium* kezdetű konstitúció eddig elsősorban a földön megjelenő történelmi egyházzal és annak rendjeiről beszélt. Az elhangzottak így is megállják helyüket, de nem lenne teljes a kép, ha a dokumentum nem szólna röviden az egyház eszkatológikus (végső időbeli) dimenziójáról, illetve az égi egyházhoz tartozó szentekről és a velük való kapcsolatáról. Azáltal azonban, hogy dokumentum a szentek, különösen pedig Szűz Mária tiszteletét az egyház végső összefüggésében tárgyalja, elkerüli a katolikusokra mindig leselkedő csapdát, a szentek mintegy egyháztól elvonatkoztatott, izolált tiszteletét. Éppen a zsinatnak ez az új szemléte indokolja, hogy részletesebben mutassuk be ezt a két fejezetet is. Mindenekelőtt nézzük, mint mond a konstitúció az egyház eszkatológikus lényegéről.

1. A végső idő sajátosságai és a szentek tisztelete

Az egyház tanítása szerint Isten Krisztusban megkötött új szövetsége minden eddigi szövetséget felülmúl, de maga felülmúlhatatlan, és utolsó az üdvtörténetben. „Krisztus mindenkit magához vonzott, amikor felemelték a földről”, feltámadása után pedig „elküldte tanítványaira éltető Lelkét, és ezáltal az üdvösség egyetemes szakramentumává tette saját testét, ami az egyház”. Éppen ezért az egyház eszkatológiájának egyik alapvonása, hogy *Krisztussal már „elérkezett tehát a végső idő...”, visszavonhatatlanul le vannak rakva a világ megújításának alapjai*. Ebből követke-

zik az eszkatológia másik jellemzője, hogy „az egyházat már a földön ékesíti az igazi, bár nem tökéletes szentség”, az *egyház ugyanis „csak a mennyei dicsőségben válik majd tökéletessé*, amikor elérkezik a mindenség megújulásának ideje”. Ha itt a konstitúció a mindenség megújulásáról beszél, akkor elutasítja azt az individuális szemléletet, amely szerint Isten csak az egyes embert emelné ki a világból és részesítené dicsőségében. A megújulás azt jelenti, hogy az egész emberiség, „az emberiséggel együtt” pedig „a teremtet világ” is „tökéletesen helyreáll majd Krisztusban”. Csak ezáltal lehet az egyház, mint föntebb idéztük, az üdvösség egyetemes szakramentuma. „Amíg azonban meg nem lesz az új ég és az új föld..., addig a zárándokló egyház..., ennek a világnak mulandó alakját hordozza”. Feladata, hogy zárándokló voltában harcoljon a teljesség elérésért. „Mielőtt ugyanis uralkodni kezdenénk a megdicsőült Krisztussal, valamennyiünknek meg kell majd jelennie ‘Krisztus ítélőszéke előtt’”. Krisztus teljes dicsőségében azonban, feltéve, hogy jót cselekedtünk, csak a feltámadás után részesülhetünk, amikor Krisztus „átalakítja gyarló testünket, és hasonlóvá teszi megdicsőült testéhez” (LG 48).

Mindebből következik, hogy míg „el nem jön dicsőségében az Úr”, addig az egyház tagjai közül „egyesek a földön zárándokolnak, mások a földi életből eltávozva tisztulnak, ismét mások megdicsőült állapotban vannak”. A *zárándokló, a szenvedő és a megdicsőült egyháznak ez a hármas rendje egymástól valóságosan különböző, de egymástól nem független*. „Mert Krisztus valamennyi híve - az ő Lelkének birtokában - összeolvad az egy egyházba, és egymáshoz kapcsolódik őbenne (vö. Ef 4,16). Az úton lévőknek és a Krisztus békéjében elszenderült testvéreknek egysége a legkevésbé sem szakad meg, sőt erősebb lesz a lelki javak közösségében”. Hogyan kapcsolódik azonban egymáshoz a földi és égi egyház? A konstitúció szerint azáltal, „hogy az égiek bensőségebben egyesülnek Krisz-

tussal, az egyház egészét még jobban megszilárdítják a szentségben, még nemesebbé teszik istentiszteletét, amelyet itt a földön bemutat, és sokféleképpen hozzájárulnak az egyház továbbépítéséhez”, hiszen a szentek „szüntelenül közbenjárnak értünk az Atyánál” (LG 49).

Azonban nemcsak a mennyei egyház emeli föl a zárándokló egyházat, hanem maga a zárándokló egyház is a mennyei egyházra tekint. Ez a fölfelé tekintés nyilvánul meg a *szentek tiszteletében*. Ezáltal a földi egyház megvallja múltját és jelzi vándorlásának irányát: abba a mennyei országba kíván eljutni, ahová a szentek már előttünk eltávoztak. Ezt követően a konstitúció röviden azt vázolja föl, hogyan alakult ki az egyházban a szentek tisztelete. A megholt hívek emlékének már a kezdeti keresztény időkre is jellemző ápolását hamarosan követte az apostolok és vértanúk, valamint Szűz Mária tisztelete, mert ők egészen sajátos módon „adták a legnagyobb bizonyosságát hitüknek és szeretetüknek”. Később az egyház hozzájuk számított „még másokat is, akik áldozatosabban követték Krisztus szüzességét és szegénységét; végül olyanokat is, akik a keresztény erények hősies gyakorlása, és karizmatikus isteni ajándékok miatt méltók arra, hogy a hívők tiszteljék és kövessék őket”. Eszerint *a szentek tiszteletének egyik alapvonása, hogy példát nyújtanak nekünk*. Tőlük kapunk ösztönzést, hogy jövőbeli hazánkat keressük” és „megismerjük azt a biztos utat, amelyen járva... eljuthatunk az élet-szentségre”. Másrészt, mint ezt már fentebb említettük, a szentek tiszteletében megerősödik „az egész egyház egysége a Lélekben... a testvéri szeretet gyakorlása által”. A szentekkel való kapcsolat ugyanis Krisztushoz visz közelebb bennünket, mert „az égiek iránt való szeretetünknek minden őszinte megnyilatkozása éppen e szeretet természete szerint Krisztus felé tör és benne éri el célját”. Ez az egység akkor valósul meg „a legnemesebb módon”, amikor „ujjongva együtt tiszteljük és dicsérjük az isteni főiséget, kiváltképpen a szent liturgiában... Az eukarisztikus áldo-

zat bemutatása pedig minden másnál jobban összekapcsol bennünket a mennyei egyház liturgiájával” (LG 50).

Amikor a konstitúció a szentek tiszteletét az egyház közösségében szemléli és azt helyesli, óva int a visszaélésektől, túlzásoktól és fogyatékoktól. A híveknek tudniuk kell, „hogy a szentek hamisítatlan tisztelete nem annyira a külső gyakorlatok sokaságában rejlik, hanem sokkal inkább tevékeny szeretetünk erősségében”. A *szentek* azon *tisztelete* pedig, amelynek *kritériuma a tevékeny szeretet*, „egyáltalán nem szegényíti az imádó tiszteletet, amelyet megadunk az Atyaistennek Krisztus által a Szentlélekben, hanem épp ellenkezőleg, nagyon gazdagítja”. Ha ugyanis összefogunk a „kölcsonös szeretetben és a Szentháromság-Egy-Isten dicséretében, akkor megfelelünk az egyház lényegi hivatásának” (LG 51).

2. Szűz Mária Krisztus és az egyház misztériumában

A *Lumen gentium* utolsó fejezete Szűz Máriáról szól. A zsinat eredetileg egy külön dokumentumot tervezett az Istenanyáról, de ugyanazon megfontolásból, mint a szentek tisztelete esetén, ezt külön fejezetként építették be az egyházzal szóló konstitúcióba. Így a püspökök *elkerülték azt a veszélyt, amelyet az izolált, az üdvösségtörténetből kiragadott Mária-tisztelet jelenthet*, amit protestáns oldalról nem egyszer jogosan támadtak.¹ *Ehelyett Krisztus és az egyház misztériumának összefüggésében vázolták föl a Szent Szűz szerepét.* A „Krisztus és az egyház misztériumában” kifejezést már a fejezet címe is tartalmazza, ezzel is utalva arra, hogy az Istenanya Krisztus életében betöltött szerepe nem választható le az egyházban betöltött szerepéről. A teológiaiag rendkívül gazdag bevezető után, amely Mári-

1 Semmelroth O., Kommentar zum VIII. Kapitel, in: LThK 12, 326-344, itt 326.

át *Isten anyjának, az egyház páratlan tagjának, ősmintájának és példaképének, szűznek és az egyház anyjának nevezi*, a fejezet Máriának az üdvösség rendjében betöltött szerepéről, majd az egyházzal való kapcsolatáról, végül pedig a helyes Mária-tiszteletéről szól.

Minden Mária-tisztelet kiindulópontja Máriának az üdvtörténetben betöltött szerepe, az a tény, *ő a megváltó édesanyja*. Azt „a nagyszerű feladatot kapta, hogy anyja legyen az Isten Fiának, így kiváltképpen is szeretett leánya az Atyának és szentélye a Szentléleknek. E rendkívüli kegyelmi ajándékok miatt messze fölötte áll minden mennyei és földi teremtménynek”.² Minden ezt követő kijelentés, ami Máriának az üdvtörténetben és az egyházban betöltött szerepét illeti, ezen az alapon nyugszik, ebből ered és csak ebben az összefüggésben érthető. Ha ezt elveszítjük szem elől, az szükségszerűen a Mária-tisztelet torzulásával jár.

2.1. Mária szerepe az üdvtörténetben és az egyházban

Az Istenanya alakját a konstitúció „az üdvtörténet háttérében festi meg, különösen mint azt a személyt, aki a legnagyobb mértékben megszemélyesíti azokat, akik az üdvösséget csak Istentől remélik”.³ Az egyház „a teljes kinyilatkoztatás világánál” *már az ószövetségi könyvekben is,*

2 Az „Isten anyja” kifejezés mögött természetesen, amint ezt Gánóczy Sándor megjegyzi, „nem valami antik misztérium-vallásokból átvett mitológiai elképzelés rejtekezik. Valójában egy összevont, lerövidített krisztológiai hitvallást képez. Az a mondanivalója, hogy Mária mint Jézus szülőanyja annak az embernek az anyja, aki feltámadásában, kereszthalálában és életében mint Isten 'Egyszülöttje', emberi életet élő isteni 'Küldöttje' és 'Kinyilatkoztatója' nyilatkozott meg. Aki ennek az Isten Fiának és Fiúistennek (vo. Jn 1,2.14) anyja, méltán vallható hittel Isten anyjának”. Gánóczy S., *Az egyház*, TTKK Róma 1980, 140.

3 Wojtyła K.: *Quellen der Erneuerung*, Freiburg 1981, 94.

különösen bizonyos prófétai szavakban, mint „a bűnbeesett ősszülőknek adott ígéret a kígyó legyőzésére”, az izai-jási „szűz, aki anya lesz és fiút szül”, utalásokat fedez fel a Megváltó, Jézus Krisztus édesanyjára (LG 55). A következőkben az *Újszövetség és a hagyomány tanúságának összefoglalása* következik: Mária „nem volt merőben tétlen eszköze Istennek, hiszen szabad hittel és engedelmességgel közreműködött” a megváltás művében, ő „a bűn minden szennyétől mentes Istenanya”, aki „az egész emberiség üdvének oka lett” (LG 56). Mária szerepe nem korlátozódik le a foganás, illetve szülés mozzanataira. Fiával való kapcsolata „az üdvözítés munkájában megmutatkozik a szűzi foganás idejétől kezdve egészen Krisztus haláláig”, amit a zsinati dokumentum példák sorával igazol. Részvétele ugyanakkor nem azt jelenti, hogy világosan tudatában lett volna a megváltás művének, hanem ő is „a hit zarándokútját járta” (LG 57-58). Pünkösöd napja, az egyház születése előtt ő is együtt imádkozik az apostolokkal a Szentlélekért. Végül „a szeplőtelen Szűzet - az áteredő bűnnek minden szennyétől épségben megőrzötteen - földi életének végén testestül-lelkestül felvette Isten a mennyei dicsőségbe” (LG 59). Máriának Krisztus művében betöltött szerepe után a konstitúció az egyház misztériumában betöltött szerepéről szól.

Az egyházban gazdag hagyománya van annak a felfogásnak, hogy Szűz Mária minden kegyelem közvetítője. Ez a megfogalmazás azonban sok zsinati püspöknek félreérthető volt. Ezért szögezi le már az Istenanya és az egyház kapcsolatát tárgyaló szakasz első mondata, hogy „*egyetlen közvetítőnk van az apostol szerint: 'Hiszen egy az Isten, egy a közvetítő Isten és ember közt: az ember Krisztus Jézus, aki váltságdíjul adta magát mindenkiért'* (1Tim 2,5-6)”. Ha Mária emberekre vonatkozó hatásáról beszélünk, akkor tudatában kell lennünk annak, hogy ez „Krisztus közvetítői szerepén alapul, teljesen tőle függ és minden hatékonyságát belőle meríti” (LG 60). Ebben az

összefüggésben kell értelmeznünk a Máriára alkalmazott címeket is, mindenekelőtt azt, hogy *Mária az egyház tagjainak lelki anyja*. Az „isteni Megváltónak édesanyja” amiatt, mert „engedelmességével, hitével, reményével és lángoló szeretetével egészen különleges módon közreműködött az Üdvözítő munkájában, hogy a lelkek természetfeletti élete helyreálljon... anyánk ő a kegyelem rendjében” (LG 61). Mennybemenetele után anyai feladata abban áll, hogy „közbenjárásával kieszközli nekünk az örök üdvösség kegyelmeit. Anyai szeretetével gondoskodik Fiának testvéreiről, akik még zárándokúton vannak, a sok veszedelemben és bajban... Ezért nevezik a Boldogságos Szüzet az egyházban Szószólónak, Segítőnek, Oltalmazónak, Közvetítőnek”. (LG 62).⁴ A következő pont szerint Mária „ősmintája az egyháznak, mégpedig a hit, a szeretet és a Krisztussal való tökéletes egység rendjében” (LG 63), hiszen amint ezt egy teológus helyesen megjegyzi, „rendkívüli szeretete hozzájárult ahhoz, hogy létrejöhessen az egyház”.⁵ Nem arról van szó, hogy a Megváltó édesanyja minden kegyelem és karizma példaképe, amelyekkel Isten megajándékozta az egyházat. Ez lenne az egyik túlzás, amelytől a zsinat óvni akar. A konstitúció ugyanis „sokkal inkább Mária személyes küldetésére irányítja figyelmét, hogy abban fedezze

4 A zsinati szöveg közel hússzor tesz említést Máriának az egyházra vonatkozó anyaságáról, de a „közvetítő” kifejezést csak egyszer használja az idézett pontban. Ez a közvetítés azonban itt sem a megváltás művére, hanem Mária közbenjárására vonatkozik. Baraúna G., Die heiligste Jungfrau im Dienste des Heilsplanes, in: Baraúna II, 459-476. - „Anyja volt ő az egyháznak a múltban, amennyiben együttműködött Krisztus megváltói művével, hogy megszülessen az egyház. Anyja marad ez egyháznak ma is, mert hozzájárult ahhoz, hogy az egyház a keresztyények anyja legyen. Anyaságának képét rányomja az egyházra és úgy jelenik meg az emberek szemében mint egy anyai egyház legmegérettőbb és legkonkrétabb megnyilvánulása”. Galot J., Maria, Typus und Urbild der Kirche, in: Baraúna II, 477-492, 483.

5 Galot J., Maria, 479.

fel”, mennyire „egyedülálló” tagja ő az egyháznak.⁶ Ezen túlmenően a Mária „a szüzesség és az anyaság egyszerű és páratlan példáját” is adja, mert „hittel és engedelmes-séggel”, „kételytől meg nem fertőzött hittel” hagyatkozott Isten hírnökére, és most is „anyai szeretetével működik közre életre hívásunkban és felnevelésünkben”. Ezzel a zsinat nem csak Mária szüzi fogadásának ismert tételét idézi, miszerint „férfit nem ismerve, a Szentlélek erejéből” szülte meg egyszülött fiát (LG 63), hanem mindenekelőtt a szüzesség lelki értelmére irányítja figyelmünket. „Az a lelki szüzesség ugyanis, amely anyasághoz vezet, Isten igéjének és tettének maradéktalan elfogadását jelenti”.⁷

Az anyaságnak és a szüzességnek ezt a lelki értelmezését a konstitúció a következőkben az egyházra alkalmazza. Ha az *egyház* ugyanis „hűségesen teljesíti az Atya akaratát, az Isten igéjének hívó elfogadása által *maga is anya lesz*”, hiszen az „igehirdetéssel és keresztséggel... új, halhatatlan életre szüli a Szentlélektől fogant és az Istenből született fiaikat. És *szűz is az egyház*: sértetlenül és tisztán megőrzi a Vőlegénynek adott szavát”, valamint „a sértetlen hitet, a szilárd reményt, az őszinte szeretetet” (LG 64). Az egyház „az erények példajaként” tekinti Máriát, akihez maga is „egyre hasonlóbba lesz, mert folytonosan fejlődik a hitben, a reményben, a szeretetben, és minde-
nütt keresi és megteszi Isten akaratát” (LG 65).⁸

2.2. A helyes Mária-tisztelet

Az egyházban a „legősibb koroktól fogva” megtalálható Szűz Mária tisztelete. Különösen a 431-ben megtartott

6 Galot J., Maria, Typus und Urbild der Kirche, in: Baraúna II, 477-492, itt 477.

7 Galot J., Maria, 481.

8 Joggal mondhatjuk, hogy „az egyház - Mária tipológiájának talán legjellemzőbb vonása az hit és teljes odaadás, amivel Mária a megváltó emberré válást fogadta”. Baraúna G., Die heiligste, 470.

efezusi zsinat óta, amely az „Istenszülő” kifejezéssel illette Máriát, „növekedett meg csodálatosan az Isten népének Mária-kultusza, tiszteletben és szeretetben, segítségül hívásban és követésben”. Ez a tisztelet azonban „teljesen egyedülálló ugyan, mégis lényege szerint más, mint az imádó tisztelet, amelyet a megtestesült Igének, valamint az Atyának és a Szentléleknek megadunk, és amelyre a Mária-tisztelet nagyon is ráhangol”. Más szóval, ahogyan a Megváltó anyjának személyes küldetése Isten üdvözítő tervére irányítja figyelmünket, ugyanúgy *kell az Mária tiszteletének is az Isten imádó tiszteletére elvezetni bennünket*. Ezen feltétel mellett a zsinati püspökök jóváhagyják „az Istenanya tiszteletének különféle formáit azzal, hogy maradjanak ezek a józan tanítás és az igazhitűség határain belül, alkalmazkodjanak a korok a helyek körülményeihez és a hívők érzésvilágához, lelkialkatához” (LG 66).

A következőkben a konstitúció minden katolikus hívőnek ajánlja, hogy *„becsülje nagyra azokat a Máriát tisztelő szokásokat és áhítatgyakorlatokat, amelyeket a tanítóhivatal ajánlott a századok folyamán”*. A hittudósokat és a prédikáló személyeket *„pedig nyomatékosan buzdítja a zsinat, hogy gondosan tartózkodjanak minden hamis túlzástól, de az indokolatlan szűkkeblűségtől is az Istenszülő páratlan méltóságának szemléltetésében”*. A hívőknek pedig mindenekelőtt azt kell megfontolniuk, *„hogy a valódi áhítat nem terméktelen és átmeneti érzelemből áll, de nem is valamilyen hiszékenységből; ellenekezőleg az igaz hitből indul ki”*, amely *„Anyánk iránt való szeretetre, valamint erényeinek utánzására”*, vagyis tevékeny, magunkat Istennek adó szeretetre buzdít bennünket (LG 67). Mária ezért *„a földön a biztos remény és vigasztalás jeleként... világosodik az Isten zarándoknépe előtt, amíg el nem jön az Úr napja”* (LG 68).

Olvasói levelek

Előző számunkból többen hiányolták az Olvasói levelek rovatot. Most kárpótoljuk őket. Több levelet kaptunk azzal kapcsolatban, hogy kifejeztük szolidaritásunkat az elbocsátott 129 rádióssal.

Még hogy Ti (mi), az elbocsátott rádiós pletykászokkal, nemzetgyalázókkal, marxista ideológusokkal szolidaritást vállaltok? Azokkal, akik agyba-főbe dicsérték a Kádár-Acél féle nemzetgyilkosokat? Akik csak szidni, becsmérelni tudták Antall József mártíriumát. Akik közül (például Bölcs István) 65 millió forintért villát építtetett az elmúlt három évben, miközben sok százezer ember létminimum alá szorítva próbálja az életünket újjáépíteni? Ezekkel vagytok szolidárisak, akik pesszimizmust sugárzó kommentárjaikkal gátolják a nemzeti újjáépítést? Nem értem. Már Ti is beálltatok a kozmopolita média-világuralom szolgálói közé? Szomorú vagyok.

Lajos Budapest, 1994. április 1.

Folyóirathoz illetlenül újra napi politikával foglalkoznak. [...] Derültséget fokozták, midőn az előfizetői csekk küldésével párban vállaltak szolidaritást a „129” elbocsátott rádióssal. Bár itt vétenek a nyolcadik parancs ellen, amiért imádkozom önökért (a munkatársak egy részét nyugdíjazták). Most még nem tudtak rávenni a díj be nem fizetésére. Jó kísérlet volt, talán elég, ha a továbbiakban finomabban hatnak köménymagos nézeteik.

Horváth Mihály Rád, 1994 április 16.

A pártok lapunkban is elemzett programjai alapján reméljük, az egyházra nézve kívánatos változások tovább folytatódnak. Egyebekben pedig bízunk a választók bölcsességében, s az új kormány tisztességében. A választás nyilvánvalóan számos régi vitára, így a médiaügyre is pontot tesz. Hisszük, hogy a politikai váltógazdaság, az igazi többpárti

demokrácia megszilárdulásával az egyház, és így az Egyházforum egyre távolabb kerül a politikai szférától, s körünkben a különböző politikai nézeteket vallók között az eddiginél is jobban elmélyül a megértés és a felebaráti szeretet.

* * *

Amit nagyon fontosnak tartok az Egyházforumban: a bátor, de mindig keresztény hangnem. Nem emlékszem olyan írásra, mely megrekedt volna a pongyola-viták szintjén. Tartsátok - és műveljétek - ezt a nívót. Hitünk nívója mindig abban mutatkozik meg, hogy hogyan mondjuk el a véleményünket és hogyan hallgatjuk meg mások véleményét.

Munkátokban mellettetek állok. Ha valaha időszerű volt a „termőföld mélyszántása”, akkor ma biztosan az. Az új magok megvannak! Élénken vágynak a termőföldre, melyben elhalnak maglétükben és terménnyé válnak.

Egy csodálatos korszakban élünk! Ha Szent János ma is mint ember élne, csodálatos apokaliptikus képet rajzolhatna a teremtés és megváltás vajúdásáról.[...] Ezért tetszett a múlt számban Morel Gyula, Rezsőházy Rudolf írása valamint a Gyulay püspökkel készített interjú, mert a maga módján mindegyik rávilágított a jelenre és a reményteljes jövőre. [...] Érdekes lenne, ha az Egyházforum valamelyik száma a mai fiatalokkal foglalkozna.

Kornél, Mária 1994 március 5.

Köszönjük a biztatást! Idei 3. számunk súlyponti témája: Fiatalok egyháza lesz.

* * *

Új előfizetője vagyok az Egyházforumnak. Nagyon tetszik a folyóirat jellege, mert több cikket, interjút olvashatok a

szerzetesség lelkeségéről, teológiájáról, mint bármely más magyar teológiai folyóiratban.

Csak egyetlen példa: annak idején, amikor Leonardo Boff ferences testvérünket az Egyházi Tanítóhivatal ismét elítélte, egyetlen katolikus lapban sem találtam munkásságához méltó írást, kritikát, méltatást. Egyetlen kivétel az Egyházforum volt.

Nagy Bonifác OFM Szeged, 1994. április 13.

Csak nincs valami baj? Még az idén nem kaptam Egyházforumot, és már nagyon hiányzik! Megszűnnének? Átmeneti zavarok? Aggódok a folyóiratért! Az egyetlen emberi hang volt, szellemi bázis. Nyugtassanak meg, hogy csak késnek, de jönnek!

Müller Márta Dombóvár, 1994. április 14.

Helyreállt a világrend, megérkezett a „lap”. Köszönöm!

Müller Márta Dombóvár, 1994. április 17.

Az Egyházforum terjesztése körüli adminisztrációs hibákért a **Hírlap Előfizetési Iroda** elnézést kért. Tájékoztatásul közölte: Akik szeretnének előfizetni az Egyházforumra, megrendelésüket a Hírlap Előfizetési Iroda Egyéni Előfizetési Osztályára postázzák. (Cím: 1900 Budapest XI-II. kerület, Lehel út 10/a.) A megrendelők innen kapnak majd átutalási postautalványt.

SZEMLEZGETŐ

Válogatta: Winkler Lajos

Veritatis splendor. *Szent István Társulat Budapest é.n.*
A fordítás a hivatalos latin szövegből készült. Fordította:
Dr. Diós István. Lektorálta: Dr. Vanyó László. 149. old.

Örömmel állapítjuk meg, hogy a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, rekordidő alatt megjelentette a *Veritatis splendor* enciklikát. Tudjuk, hogy 1993. augusztus 6-ra volt dátumozva, de csak október 5-én hozta nyilvánosságra a Szentszék, hat nyelven. A Szent István Társulatnál az impresszum oldal közlése szerint az 1994. év első szedési munkája volt a fordítás, amely a hivatalos latin szövegből készült.

Ily módon azonban a Szentatya szándékától eltérően, az enciklika hamarabb kerül a magyar nyelvű olvasó kezébe, mint a Katolikus Egyház Katekizmusa. („Annak, hogy ez a régóta várt enciklika csak most jelenik meg, az is oka, hogy jónak látszott megvárni vele a Katolikus Egyház Katekizmusának megjelenését...” - VS 5.)

A következőkben a főszöveggel nem foglalkozunk. A nyilvánvaló sajtóhibákat nem elemezzük, csupán megjegyezzük, hogy pl. a szentírási idézetek a mondatokat követően zárójelben következnek, gyakran idézőjel után. Sokszor a mondatvégi pontot ezen idézőjel előtt találjuk, máskor ezt követően. A helyes az utóbbi volna. A jegyzetekben kurziválás: a címet szokta kurzívval írni, de gyakran átvált a szerző kurziválására, és a címet nem kurziválja.

I. A *főszöveghez* az első fejezet kapcsán (45. oldalig) a következő megjegyzéseket fűzzük:

Hiányzanak a fordított kiadásban:

- 20. old. alulról 4. sor: „az eleven egyházi hagyományra” szövegrész után: (DV 10)
- 22. old. 8. pont címénél szentírási idézet (Mt 19,16)
- 32. old. 14. sor: „és értelmezni” után hiányzik: (vö. Mt 5,3-12)

- 44. old. 13. sor: „hangja” után: (DV 8).

További **egyszerűsítés** – az eredetihez képest:

Ha egy szentírási könyvből egymás után több idézet van, nem írja ki a könyvet, pl.:

- 29. old. 14. pont: *Lk* 3x hiányzik

- 30. old. 7. sor: *Jn* hiányzik

- 32. old. 16. sor: *Mt* hiányzik

- 36. old. 2. bekezdésben *Jn* 3x hiányzik

De nem következetes, mert a 32. oldalon alulról 6. sorban *Mt* ismét, 36-37. old. 20. pontban *Jn* 6x újra kiírva

- 38. old. 22. pont *Mt* 5x hiányzik.

Hibás a fordított kiadásban:

- 25. old. 2. sor: (Kiv 20,23) - helyesen: (Kiv 20,2-3)

- 34. old. 8. sor. Róm: 13,89 helyesen: 13,8-9

- 36. old. 15. sor (vö. 11,16) - helyesen: (vö. *Jn* 10,11-16)

- 37. old. 21. pont, 4. sor: Fil 2,58 helyesen: 2,5-8

- 38. old. 213. sor: 1Kor 15,26 - helyesen: 1Kor 11,26

- 39. old. 16. sor: *Jn* 16,19 - helyesen: 15,9

- 42. old. 25. p. utolsó sorában *Jn* 3,58 - helyesen: 3,5-8

A fűlszöveg bekezdéseinek tördelése eltér az eredetitől.
Néhány példa:

- 50. old. 31. pont: 2-3. bekezdés az eredetiben egy;

- 60. old. 14. sor (GS 17) után új bekezdés kellene legyen;

- 70. old. 1. bekezdés utolsó mondata a 2. bekezdéshez tartozna;

- 96. old. első bekezdése az előzővel egy, harmadik és utolsó bekezdése szintén egy az eredetiben stb.

II. A jegyzetapparátus az elemző munkához nélkülözhetetlen. A következőkben ebben tallózunk:

Az eredetiben 184. jegyzet, a magyar fordításban: 131.
Oka: A Vatikáni Zsinat dokumentumait nem tette lábjegy-

zetbe a fordítás, hanem a főszövegben közli zárójelben. Ez feltételezhetően szerkesztői elhatározás volt, nem követi az eredetit.

Rendszeresen elhagyja a második oldalszámot, -ig, így:

- 16. CCL 9/a: 291 - helyesen: 291-292.
- 26. SCh 100/2 718 - helyesen: 718-729.
- 27. PG 6:427 - helyesen: 427-430.
- ugyanott: Apologia I, 88 - helyesen: I, 66.
- 28. PG 8: 355;497 - helyesen: 355-364; 497-536.
- 29. Funk I, 234 - helyesen: I, 234-235.
- ugyanott: SCh 100/2, 802; 814; 916 - helyesen: 802-805; 814-815; 816-819. stb.

A második fejezet kapcsán közlünk néhány észrevételt:

- 32. jegyzetben hiányzik második helyen a következő: Beszéd a Jogtudományok V. Nemzetközi Konferenciájának résztvevőihöz (1984. március 10.), 4: Insegnamenti VII, 1 (1984), 656.

- 34. Itt a fordító nem közölte Newman angol levelének eredetijét, mert a hivatalos latin szöveget használta, amelyben ez áll: *Epistula excellentissimo duci Norfolkiensi missa: Certain Difficulties Felt by Anglicans in Catholic Teaching* (Uniform Edition: Longman, Green and Company, London, 1868-1881), vol 2, p. 250. Mind a hat hivatalos vatikáni fordítás itt angolul adja meg az eredeti helyet: *A Letter Addressed to His Grace the Duke of Norfolk...* a továbbiakban azonos. A magyarban ennyit találunk: *Certain Difficulties*. London, 1868. 2. köt. 250. o. - Tulajdonképpen kifogástalan, mégis szóvá tesszük, egyrészt, mert nem hűen idéz, másrészt mert valóban nem is tud hűen idézni, ha csak a latin eredetit használja. Végeredményben elsikkad Newman e fontos levelének közlése, mert ugyan ki az a magyar olvasó, aki leemeli polcáról ezt a kötetet és föllapozza a 250. oldalon?

- 35. hiányzik a *Summa Theologiae* adatai végén: *ad 5*. Így lenne teljes és hiteles. Itt jegyezzük meg, hogy a Sum-

ma Theologiae nemzetközileg és itthon is elfogadott idézésében feltüntetjük a q. és a. betűket, ettől eltér a mi jegyzetapparátusunk.

- 37. Ember legyen a talpán, aki a DS 1569-1571 jelzet láttán rögtön tudja azt, amit az eredetiben is láthatunk: Trentói Egyetemes Zsinat Sess. VI., *Cum hoc tempore* dekrétum a megigazulásról, 19-21. kánonok. Ez egyébként rendszeres az egész apparátusban. Ld. ugyanerre a dokumentumra: 51. és 71. jegyzet.

- 39. a STh közölt hely után hiányzik: „amit idéz XXIII. János Pacem in terris enciklikája (1963. ápr. 11.): AAS 55 (1963), 271.”

- 40. hiányzik a Torino, 1954 után az oldalszám: 245.

- 48. Hibás a STh helymegadás: 91,21 helyett: 91,2.

- 52. DS 920-ból még nem tudjuk, hogy itt a Vienne-i Egyetemes Zsinat *Fidei catholicae* konstitúciójáról van szó, DS 1440-ből pedig, hogy az V. Lateráni Egyetemes Zsinat *Apostolici regiminis* bullájáról.

- 53. Hiányzik egy teljes mondat, amely megelőzi a Reconciliatio et paenitentia hely megadását és így hangzik: „A Kiengesztelődés és bűnbánat a mai egyház küldetésében kezdetű, szinódust követő apostoli buzdítás más ó- és újszövetségi helyeket is idéz, amelyek testi mivoltunkkal kapcsolatos tetteket halálos bűnként mutatnak ki”.

- 59. Hiányzik a STh helyet követő mondat fordítása: „Szent Tamás az erkölcsi normának nem csupán formális, hanem tartalmi meghatározását az Új Törvényben arra alapozza, hogy az Ige fölvette az emberi természetet”.

- 61. Hiányzik egy kétmondatnyi idézet XXIII. János pápa beszédéből. Itt helyszűke miatt eltekintünk közlésétől.

stb., stb.

A recenzens nem tartja feladatának, hogy közölje a teljes hibalistát, csak fölhívja a figyelmet a jelenségre.

Nem derülnek ki sehol sem, mit jelentenek a jegyzetekben az AAS, CCL, CSEL, DS, Sch, PL, PG, Insegnamenti

rövidítések. Ha valaki teológiát végzett, természetesen tudhatja, de az utolsó három üresen maradt lapot talán föl lehetett volna használni ezek, és a magyar nyelven már megjelent szentszéki dokumentumok jegyzékének közlésére, hiszen a változtatások – úgy véljük – azért történtek, hogy megkönnyítsék az enciklika olvasását. Sajnos ellenkező eredményt állapíthatunk meg. (Ilyen jegyzék összeállítása már azért is hasznos, hogy fölfedezzük az eredeti vatikáni latin szöveg egyik hibáját, amit a magyar fordítás tovább rontott: XIII. Leo *Libertas praestantissimum* enciklikáját a fordítás *Libertatis* néven közli, ebben követi az eredeti szöveget 83. jegyzetben, de nem veszi észre, hogy az az eredeti 58. és 155. jegyzetben helyesen adja).

Megjegyzéseink lehet, hogy ünneprontók. Sajnos azonban meg kell állapítanunk, hogy a hivatalos magyar nyelvű kiadás nem teszi fölöslegessé az eredeti használatát, ha valaki az enciklikával alaposan kíván foglalkozni. Csak remélhetjük, hogy a Szent István Társulat a jövőben kijavítja ezeket (és a többi) a hibákat.

Róma, 1994. március 1.

Somorjai Ádám OSB

A Veritatis splendor enciklika fogadtatása az olasz egyházi és világi napisajtóban

Az 1993. október 5-én nyilvánosságra hozott enciklikát nagy várakozás előzte meg. A Szentatya 1987. augusztus 1-én, Liguori Szent Alfonz halálának második centenáriuma hirdette meg, így hat éven át dolgoztak azon, rajta kívül még az általa felkért teológusok és a konzultására felkért egyes püspökkari szakértők. 1982 tavaszától kezdődően, ismételten, az olasz és a nemzetközi napisajtó már több időpontot is tudni vélt a nyilvánosságra hozatalt

illetően. Az 1993. augusztus 6-ra, Urunk Színeváltozása ünnepére datált dokumentum egy része július hónapban egy korábbi változatban már bejárta a világsajtót, augusztus 16-án pedig a teljes szöveg is megjelent az olasz *Adista*, radikális katolikus hírügynökség jóvoltából, természetesen indiszkréciónak minősíthetően.

Október 5-én délelőtt tíz órakor már egyetlenegy példány sem volt kapható az *Osservatore Romano* félhivatalos vatikáni napilapból és az *Avvenire* olasz katolikus napilapból, amelyek hozták a hivatalos szöveget, vastag különkiadásban. Október 6-án pedig nem volt magára adó napilap, amely ne reagált volna valamilyen módon az enciklikára. Tanulságos lehet ezeknek a rövid áttekintése.

Az *Avvenire* említett különkiadásában az egyik főcím: „Az új társadalom fő tartóíve. Egy «új hír» a magány betegsége ellen. Öt olasz teológus: a szeretet nagy tette a modern ember számára”. Innen idézünk: „A dokumentum nem kívánja korlátozni a teológusokat. Csak a rendszeres ellenzékiekedéssel száll szembe... Nem művel «római teológiát», hanem felhasználva egy biztos hagyomány fogalomkészletét..., aláhúzza az etikai norma elsőbbségét és objektív mivoltát” (D. Valentini SDB, dogmatikus, az Olasz Teológusok Egyesületének titkára). Ugyanazon a 27. oldalon egy másik cikkben (címe: „A pápát az igazság érdekli, nem a konszenzus”) nyolc neves értelmiségi nyilatkozatait hozza az újság. „Ismételt meghívás a szabadság és az igazság szét nem választására... A hívők ne alakuljanak e világ mentalitásához... (V. Possenti, filozófus); „ismételt meghívás a heroikus szeretetre, «Krisztus követésére», annak a szükségességére, hogy mindegyikünk vegye fel keresztyét és hagyja el gazdagságát...” (E. Severino, filozófus).

Kevésbé hízelgő az *Adista* kommentárja az enciklika teljes szövegét ismertető különszámban. „Karol Wojtyła” utolsó fáradsága... természetesen nem ő írta, csak átnézte... Styczen, Lublinból... az ötvenes évek skolasztikus sé-

máihoz kötődő teológus... **Wojtyla** véget akar vetni a vitáknak, felmutatva „az egyház állandó és változhatatlan erkölcsi tanításának alapjait”... A törvény – **Wojtyla** tanításában – törvény, és be kell tartani. A személyes meggyőződés erkölcsi téren nem «megfelelő kalauz». Ugyanez az *Adista* október 16-i számában 32, a napisajtóban megjelent cikkből álló összeállítást hoz másodközlésben, ezek túlnyomó többsége október 6-án jelent meg napilapokban. Meglepő módon a világi sajtó kevésbé ellenséges, sőt olykor pozitív, elismerő megfogalmazásokat hoz.

Az első helyen található: „*Mintha visszatérnénk az inkvizícióhoz*». Küng fellázad Róma diktátuma ellen” címmel a *la Repubblica*-ban hozott interjú. **H. Küng** véleménye valószínűleg ismerős már a német sajtóból, itt csak kiemeljük azt a jelenséget, hogy az egyik olasz vezető napilap már október 6-án hozza a véleményt, amit az október 5-én nyilvánosságra hozott terjedelmes dokumentumról alkotott a neves teológus (és ez mindenkire érvényes lesz); tehát a teljes szöveget bizonyára már más módon korábban tanulmányozhatták.

„Elnyomás vagy prófécia?” Kérdezi **Domenico delle Foglie** a *La Gazzetta del Mezzogiorno* hasábjain. „Nem véletlen, hogy a pápa, aki elsőnek látta meg azt, amit mások nem láttak (a kommunizmus összeomlását...), most vádló... ujjával a szabadságra mutat.” „Az erkölcsi relativizmus elítélése fellebbezhetetlen... Nincs «készítsd magad» erkölcs... Tilos... De hogyan engedheti meg magának ez a Keletről jött pápa, hogy megítélje..., mi a helyes, mi a nem? Már hallhatjuk a laicizmus szirénhangjait. De tudjuk azt is, hogy ez a Pontifex, aki beleszeretett az emberbe és abba az igazságba, amit az ember őriz magában, messzire lát.”... „Milyen dialógus az, ha állandóan kompromisszumot kötünk saját lelkiismeretünkkel?... Jobb, ha önmaga marad, és a Szent Péter bazilika magasságából kiált, hogy hangja messzire és közelre egyaránt elhallatsszon... Ez az enciklika megoszt majd bennünket? Ta-

lán igen. Bizonyára elmondhatjuk azonban, hogy a pápa nem tesz mást, mint saját mesterségét végzi.”

Domenico del Rio, a *La Stampa* vezércikkében a pápa utolsó lengyel útjára utal: „Minden lépésnél – mondta ő utóbb – úgy tűnt, hogy karjaimban Mózes tábláival szálllok le a repülőgépből.” S mint Mózes, a Sinai hegyről leszálltában, a pápa is haragos volt. Ebből az útból megmarad a pápának az újbarbár nyugati világgal szembeni kiábrándultsága”... „Ma az egyház az, amely az észt védelmébe veszi.”... „Talán az II. János Pál nagy gondja, pápaságának 15. évében, hogy felelősségteljes szolgálata idejében ne tegyen engedményt az erkölcsi relativizmusnak... „Senki sincs arra kötelezve, hogy kövesse az egyház útját – mondta egy napon –, de az én kötelességem, hogy felkínáljam azt, a Jézus Krisztusban való üdvösség hírnökeként, mert ő az ember megváltója” (utalás a *Redemptor hominis* enciklikára).

Természetesen nem hiányzanak a „laicizmus szirénjeinek” más hangjai sem. Néhány főcím: „Kezdődik a 'restauráció'” (*Il Giornale*, október 1.); „A 2000. esztendő Isten népének felülvigyázott szabadsága” (*Paese Sera*, okt. 6.); „Kishitű enciklika” (*Il Manifesto*, okt. 6.); „Az új palimpszeszt a konzerváló teológia számára” (*Il Manifesto*, okt. 6.).

A magyar olvasó számára oly ismerős *l'Unità*, egykor az Olasz Kommunista Párt, ma új nevén, de szintén baloldali párt napilapja két cikket is szán az enciklikára. „Tekintély és szabadság” címmel **Gianfranco Pasquino** október 6-ai igen kritikus vezércikkét a következő mondattal zárja: „Nincs igazán ragyogás egy olyan igazságban, amely részleges teológián alapul. Egy olyan igazságban, amely elutasítja a kortárs gondolkodók támogatását. Az olyan igazságban, amely megfélemez a katolikus egyház történetiségéről, és arról a képességéről, hogy ha nem is ismeri el, legalább elkerüli saját tévedéseit.” Október 7-én pedig **L. Lorenzettivel**, az olasz erkölcszteológusok lapja

(*Rivista di teologia morale*) főszerkesztőjével közöl interjút, amelyből megtudhatjuk, hogy három szintű erkölcsről beszélhetünk: legfelül a hivatalos dokumentumok erkölcséről, legalul a hívek mindennapi moráljáról, és középen a püspökök és papok erőfeszítéseiről, hogy a kettő közelít-sék egymáshoz.

A szerkesztési okokból szűkre szabott beszámolót három észrevétellel zárjuk:

1. Az enciklikát nem fogadta közömbösség, sőt kifejezett érdeklődést tapasztalhatunk.

2. Az első reakciók megoszlanak, ez öröndetes, mert gyanús lenne mind az egyoldalú dicséret, mind az egyoldalú kritika.

3. Az enciklika fontos problémákat vetett fel, ha a laikus morál védnökei ennyire hevesen reagálnak. A kommunizmust legyőző pápa ily módon új harcot kezdett: a konzumizmus ellen. S ez bizonyára tovább fog tartani...

Róma, 1994. május 4.

Somorjai Ádám OSB

* * *

Hegyi Gyula: **A megnyesett répa kizöldül**

... Bulányi György kétségtelenül a magyar katolikus egyház „nehéz embere”. A nehéz emberek minden etikai tisztaságával, egyéni igazságával és másrészt a józan kompromisszumokra, régi vitákat lezáró alkukra való tökéletes alkalmatlanságával. Mondhatnánk, egészen olyan, mint a régi sikeres magyar dokumentumfilmek nehéz emberei. A különféle feltalálóktól a fiatal Balczón át egészen Kutrucz Gizelláig.

Tölgyesi Ágnes *Kezdetben vala az ige...* című filmje azonban nem a magyar dokumentarizmusnak ezt a hálás, jól bevált, az abszolút pozitív hőst és a gonosz hivatal pac-

kázásait egymással mereven szembeállító típusát folytatja. Filmje egyrészt nemcsak Bulányi atyáról, hanem legalább annyira az általa létrehozott Bokor tagjairól is szól; a „másik oldal” képviselőjében Gyulay Endre püspök lényegében rokonszenvesen jelenik meg a filmben; a rejtett konfliktusokat inkább csak a hívő és az ügyben járatos katolikus néző ismeri fel.

...

Tölgyesi, fogalmazzunk így, udvarias hőseihez és témájához. Nem a Bokor és a hivatalos egyház konfliktusát, hanem egyszerűen a mélyen hívő katolikusok örömét és derűjét szeretné filmjében bemutatni.

...

Némi kényelmességet fedezhetünk fel abban a magatartásban is, hogy Tölgyesi Ágnes inkább csak a kommunista elnyomásról beszélteti hőseit, míg a hierarchiát bíráló megjegyzések sokkal visszafogottabbak, mint Bulányi György könyveiben. (Például a frissen megjelent *Nagypénteki levélben*; vagy abban a Magyar Hírlapnak adott legutóbbi nyilatkozatában, amelyben ismét elég széles egyházi kör felett mond szigorú ítéletet.)

Tölgyesi Ágnes szívejoga, hogy a konfliktusok markáns bemutatása helyett azok elsimítására törekedjék. A hit lényegét tekintve a „bokrosok” és egyéb katolikusok amúgy is egyetértenek.

A konfliktus nyílt bemutatásáról lemondva Tölgyesi óhatatlanul is eklektikus utat választ. Részint Bulányi atyát beszélteti, aki lassú, átszellemült beszédmódjával, rokonszenves megjelenésével és láttató kifejezéseivel jó riportalany. Részint a bokrosokat, akik közül sokan az atyával együtt üldöztetést szenvedtek a kommunizmus alatt: mások, a később születettek „csak” mellőzést az állam és egyre inkább az egyház részéről is. Igaz embereket láthatunk, tiszta hittel és rajongó családszeretettel. (A nagycsalád része a Bokor életprogramjának). Az interjúkat kissé szervetlenül különböző Bokor-rendezvényekről szóló felvételek egészí-

tik ki. Így Bulányi aranymiséjének felvételei, melyet – az említett misézési tilalom miatt – az ELTE Professzorok Házában, egészen pontosan a volt Politikai Főiskola épületében tarthatott meg. Ez is sajátos fintora a sorsnak.

E jelenet egyébként jól exponálja az egyházi tematikájú filmek egyik alap-problémáját. A hívő ember számára az áldozás szentség, s ezért meglehetősen zavaró egy mozi vásznán kinagyítva végignézni, amint általunk jól ismert emberek e szentséggel élnek. Másrészt tagadhatatlanul hálás filmes lehetőség az áldozáshoz járuló áhítatát bemutatni. A szentáldozás egyszerre individuális és kollektív szertartás, igazán látványos közelképekre csábíthatja a filmeseket. Tölgyesi – mint szinte minden kollégája – ezért azt a megoldást választja, hogy képileg is igyekszik minél áhítatosabb, lebegőbb, elvarázsoltabb lenni. Ami viszont mégsem igaz, hiszen a hívő ember emelkedettségével együtt is természetesnek tartja ezt a gyerekkora óta gyakorolt szertartást.

A jószándékú és semmiképp sem ízléstelen képsorokat végignézve óhatatlanul arra kell gondolnunk, hogy a magyar játékfilmből és dokumentarizmusból egyaránt hiányzik a vallás, a hitélet megjelenítése. S ez nagyjából az 1945 előtt készült filmekre is áll. A film előbb túl komolytalan, majd túl hivatalos művészetnek számított ahhoz, hogy a vallási szférához érdemben hozzányúlhasson. Bán Frigyes 1947-es, *Mezei próféta* című (betiltott) filmje e tekintetben ritka kivételnek számít. De ez a különös, szép film is – mint a legtöbb ilyen tárgyú vállalkozás – folklórként, népszokásként, egy elzárt közösség jellemzőjeként mutatja be a vallásosságot. Falusi öregasszonyok, cigányok, csodaváró szekták: elsősorban ilyesfajta világban volt szokás a hitélet megelevenítése. Egy jómódú, művelt nagyvárosi sebészorvos őszinte istenhitének bemutatása a magyar film nyelvén még megoldhatatlan feladat. Sajnos Tölgyesi Ágnes filmjeiben is összekeverednek a politikai rehabilitáció, a megilletődöttség, az áhítatos látványos-

ság és a valódi hit bemutatásának motívumai: de hát mentségére legyen mondva, hogy szinte járatlan úton indult el.

A *Kezdetben vala az ige...* interjúelemek és vallási szertartások mellett bemutatja az egyik Bokor-közösség szituációs játékát. Az elég hosszan látható jelenetsor azért tanulságos, mert ebben is olyan információk jelennek meg, amelyek sokat elárulnak a Bokor gondolkodásmódjáról: de amelyeket csak a témát valamelyest ismerő néző képes kibontani a minden rendezői eligazítás nélkül „közvetített” képekből. Templomi játékot láthatunk, amelyben a keret-történet szerint egy örökzöld növény jelképezi azt a répát, amelynek kihúzására neves katolikusoknak össze kellene fogniuk. „Természetesen” hiába, hiszen mindenkinek van valami kibúvója a cselekvés és összefogás alól. A „tégla”, az „új ember”, a „főkertész” éppúgy nyilvánvaló utalás, mint az „ökumenikus tekebajnokság”, ahol a sikeres győztes egy gurítással ledönti az egész protestantizmust...

De a legcsípősebb megjegyzés mégis egy rövid mondatocska. „A megnyesett répa kizöldül.” Bizonyára nem mindenki emlékszik arra, hogy a néhai Lékai bíboros püspöki jelmondata így szólt: „A megnyesett fa kizöldül”. Akkoriban nemcsak a „bokrosok” közül akadtak olyanok, akik nemigen tudták eldönteni, hogy a bíboros a nyesegetők megnyugtatóására vagy a megnyesettek vigasztalására szánta-e ezt a mondatot...

Filmvilág, 1994. április

* * *

Értékelje lapunkat! Írja meg véleményét!

Súlyponti téma (adjon osztályzatot)

Fontossága	1	2	3	4	5
Tárgyalási módja	1	2	3	4	5

Rovataink

Perspektíva	1	2	3	4	5
Szemlézgető	1	2	3	4	5
Folyóiratszemle	1	2	3	4	5
Folyamatok	1	2	3	4	5
Zsinat	1	2	3	4	5

Egyéb írások közül

Tetszett: című

Nem tetszett: című

Amiről írni kellene:

Egyéb véleményem:

**A kitöltött szelvényeket kérjük adja fel a
Szerkesztőség címére:
Egyházforum,
H-1158 Budapest, Thököly u. 74.**

TARTALOM

Előszó	3
SÚLYPONT	
Lelkiismeret, erkölcs, az igazság ragyogása	5
Lelkiismeret és törvény	25
<i>Johannes Gründel: Tekintély és engedelmesség</i> a mai egyházban	32
<i>Dőry István: Zöld lelkiismeret</i>	41
PERSPEKTÍVA	50
<i>S. Fischer-Fabian, Robert Schlund, Gerhard Stanke,</i> <i>Heinz D. Kittsteiner, H. G. Ziebertz a lekiismeretről</i>	
<i>Thomas Ryan: Sport és lelkiélet</i>	66
<i>Bódis József: Az IGEN KLUB</i>	78
FOLYAMATOK	84
Parlamenti választás – Pax Romana Magyarországon – Kaposvári konfliktus – Yves Congar 90 éves – 5 éves az IGEN – Katolikusok Szabad Európája – Pax Christi Szeged - Alfa program – Budapesti előfizetők fóruma – Egyházforum Alapítvány	
FOLYÓIRATSZEMLE	89
<i>Giancarlo Collet, Henry T. Close, Michel Souchon, Bar-</i> <i>do Diehl</i> írásai	
ZSINAT	
<i>Wildmann János: Közösség a mennyei egyházzal</i> .	103
Olvasói levelek	112
SZEMLEZGETŐ	115
<i>Somorjai Ádám OSB: A Veritatis splendor magyar fordítá-</i> <i>sáról – Somorjai Ádám OSB: A Veritatis splendor az olasz</i> <i>sajtóban – Hegyi Gyula: A megnyesett répa kizöldül</i>	